

Nacrt predavanja o općem privatnom pravu, prvi dio, 1919.

Sadržaj

Uvod

Privatno pravo § 1

Vrela našega općega privatnoga prava § 2

Sistem općega građanskoga zakona § 3

Književnost našega općega privatnoga prava § 4

Opći dio

Prvo poglavlje: Objektivno privatno pravo

Prvi odsjek

Postanak istoga

U opće § 5

Zakon § 6

Običajno pravo § 7

Prava pravnika § 8

Drugi odsjek

Dioba privatnopravnih norma § 9

Treći odsjek

O kritici zakonskoga teksta te o tumačenju i nadopunjenu zakona

U opće § 10

Kritika zakonskoga teksta § 11

- A) Doktrinalno tumačenje § 12
- B) Autentično tumačenje § 13
- C) Analogija § 14

Četvrti odsjek

Opseg pravnih norma

- A) Gledom na osobe § 15
- B) U mjestnom pogledu:
 - 1. U opće § 16

2. Pojedini slučaji § 17

Dodatak: Haške konvencije § 18

C) U vremenskom pogledu:

1. U opće § 19

2. Glavni slučaji § 20

Drugo poglavlje: O pravu u subjektivnom smislu i o dužnosti

Prvi odsjek

Pravo

Pojam subjektivnoga prava § 21

A) Javno i privatno pravo § 22

B) Vrste privatnih prava:

Pravo osobnosti § 23

Stvarno, obvezno, obiteljsko i nasljedno pravo. Pravo na imaterijalnim dobrima § 24

C) Svojstva privatnih prava § 25

D) Zahtjev (Anspruch) § 26

E) Izvršivanje prava § 27

F) Kolizija prava § 28

Drugi odsjek

Dužnost § 29

Treći odsjek

Životne faze prava i dužnosti § 30

Treće poglavlje: O osobama

U opće § 31

Prvi odsjek

Fizičke osobe

A) Njihova egzistencija:

1. Početak osobnosti § 32

2. Svršetak osobnosti § 33

B) Pravno relevantne razlike ljudi:

Spol § 34

Doba § 35

Zdravlje § 36

Vjera § 37

Čast § 38

Interdikcija § 39

Državljanstvo § 40

Stalež § 41

Drugi odsjek

Jurističke osobe

A) Pojam i vrste § 42

B) Korporacije § 43

Pojam. Ina i slična udruženja. Osnivanje korporacije i sticanje jurističke osobnosti. Ustav korporacije. Djelatna i pravna sposobnost korporacije. Organi i članovi korporacije.

Promjena i prestanak korporacije. Imovina prestale korporacije

C) Zavodi i zaklade § 44

Nesamostalni i samostalni zavodi i zaklade. Osnivanje zavoda i zaklade. Ustav (pravno uređenje) zavoda i zaklade. Pravna i djelatna sposobnost zavoda i zaklada. Promjena i prestanak zavoda i zaklada. Imovina nakon prestanka zavoda i zaklada

Četvrto poglavlje: O stvarima

I Općenito § 45

II Prometna sposobnost stvari

A) U opće § 46

B) Napose:

1. Res omnium communes § 47
2. Javno dobro (res publicae) § 48
3. Daljna prometna ograničenja § 49

III Pravno relevantna svojstva stvari (§ 291. o.g.z.):

A) Pokretnost i nepokretnost § 50

B) Potrošnost i nepotrošnost § 51

C) Zamjenjivost § 52

D) Djeljivost § 53

E) Procjenjivost § 54

IV Zajedinstvo stvari

A) Sastavljena stvar i njezini dijelovi te dijelovi jednostavne stvari § 55

B) Pripadnost § 56

C) Drvo na medjì § 57

D) Plodovi § 58

E) Ukupnost stvari § 59

347

DRA IVANA MAUROVIĆA

NACRT PREDAVANJÂ
O ORČEM PRIVATNOM PRAVU.

PRVA KNJIGA: OPĆI DIO.

PRVI SVEZAK: UVOD. — OBJEKTIVNO PRIVATNO PRAVO. — O PRAVU U SUBJEKTIVNOM SMISLU I O DUŽNOSTI. — O OSOBAMA. — O STVARIMA.

1919.

TISAK I NAKLADA:

ST KUGLI,

KRALJEVSKOG SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE,
ZAGREB, ILLICA 30.

4448

II-334

IZ KЊИГАРЕ „ИМПЕРИЈА“

Уведено у нови инвентар бр. 292
1 Јануара 1942 год.
Београд.

D^{RA} IVANA MAUROVIĆA

NACRT PREDAVANJÂ O OPĆEM PRIVATNOM PRAVU.

PRVA KNJIGA: OPĆI DIO.

PRVI SVEZAK: UVOD. — OBJEKTIVNO PRIVATNO PRAVO. — O
PRAVU U SUBJEKTIVNOM SMISLU I O DUŽNOSTI. — O OSO-
BAMA. — O STVARIMA.

TISAK I NAKLADA:
ST. KUGLI,

KNJIŽARA KRALJEVSKOGA SVEUČILIŠTA I JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE.
ZAGREB, ILLICA 30.

Poznato je, da su »škripta«, što ih pišu djaci prema predavanjima svojih profesora, pogrešna — često i neuporabiva.

Da se tomu doškoči, nakanih sâm izdati štampom na crte svojih predavanja. To bi imao biti zbiti, kratki prikaz našega općega privatnoga prava, kojim će se u glavnom uputiti djaci u ovaj predmet, a da time nisu riješeni dužnosti proći i koji sistem gradj. prava, a i polaziti predavanja. Napose treba svakako, da se pri svakom cit. paragrafu gr. z-a uzme u ruke i tekst toga zakonika. Ovo potonje je od osobite važnosti za svakoga pravnika, te sam s toga skoro svagdje namjerice propustio odštampati sâm tekst odnosnoga §-a o. g. z-a. — Naprotiv sam tekst t. zv. haških konvencija pretežito umetnuo u ovaj nacrt, prem to dakako ne stoji u skladu i leži izvan okvira jednoga nacrtu predavanja. Učinio sam to ipak namjerice, da ne ostanu ove važne konvencije »zakopane« u »Zborniku«, što bi se — prem nije u interesu same stvari — sa neke strane htjelo.

Moj nacrt predavanja je daleko pretežno kompilacija iz poznatih austrijskih i njemačkih sistema i komentara ter nekih glasovitih pandekata, te se s toga unaprijed odričem svake obrane, bude li mi ma s koje strane prigovoren, da sam pre malo ili pače da nisam ni malo originalan. Svaka knjiga imade svoju svrhu i zadaču. Ovom nacrtu predavanja je cilj po mogućnosti olakšati učenje našega privat. prava. Medjutim mi nije ni nakraj pameti kititi se tudjim perjem ter tudiye dobro prikazivati kao svoje vlasti, za to sam ex superabundanti svagdje (u tekstu i notama) upozorio na one autore, koje sam upotrebjavao za svoja predavanja. Svakako će i to dobro doći čitaocu, da se pobliže informira o odnoscnim materijama priv. prava. Povrh svega toga još i ovdje u predgovoru naročito izjavljam, da je ovaj prvi svežak izradjen po glavito po K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g - ovom sistemu.

Nacrt predavanja izlazit će — bude li zdravlja i života — u sukcesivnim svećicima. Nazočni prvi svežak sadržaje od priliike polovicu t. zv. općega dijela.

Uspije li mi cijelo djelo sretno kraju privesti, olakšao sam, držim, znatno našim djacima učenje toli važnoga predmeta kao što je opće građansko pravo.

Zagreb, koncem mjeseca decembra 1919.

Ivan Maurović.

S A D R Ž A J:

UVOD.

Strana

Privatno pravo. § 1.	— — — — —	1
Vrela našega općega privatnoga prava. § 2.	— — — — —	1
Sistem općega gradanskoga zakona. § 3.	— — — — —	2
Književnost našega općega privatnoga prava. § 4.	— — — — —	2

O P Ć I D I O.

PRVO POGLAVLJE: OBJEKTIVNO PRIVATNO PRAVO.

PRVI ODSJEK.

Postanak istoga.

U opće. § 5.	— — — — —	4
Zakon. § 6.	— — — — —	4
Običajno pravo. § 7.	— — — — —	5
Prava pravnika. § 8.	— — — — —	6

DRUGI ODSJEK.

Dioba privatnopravnih norma. § 9.	— — — — —	7
-----------------------------------	-----------	---

TREĆI ODSJEK.

O kritici zakonskoga teksta te o tumačenju i nadopunjenu zakona.

U opće. § 10.	— — — — —	8
Kritika zakonskoga teksta. § 11.	— — — — —	8
A) Doktrinalno tumačenje. § 12.	— — — — —	9
B) Autentično tumačenje. § 13.	— — — — —	11
C) Analogija. § 14.	— — — — —	12

ČETVRTI ODSJEK.

Opseg pravnih norma.

A) Gledom na osobe. § 15.	— — — — —	13
B) U mjestnom pogledu:		
1. U opće. § 16.	— — — — —	13
2. Pojedini slučaji. § 17.	— — — — —	14
Dodatak: Haške konvencije. § 18.	— — — — —	20

C) U vremenskom pogledu:		
1. U opće. § 19.	— — — — —	24
2. Glavni slučaj. § 20.	— — — — —	25

DRUGO POGLAVLJE: O PRAVU U SUBJEKTIVNOM SMISLU I O DUŽNOSTI.

PRVI ODSJEK.

Pravo.

Pojam subjektivnoga prava.	§ 21.	— — — — —	28
A) Javno i privatno pravo.	§ 22.	— — — — —	28
B) Vrste privatnih prava:			
Pravo osobnosti.	§ 23.	— — — — —	29
Stvarno, obvezno, obiteljsko i naslijedno pravo. Pravo na imaterijalnim do- brima.	§ 24.	— — — — —	29
C) Svojstva privatnih prava.	§ 25.	— — — — —	31
D) Zahtjev (»Anspruch«).	§ 26.	— — — — —	33
E) Izvršivanje prava.	§ 27.	— — — — —	33
F) Kolizija prava.	§ 28.	— — — — —	34

DRUGI ODSJEK.

Dužnost.	§ 29.	— — — — —	34
----------	-------	-----------	----

TREĆI ODSJEK.

Životne faze prava i dužnosti.	§ 30.	— — — — —	34
--------------------------------	-------	-----------	----

TREĆE POGLAVLJE: O OSOBAMA.

U opće.	§ 31.	— — — — —	36
---------	-------	-----------	----

PRVI ODSJEK.

Fizičke osobe.

A) Njihova ekzistencija:			
1. Početak osobnosti.	§ 32.	— — — — —	36
2. Svršetak osobnosti.	§ 33.	— — — — —	37
B) Pravno relevantne razlike ljudi:			
Spol.	§ 34.	— — — — —	38
Doba.	§ 35.	— — — — —	38
Zdravlje.	§ 36.	— — — — —	39
Viera.	§ 37.	— — — — —	40
Čast.	§ 38.	— — — — —	41
Interdikcija.	§ 39.	— — — — —	42
Državljanstvo.	§ 40.	— — — — —	43
Stalež.	§ 41.	— — — — —	44

DRUGI ODSJEK.

Jurističke osobe.

A) Pojam i vrste. § 42.	45
B) Korporacije. § 43.: Pojam. — Ina i slična udruženja. — Osnivanje korporacije i sticanje jurističke osobnosti. — Ustav korporacije. — Djelatna i pravna sposobnost korporacije. — Organi i članovi korporacije. — Promjena i prestanak korporacije. — Imovina prestale korporacije.	48
C) Zavodi i zaklade. § 44.: Nesamostalni i samostalni zavodi i zaklade. — Osnivanje zavoda i zaklade. — Ustav (pravno uredjenje) zavoda i zaklade. — Pravna i djelatna sposobnost zavoda i zaklada. — Promjena i prestanak zavoda i zaklada. — Imovina na- kon prestanka zavoda i zaklada.	52

ČETVRTO POGLAVLJE: O STVARIMA.

I. Općenito. § 45.	54
II. Prometna sposobnost stvari. A) U opće. § 46.	54
B) Napose: 1. Res omnium communes. § 47.	55
2. Javno dobro (res publicae). § 48.	56
3. Daljna prometna ograničenja. § 49.	57
III. Pravno relevantna svojstva stvari. (§ 291. o. g. z-a): A) Pokretnost i nepokretnost. § 50.	58
B) Potrošnost i nepotrošnost § 51.	59
C) Zamjenjivost. § 52.	59
D) Djeljivost. § 53.	60
E) Procjenjivost. § 54.	61
IV. Zajedinstvo stvari: A) Sastavljena stvar i njezini dijelovi ter dijelovi jednostavne stvari. § 55.	62
B) Pripadnost. § 56.	62
C) Drvo na medji. § 57.	66
D) Plodovi. § 58.	67
E) »Ukupnost stvari«. § 59.	69

Uvod.

Privatno pravo.

§ 1.

Privatno pravo normira privatnopravne odnose.

Kod privatnopravnih odnosa — za razliku od javnopravnih — prevalira privatna svrha, dočim kod javnopravnih prevladava skupna svrha (Privatzweck — Gesamtzweck).¹

Razlikujemo opće i specijalno privatno pravo. Specijalna privatna prava jesu: trgovačko, mjenbeno, pomorsko, rudno pravo i t. d.

Definicija privatnoga ili gradjanskoga prava u §-u 1. o. g. z-a je manjkava. Ispor. o tom: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, § 1. (IV. izdanje).

Vrelo našega općega privatnoga prava.

§ 2.

Vrelo našega općega privatnoga prava je opći austrijski gradjanski zakon od 1811. (1. juna) zajedno sa uvodnim patentom od 29. novembra 1852. i austrijskim uvodnim patentom od 1. juna 1811.,² ter svi zakoni i naredbe, na koje se sâm gradjanski zakon i spomenuti patenti pozivlju, a tiču se općega privatnoga prava. Pored toga su vrelo našega općega privatnoga prava i kasniji apsolutistički propisite ustavnizakoni,³ u koliko se tiču općega privatnoga prava.

¹ Pfaff-Hofmann, Kommentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche, I. str. 121.

² I ovaj, mislim, vrijedi kod nas, u koliko nije promijenjen uvodnim patentom od 1852. On je naime sastavni dio samoga o. g. z-a, tvori š njim jednu organsku cjelinu. Vidi i Vojnović, Mjesecnik ex 1886., str. 251.

³ T. j. ustavnim putem nastali zakoni. — Naredbom ne može se danas promijeniti ustavni zakon, već samo novim zakonom. Jedni vele, da vrijedi isto i za apsolutističke pravne norme, ako počivaju na car. rezoluciji (Menger, System der österr. Zivilprozessrechtes, str. 245). Drugi uče, da treba razlikovati, da li su dotične norme bile izlijev zakonodavne ili ekzekutivne vlasti (Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 131, N. 24.).

Redaktori općega gradjanskoga zakonika mislili su pod »opći« na teritorij — na sve zemlje tadašnje austr. carevine.

Najvažnija »stega« sadržana u uvodnom patentu od g. 1852. jest u III. članku istoga patentu, t. j. ona glede ženidbenoga prava.¹

Obvezatna snaga austr. gradjanskoga zakona temelji se u ustavnoj eri na instrukciji o provizornom uredjenju naših municipija. Ovu je instrukciju izradila banska konferencija, a potvrdio ju 16. januara 1861. — uz neke promjene — kralj.

Sistem općega gradjanskoga zakona.

§ 3.

Sistem općega gradjanskoga zakona je udešen prema trihotomskoj šemi Gajevih institucija. Paragraf 14, o g. z-a veli: »Propisi zakonika gradjanskoga obuzimaju pravo osoba, pravo na stvari i ustanovljenja, koja su u ovim pravima opća«. No sve to nije sistem privatnopravnih instituta već sistem privatnih prava.

Pobliže glede sistema našega zakona vidi »Sadržaj« na početku zakonika (str. XI. i XII. u izdanju, što ga je 1899. priredio dr. F. J. Spevec).

O nedostatcima zakonskoga sistema isporedi: Schiffner, Syst. Lehrbuch des österr. allg. Ziv. R., § 4.

Mi se držimo sistema, koji je uobičajen u pandektarnim učbenicima.

Književnost našega općega privatnoga prava.

§ 4.

Što se njemački pisanih djela tiče, vidi: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System (V. izd.), § 5. (»Literatur des österreichischen allgemeinen Privatrechtes«.)

Pored literature onđe navedene, napominjem još: dr. B. Dürrigl, Elemente des österr. Privat. u. öff. Rechtes mit Berücksichtigung der Gesetzgebungen in Croatien-Slavonien, für Laien u. Studierende systematisch u. populär dargestellt, Wien, 1899.

Prava i dužnosti državljana medjusobno ter pravni odnosi između države i podanika — u koliko se ne radi isključivo o radu državnih organa — ne mogu se u ustavnoj državi uredjivati pukim naredbama (Menger, cit. str. 247.).

Vrijede dakako naredbe privatnopravnoga sadržaja, koje predviđa o. g. z-i drugi zakoni.

Praznina u gradjanskom pravu ne može se naprsto ispuniti naredbom, te će sudac svaki takav slučaj moći a i morati riješiti prema načelima §-a 7. o. g. z-a.

¹ Glede ženidbenoga prava muslimana veli naš aut. zak. od 27. IV. 1916. »o priznanju islamske vjeroispovjesti u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji«: Dok se posebnim zakonom ne uredi ženidbeno pravo za muslimane, treba da se na ženidbe muslimana primjereno primjenjuje ustanova II. poglavљa o. g. z-a« (§. 7.).

Kod nas spominjem od komentarâ: Rušnov, Tumač opć. austr. gradj. zakonika (2 sveska; I. 1893., II. 1891.). Drugo prerađeno i popunjeno izdanje ovoga »Tumača« priredio je dr. Stj. Posilović. Time je ovaj »Tumač« doista popravljen.

Dr. Derenčin, Tumač k općemu austr. gradj. zakoniku (2 knjige; I. 1880., II. 1883.). Komentirano je prvih 530 §§. Ovo je dobro djelo.

Od sistematskih djela: Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, System austr. opć. priv. prava; preveo i s dodacima popratio dr. I. Maurović (»Opći dio obvezâ«, §§ 294—355 sistema). Zagreb, 1911.; str. 240.

Mnogo civil. monografija nalazimo u »Mjesečniku pravnîčkoga društva u Zagrebu«; sada teče XLV. godište toga časopisa.

U njem imade i mnogo naših sudskih rješidba. Pored toga imade »Rješidbe kr. stola sedmorice kao vrhovnoga sudišta u gradj. pravnim predmetima«, što ih je sabrao i uredio dr. E. Čimić (I. 1913., II. 1917.). I kr. stol sedmorice izdao je, ali za internu porabu: »Index načelnih i važnijih rješidbi kr. stola sedmorice«. Zagreb, 1913. — Sve te zbirke rješidbâ su važne, jer se iz njih vidi, kako se gradjansko pravo provodi kod nas u praksi.

U ovoj se monografiji održava i pitanje o zakonskom odnosu i blagajničkom pravu.

Sudski

Sud

U Mođetinsku učenju o rješidbama bivaju istaknute zakoni u mjestilisnim značajima (zakoni je da dječave bosanskih država — »v. Slatine keseljates Reccht«) i u tom i točnije u mjestilom smislu (zavali dječavu skrivaču učenju o rješidbama, zakonskih rješidbama u zavisnosti od mjestilne pravljene).

Na hras je učenje mještaje zakoni od mjestilne pravljene (zakoni koja mještaju: »Kao u mjestilom smislu rješidbama«).

U Proljeti 1873. u Sarajevu je učenje mještaje zakoni od mjestilne pravljene (zakoni o mještaju).

Dosadašnje austroške zakone je u Hrvatskoj i Slavoniji zavede toga zakona. Pustasjic g. o. g. (»Pogrešak moći zakona«) bio je promjenjen na 28. XI. 1873. (č. 3) »O potpisu zakona«, tako da će (i ovdje) zavale biti učinkoviti od 1873. u Sarajevu u mjestilu slavonjskoj zakonitosti. Na pravljene pustasjic je u sarajevskoj zakonskoj vladini učinkoviti od XII. 1870. i

U učenju mještajima pisanje austrije vratiti se učinkovito principielle zakona (to je učenje pustasjicem Gerstapfel, u N. 2-a).

Medutim je 18. novembra 1870. izdane »naredba o općoj javnoj mjeri pustasjicem Gerstapfeli, u N. 2-a.«

Medutim je 18. novembra 1870. izdane »naredba o općoj javnoj mjeri pustasjicem Gerstapfeli, u N. 2-a.«

O P Ć I D I O.

Prvo poglavlje: Objektivno privatno pravo.

PRVI ODSJEK.

POSTANAK ISTOGA.

U opće.

§ 5.

Norme o postanju i djelovanju privatnoga prava spadaju u javno pravo; no i opći gradjanski zakonik u »uvodu« govorí o tom, pa čemo i mi u slijedećim §§ nešta da spomenemo o zakonskom, običajnom i pravničkom pravu.

Zakon.

§ 6.

I. Moderna nauka državnoga prava razlikuje zakon u materijalnom smislu (zakon je od države postavljeno pravo — »v. Staate gesetztes Recht«) i zakon u formalnom smislu (svaki državni akt, izveden od stanovitih vrhovnih organa, zakonodavnih organa u za to propisanoj formi — »im Wege der Gesetzgebung«).

Za nas je važno lučenje zakonâ od naredaba. Gledom na njihovu provenienciju, kod nas velimo: zakon nastaje sudjelovanjem sabora (»predstavništva«), dočim naredbu postavlja ekzekutivna oblast.

II. Proglašenje zakona. U novoj našoj državi nije do sada stvoren zakon o proglašenju zakona, premdo bi to od prijeke potrebe bilo.

Dosadašnje zakonsko stanje je u Hrvatskoj i Slavoniji glede toga slijedeće. Paragraf 3. o. g. z-a (»Početak moći zakona«) bio je promijenjen aut. zakonom od 28. XI. 1873. (§ 3.) »O proglašu zakona«. Ispor. ove §§ (i cijeli izvadak cit. zakona od 1873. u S p e v č e v o m izdanju gradjanskoga zakonika). Za proglašenje t. zv. zajedničkih zakona vrijedili su kod nas zak. čl. XII : 1870. i LXVII. : 1881.

U našim zemljama bivše Austrije valjali su glede publikacije zakona propisi odštampani u M a n z -ovojoj zbirci austr. zakona, svezak II.: Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch., u N. §-a 3.

Medjutim je 18. novembra 1919. izdana »uredba o objavljenju zakona, uredaba i naredaba«, po kojoj se svi ovi propisi proglašuju

danom, kad izidju u »Službenim Novinama« u Beogradu. Priopćenja u ostalim službenim listovima, a i u našem »Zborniku«¹ nemaju po toj »urédbi« karakter proglašenja. Objavljuvajem u »Službenim Novinama« dobivaju ti propisi i »obaveznu snagu«.

Sudac mora ureda radi znati za proglašenje.

Prema čl. 6. auton. zakona o sudačkoj vlasti (Zbor. ex 1874. br. 15) »sudovom ne pristoji suditi o tom, da li je zakon, koji je proglašen valjano, stvoreni putem ustavnim; usuprot su sudovi pozvani ispitati valjanost naredaba, ter u tom odlučiti zakonitom putem molbenim«. Isto je tako u našim zemljama bivše Austrije prema čl. 7. austr. temelj. drž. zakona.

III. Neznanje zakona. Pogl. § 2. o. g. z-a. Misao zakona je bila: tko je nešta učinio u pravnoj bludnji, njegovo djelo imade redovno iste posljedice kao da nije bio u bludnji.²

Naše pravo provodi gornje pravilo strože od rimskoga prava. No i kod nas imade iznimaka od načela, da zakon djeluje bez obzira, da li su oni, kojih se tiče za nj znali ili nisu. Ponajprije je netom spomenuto načelo probito bez svakoga singulariteta drugim jednako općim načelom, a to jest, da može bludnja u stanovitim slučajevima (§§ 871. i sl.) učiniti inače valjani pravni posao relativno ništavim; jer pod okolnostima može isti upliv imati i bludnja u pravu. Amo spada naročito to, da kod lukrativnih posala bludnja u motivu, koji je jedini povod očitovanju volje, čini odredbu nevaljanom (§§ 572. i 901.).

Singularne su naravi iznimke sadržane u §§ 1431. i 326. o. g. z-a.³

Konačno treba ovdje primjetiti ovo. Iz §-a 2. o. g. z-a slijedi, da zakon dolazi do uporabe bez obzira na neznanje; no odatle ne slijedi, da se neznanje uračunava kao krivnja. Tako to pretežno shvaća austr. praksa. Vidi Schey-evo izdanje A. B. G. B. N. 2. kod §-a 2.

Običajno pravo.

§ 7.

O bivstvu njegovom se prepiru.⁴ To je — nauča Kainz u prvim izdanjima svoga sistema — nepisano pravo, što živi u uvjerenju naroda, a manifestira se trajnim vremenjem (običajem). Običaj — uči isti autor — je forma, u kojoj se običajno pravo ukazuje (Erscheinungsform) ili dokazno sredstvo potonjega — a ne osnov njegovoga postanka (Entstehungsgrund). Konačno na-

¹ »Zbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju.«

² Bludnja u supsumiranju činjenica pod pravno pravilo jest ili error iuris ili error facti; prema tomu, da li smo u bludnji glede onoga, pod što moramo supsumirati (»über den Obersatz«) ili glede onoga, što supsumiramo (»über den Untersatz«). (Unger, System der österreichischen allgemeinen Privatrechts II. str. 34.)

³ Iz Pfaff-Hofmann-ovoga »Kommentar« I. str. 151 i sl.

⁴ Vidi Pfaff-Hofmann, Kommentar ad § 10. o. g. z-a i Kainz-Pfaff-Ehrenzweig S., §. 8. osobito N. 5. (V. izd.).

glašuje on razliku izmedju pukoga i pravnoga običaja ter veli: običaj u vugarnom smislu nije izlijev pravnoga osvjeđenja; pravni običaj pak jest izraz odredjene pravne zasade.¹ Za naš je osobito važan § 10. o. g. z-a. Ovaj se § proteže na pravne i na puke običaje. (Drugačije vladajući nazor; po ovom se § 10. gradi zakonika odnosi na običajno pravo).

Prema tomu §-u i pravo običajno, starije od o. g. z-a vrijedi, u koliko se zakon (»ein Gesetz«) na nj poziva. No i pravno shvaćanje nastalo iza o. g. z-a može postati pravnom normom samo onda, ako se koj zakon na nj poziva. O. g. z. se nigdje ne poziva na običajno pravo. U §§ 389, 390, 501, 549, 1029, 1109 radi se o pukim običajima. No car. naredba od 29. I. 1855. — glede konzularne sudbenosti — poziva se na običajno pravo, te je primjer (u području općega privat. prava) pozivanja zakona na običajno pravo.

Krivo bi bilo — prem se § 10. o. g. z-a proteže na običajno pravo i na puke običaje — reći: na puke običaje možemo se u rješavanju pravnih prijeprora obazirati samo ondje, gdje zakon to osobito naredjuje. Nasuprot kao sredstvo interpretacije volje stranaka možemo i moramo puke običaje svagdje uzeti u obzir. Ali gdje se ne radi o tumačenju stranačke volje — mjerodavan je opet § 10.

Svakako — prema gore rečenom — može i u području općega privatnoga prava običajno pravo doći do uporabe; ako se naime koj zakon na nj poziva. Koliko je dakle opstojnost običajnoga prava moguća, mora ga sudac upotrebiti, ma da se i stranke na nj ne pozivaju, jer i običajno pravo jest — kada i koliko se priznaje — pravo, norma poput zakonske norme. Nije li pak sucu običajno pravo poznato, to je naravski u prvom redu stvar stranke, koja se na nj poziva, da dokaže njegovu opstojnost. Tu ne vrijede načela sudskoga postupka o dokazu prepornih činjenica, jer se tu radi o ekzistenciji prava. Baš je s toga dužnost suca, da si ex officio pribavi znanje o opstojnosti običajnoga prava, a to i onda, ako stranka tu opstojnost nije kušala dokazati.

Puki običaji dokazuju se kao i druge činjenice po općim načelima procesa.

Za naše zemlje bivše Austrije ispor. §§ 271. i 364. austr. civ. procesa.

Krainz, S. (II. i V. izdanje) § 8.; Pfaff-Hofmann, Komment. I. ad § 10., str. 230. i sl., osobito str. 245—251; Menger, Syst. des Zivilproz. R. str. 95. i sl.; Randa, Das österr. Handelsrecht, I. sv. str. 28. i sl. (II. izd.); Unger, S., I. str. 41.

Pravo pravnikâ.

§ 8.

1. Jurisprudencija teoretičara. Da mnijenja pravoznanaca nemaju moći zakona, vidi se odatile, da ih o. g. z. ne spominje medju takšativno navedenim »drugim vrstama propisa« (marginalna rubrika ad § 10).¹

¹ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 292.

2. »Sudacke izreke« (marg. rubr. ad § 12) — pravo juristâ praktičarâ. Po §-u 12. o. g. z-a prejudicija nemaju zakonske moći. (»Pre-sude... nemaju nigda moći zakona...«) Osude se nemaju upotrebiti na sve slučajeve, koji se dadu supsumirati pod načelo u njima izrečeno. Na ovo potonje je mislio zakonodavac rekavši: »...i ne mogu se protegnuti na druge slučajeve ili na druge osobe.«¹

Važnost sudskih rješidba je napose u tom, što se iz njih vidi kako pravo u životu živi. Vidi kod nas i zakon od 23. II. 1893. o nutarnjem uredjenju kr. hrv.-slav.-dalm. stola sedmorice. Isti sud izdao je za nutarnju porabu »Index načelnih i važnijih civilnih rješidbi kr. stola sedmorice.«

Za naše zemlje bivše Austrije vidi o t. zv. »Spruchrepertorium« i »Judikatenbuch« — Stubenrauch-ov »Kommentar zum allgemeinen österreichischen bürgerlichen Gesetzbuche«, § 12. N. 4. (VIII. izd.) i Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S. § 9. str. 51. (V. izd.).

Prema svemu tomu je kod nas zakon jedino vrelo našega općega privatnoga prava, pošto i običajno pravo vrijedi samo onda, ako se zakon na nj poziva.²

DRUGI ODSJEK.

DIOBA PRIVATNOPRAVNIH NORMA.

§ 9.

I. Pravne zasade sadržavaju: zapovjedi, zabrane, dopuštanja. Imade i nijekajućih (verneinende) i deklatornih pravnih zasada.³

II. Pravilno (regelmässiges) i singularno pravo ili privileg u širem smislu — prema tomu, da li je pojedino pravno pravilo secundum ili contra rationem iuris. Ovo potonje biva propter utilitatem, necessitatem ili aequitatem.⁴

¹ Ova izreka § 12. mogla bi značiti i to: osude tvore formalnu istinu samo za osobe u njima označene. No na to nije zakonodavac mislio — u pitanju procesa nije u opće htio dirati. Vidi Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S. §. 9. N. 2.

Prya izreka §-a 12. spominje »naredbe izdane u pojedinim slučajevima«. Njem. tekst veli: »Verfügungen«. Da li su redaktori pod tim »naredbama« misili naredbe »zemaljskoga vladaoca i sudske — nije riješeno, ali je vjerojatno, da su misili na jedne i druge. Sama riječ »Verfügung« ni u govoru zakona ni znanosti nije ustaljeni tehnički pojam. Redaktori su pored naredba »zemaljskoga vladaoca« misili samo na sudske naredbe i to na sve, koje nemaju karakter osude. — Dok nije bilo obvezatnih forma za postavljanje zakonskih norma, moglo je biti dvojbe, da li naredbe »zemaljskoga vladaoca« vrijede samo za konkretni slučaj ili se hoće š njima postaviti pravna zasada upotrebljava i za druge slučajeve. Vidi: Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 278 i sl.

² Pravno vrelo je, veli Keller (Pand. § 1.), samo ono, što pravnim pravilima kao takvim daje valjanost.

³ Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts I. § 27. (8. izd.).

⁴ Vidi F. Regelsberger, Pandekten, str. 127.

Zakon prepušta kadikad u stanovitom opsegu rasudjenju (Ermessen, arbitrium) suca, da u pojedinom slučaju učini ono, što zahtijeva pravičnost (Bil-ligkeit, aequitas). Tako u §§ 267., 520., 1220., 1221., 1257.¹

III. Univerzalno i partikularno pravo. Vidi § 11. o. g. z-a.

IV. Dispozitivne (pacta dant leges contrahentibus) i prisilne (quod privatorum pactis mutari non potest) privatnopravne norme. Potonje nešto nalažu, zabranjuju ili fiksiraju stanovito stanje.²

TREĆI ODSJEK.

O KRITICI ZAKONSKOGA TEKSTA TER O TUMAČENJU I NADOPUNJENJU ZAKONA.

U opće.

§ 10.

U našem zakonu imademo ovu šemu:

- Tumačenje (»Auslegung«) u širem smislu (§§ 6—8); ovo se dijeli u:
 a) doktrinalno tumačenje (§§ 6 i 7); ovdje opet lučimo:
 a) tumačenje u pravom smislu (gramatikalno i logično [§ 6.]).
 b) nadopunjene (§ 7) (analogija legis i iuris).
 b) autentično tumačenje (§ 8).

Dakle opći gradj. zakon obuhvaća pod »tumačenjem« (marg. rubr. ad § 6) i analogiju, prem potonju treba lučiti od tumačenja zakona. Analogija je nadopunjene (»Ergänzung«) zakona; njom se iz sadržaja zakona zaključuje ono, što u zakonu nije sadržano.

Objekt tumačenja zakona jest kritički ispitani zakonski tekst. Prema tomu treba ponajprije govoriti o t. zv. kritici.

Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 172. i sl., 171; Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 11.; Unger, S., I. str. 59, 60.

Kritika zakonskoga teksta.

§ 11.

Tumačenju zakona ima da prethodi kritika zakonskoga teksta, t. j. ispitivanje njegove istinitosti. Kritika pokazuje kako se je zakonodavac izrazio, t. j. koje izraze je upotrebio.

Svakako smije kritičar ukloniti iz teksta pisarske i štamparske pogreške; da li i redakcione, o tom se prepiru. To su naime takove »pogreške u tekstu, koje su usuprot jasnoj volji sporazumnih zakonodavnih faktora zatalte i uvukle se u zakonik«.³

I u tekstu o. g. z-a imade u raznim izdanjima (i u službenim) više pogrešaka. Obično se spominju one u §§ 163., 591., 743. Pogreške u §§. 163. i

¹ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 209.

² Krainz-Pfaff, S., § 10. (II. izd.).

³ Binding, Handbuch des Strafrechtes I. str. 461 i ondje cit. Schütze.

591. su službeno ispravljene (sa dvorskim dekretima); ona u §-u 743. povlači se kroz sva izdanja.

Najkorektnije njemačko službeno izdanje jest ono u »Justiz-Gesetzsammlung« br. 946. Hrv. služb. izdanje o. g. z-a za Hrvatsku i Ugarsku (Beč, c. kr. dvorska i državna štamparija, 1853.) je također ponovo sastavljen. Na neke pogreške teksta i nedostatnosti jezične u tom izdanju upozoruje F. J. Spevec u I. svesci zbirke »Hrv. zakona« (drugo i treće izdanje u ovoj zbirci). Velikom pominjom sastavljena je osnova službenoga izdanja (od dra M u drovčića).

Regelsberger, Pand. str. 137. i sl. i str. 153. Binding, Handbuch der Strafrechts I. str. 461 i ondje cit. Schütze, Pfaff-Hoffmann, Komm. I. str. 174. i sl. i str. 110. i sl., Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S. V. izd. § 12.

Kod nas je autentičan njemački tekst o. g. z-a. Obraćno tvrdi Spevec (»Mjesečnik« ex 1900. str. 477); prema njegovom shvaćanju je u Hrvatskoj autentičan hrvatski tekst o. g. z-a. Gledom na § 2. car. patenta od 27. XII. 1852.¹ (državni zakonski list br. 260) i na ministarsku naredbu od 19. III. 1853.² (d. z. l. br. 51) izdanu na osnovu »Previšnjega rješenja«, držim, da ovaj potonji nazor nije održiv. I razlozi shodnosti govore protiv toga nazora.³

Tako zvane marginalne rubrike i službeni register nisu dijelovi zakonskoga teksta, ali se ipak dadu upotrebiti kod tumačenja. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, V. izd., svez. 1., str. 58.

A. Doktrinalno tumačenje.

§ 12.

Pogl. § 6. o. g. z-a.

Pod »vlastitim značenjem riječi u njihovu savezu« misli o. g. z. na gramatično, pod »jasnom namisli zakonotvorca« na logično tumačenje. Oboje su sastavni dijelovi jednoga nedjelivoga interpretativnoga posla. Riječ »i« u §-u 6. treba uzeti konjunktivno.

O vrijednosti nauke o interpretaciji i interpretativnih pravila prepire se;⁴ ipak ih treba spomenuti.⁵

a) Gramatično tumačenje.

Svrha mu je ustanoviti značenje riječi zakona po pravilima jezične znanosti.⁶

¹ Taj određuje, da se samo njemački tekst imade smatrati autentičnim.

² Ova proteže gornju ustanovu na zakone i naredbe, koje su već prije izašle u »Reichs-Gesetz-Blatt-u.«

³ Vidi: Derenčin, Tumač I. str. 49 i sl. Vojnović, Mjesečnik ex 1886. str. 251. Rušnov-Posilović, Tumač I. str. 19.

⁴ Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S. V. izd., 1. sv. str. 59.

⁵ Regelsberger, Pand. str. 145.

⁶ Regelsberger, Pand. str. 145 i sl.

Glavna pravila gramatične interpretacije:

1. Riječi treba uzeti u njihovom običnom značenju; ako je potonje višestruko, ustanovljuje se pravo značenje iz saveza sa čitavim zakonom. Tako riječ »djeca« u §§ 21., 42., 765., 1308.

Ipak treba uzeti riječi u neobičnom značenju: a) ako su juristički termini (»posjed« § 309., »isplata« § 1412.); b) ako su u vrijeme prve publikacije imale drugačije značenje (rijec »Verstand« u §-u 6. njemačkoga teksta); c) ako se iz saveza razabire, da ih treba uzeti u neobičnom značenju (»društva« § 26.). Tu već nastupa logična interpretacija.

2. Riječi treba u dvojbi shvatiti u njihovom potpunom značenju (rijec: »otudjuje« u §-u 879. obuhvaća i besplatno prepuštanje).

3. Nijedna riječ ne smije se smatrati suvišnom; ali dakako da biva, da zakonodavac u nastojanju da bude jasan, opetuje štogod (§ 443.), dodaje, što se čini suvišnim (rijec »doista« u §-u 545.) i t. d.

Ipak — pored navedenih pravila — ne smijemo prešutiti, da su redaktori o. g. z-a upravo nastojali, da budu općenito razumljivi.¹

Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 12.

b) Logično tumačenje.

O logičnom tumačenju govorimo, kada nastojimo smisao zakona naći s pomoću drugih a ne jezičnih sredstava. Pomoćna sredstva logičnemu tumačenju jesu opća pravila mišljenja. Tako conclusio a majori ad minus (§ 365.); conclusio a minori ad maius (mogu li nedorasli »sami sobom posjeti« stvar, mogu to tim više maloljetnici, § 310.; daljni primjer: § 166.); argument a contrario (sve u §§ 591.—595. nenabrojene osobe su sposobni oporučni svjedoci). Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, V. izd., 1. sv., str. 60. i Unger, S., I. str. 93.

Osobito treba istaći: 1. T. zv. sistematski elemenat tumačenja. 2. Tumač treba da uoči i faktične odnosaje, koje hoće da uredi zakon; za to je potrebno bistro oko za gospodarske i socijalne prilike i t. d. 3. Svaki zakon hoće da postigne stanoviti uspjeh, to je svrha zakona, ratio legis, nazvana i razlog (»Grund«) zakona. Drugo je occasio legis, t. j. posebni historijski povod, da je zakon stvoren. Zakon stoji prema ratio legis u odnosu sredstva prema svrsi. Primjen za ratio legis u o. g. z-u jesu §§ 700., 255., 1257.: bojazan pred očuhom odnosno mačehom.² Za occasio legis: požar bečkoga »Ringtheatra« i austrijski zakon od 16. II. 1883. 4. Mnoge pravne zasade su samo izlijev nekoga višega principa — ratio iuris. Često se sa pravilom postupa kao sa principom — nu to je krivo. Ta ratio iuris je bitni juristički sadržaj neke pravne zasade, temeljna misao zakona, nakon što smo sve

¹ To dakako slabi gornja pravila, da u zakonu nije nijedna riječ suvišna i da riječi treba uzeti u tehničkom smislu. Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 179.

² Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 180.

što je nuzgredno i slučajno izlučili.¹ Primjer za ratio juris; misao o reprezentaciji u naslijednom pravu je zajednički princip zadnje izreke §-a 551, zasade, koja slijedi a contrario iz §-a 541, i nekih odredaba sadržanih u §-u 732. in f.² 5. Tumač mora da ispita historičku bazu neke pravne zasade — zakonske predrađnje ili materijalija. 6. Tumač treba da shvati zakon prema praktičnom životu, te ima u dvojbi uzeti, da se ono, što je neshodno nije htjelo.*

Odnos logične interpretacije prema gramatičnoj: *interpretatio declarativa* (logična interpretacija potvrđuje rezultat gramatične); *interpretatio extensiva* (izraz zakonodavčev je uži od njegovih misli);³ *interpretatio restrictiva* (zakonodavac izrazio se je općenitije nego li je htio).⁴

Regelsberger, Pand. §§ 36. i 37.

B. Autentično tumačenje.

§ 13.

Pogl. § 8. o. g. zakona. Ova interpretacija potječe od zakonodavne vlasti. Ni vlada ni vrhovni sud nisu ovlašteni autentično tumačiti zakone. To je novi zakon, te je za svakoga obvezatan; on se proteže i na predjašnje slučajeve, ako nisu osudom ili nagodbom pravomoćno riješeni. Publikacija je potrebna.⁵

¹ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 180. O tom tamo pobliže.

² Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 180.

³ Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 13. N. 8. veli: riječ »otac« u §-u 150. in f. obuhvaća i mater.

⁴ Paragraf 278. in f. vrijedi samo za poštenoga posjednika. Krainz-Pfaff-Ehrenweig, S., IV. izd. §. 13. N. 9.

⁵ Tako Unger, S., I. str. 99. N. 12. i Pfaff-Hofmann, K., I. str. 211. Drugačije Krainz-Pfaff, S., II. izd. §. 15.

* Mnogo dalje ide nauka, koja se je u zadnje vrijeme pojavila i našla mnogo pristaša. To je teorija t. zv. slobodnoga pronašaska prava (Theorie der sogenannten freien Rechtsfindung). Prema njoj se ima obvezatna snaga zakona smanjiti na minimum. Sudac neka uzme u obzir samo jasno slovo zakona i to samo u slučajevima, koje je zakon izrično riješio. Preko toga neka se sudac ne trudi naći iz riječi ili smisla zakona pravilo s pomoću interpretacije ili analogije, već neka mjeri i važe interes, te na taj način traži rješenje. Sudac paće treba, da se prebací preko propisa zakona, ako rješenje, koje proizlazi iz zakona, tako teško vrijedja važne interese općenitosti, da je pomoći neophodno nužna: u takovim slučajevima neka sudac nadje rješenje contra legem prema svojem prosudjenju socijalnih prilika.

Novu tu nauku treba principijelno zabaciti. Nema dvojbe, da se mnogo grijesi, kad se traži »volja zakona«. Nu nova ta nauka otvara širom vrata subjektivnoj samovoli suca, a gledom na propise o. g. z-a treba ju napose odbiti.

Thur u Binding-ovom »Handbuch: Allg. Teil des deutschen b. g. B. str. IX. i X. Vidi i Hedemann, Archiv für bürg. Recht 31, 296: 34, 115.

Pravna pravila, koja je stol sedmorice već prihvatio (§ 8. zak. od 23. II. 1893.), zatim rješidbe unesene u »Spruchrepertorium« i u »Judikatenbuch« razlikuju se bitno od autentične interpretacije.¹

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, § 15., V. izd.

C. Analogija.

§ 14.

Analogno primjenjivanje prava sastoji u tom, da učin, koji nije izrično normiran, prosudjujemo po nekoj pravnoj normi, koju smo na osnovu principa jednakosti izvrgli iz postojećega prava.

Iz postojeće pravne zasade zapravo apstrahiramo općenitiju normu, koja obuhvaća normirani i nenormirani učin. Baza analogije je bivstvena jednakost normiranoga učina i onoga, koji treba prosuditi. Dva učina su bivstveno jednakia, ako su im pravno relevantni elementi jednakia.

Analogiji je slična ekstenzivna interpretacija. Ipak se razlikuju. Prva ide dalje od volje, a potonja od slova zakona.

Theorijski općega prava razlikuje analogiju legis i analogiju iuris — prema tomu, da li analogija počiva na jednoj pravnoj zasadici ili na široj podlozi.² Opći gr. z., govoreći o analogiji u §-7., veli, da se ima uzeti obzir na »spodobne slučajevе, koji su u zakonima stanovito presudjeni i na razloge drugih s njima srodnih zakona«. Prema tomu i ako analogni zaključak bazira na dvije pravne zasade, možemo — po o. g. z-u — reći, da se slučaj u zakonima nenormirani rješava s obzirom »na spodobne slučajevе, koji su u zakonima stanovito presudjeni«. Dakle je i to po o. g. z-u analogija legis, dočim bi se po gornjem razlikovanju imalo uzeti, da tu imamo analogiju iuris. O analogiji iuris je kod nas bolje govoriti ondje, gdje nas »similia«, »ad instar« ostavljaju na cijedilu, te moramo slobodnije postupati; gdje tražimo »razloge srodnih zakona«, t. j. gdje moramo posegnuti za višim pravnim mislima. Tu treba većinom iz bića cijelogra pravnoga instituta otkriti njegove nenormirane dijelove.³

Primjer analogije legis: § 1109. in f. ima raciju, da bona fides zahtijeva, da se ugovori imaju ispuniti i quod bonae fidei est ad perfidiam non est trahendum. Za to isto vrijedi kod pogodbe ostavne i svih ugovora, gdje se radi u povratku individualne stvari.⁴ Pravna analogija biti će mjerodavna u pitanjima, što imade biti sa imovinom raspuštene zaklade. Paragraf 760. o. g. z-a ne može se ovdje napresto analogno upotrebiti.⁵

—:-—

¹ Pfaff-Hofmann, K. I. str. 214.

² Regelsberger, Pand. str. 157 i 159.

³ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 192.

⁴ Unger, S., I. str. 63. N. 21.

⁵ Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., IV. izd., § 16., N. 7.

Paragraf 7. in f. veli: »... Ako pravni slučaj ostane sa svim tim dvojben, valja ga s obzirom na okolnosti brižljivo sabrane i zrelo rasudjenje presuditi po načelima prava naravskoga«. Njemački tekst kaže ovdje: »nach den natürlichen Rechtsgrundsätzen«. Pri tom su redaktori imali bez sumnje pred očima naravno pravo, a razumijevali su pod tim ratio naturalis, koju smatrali nepromjenjivom bazom rimskoga prava i austrijskoga zakona.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., I., str. 64. i Pfaff-Hofmann K., I. str. 194. i sl.

ČETVRTI ODSJEK.

OPSEG PRAVNIH NORMA.

A. Gledom na osobe.

§ 15.

Normama našega općega privatnoga prava podvrženi su svi naši državlјani, hrv.-slavonski pripadnici, na teritoriju Hrvatske i Slavonije. Koliko su tim normama podvržene spomenute osobe i izvan navedenoga teritorija¹ — o tom u slijedećim §§. Ispor. i § 4. o. g. z-a i čl. VII. uvod. pat. od 1811.

Isto tako je do rasapa Austro-Ugarske vrijedilo naše opće privatno pravo za naše državlјane, hrv.-slav. pripadnike, u Levantu i u ostalim zemljama, gdje je postojala redovna konzularna sudbenost (Car. naredba od 29. I. 1855., d. z. l. br. 23. i min. nared. od 31. III. 1855. d. z. l. br. 58. i z. čl. XXXI. ex 1891. o konzularnoj sudbenosti).

I država odnosno zemљa podvržene su kao fiskus općem privatnom pravu (§ 290.). Isto vrijedi za imovinsko pravne privatne odnose vladareye (§§ 289., 20.).

O pravnom položaju ostalih naših državlјana i tujjinaca dolje u §§ 16. i 17.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., § 18.; Unger, S., I. str. 111.

B. U mjestnom pogledu.

§ 16.

1. U opće.

Ovdje govorimo o t. zv. internacionalnom privatnom pravu. Pod tim razumijevamo skup pravila, po kojima odlučujemo, kad se radi o prosudjivanju pravnoga odnošaja, koji je nastao u inozemstvu, ili pri kojemu su sudjelovali inozemci, ili koji je inače kako u odnosu sa inozemstvom.

¹ I ladje — ratne i trgovačke — smatraju se dijelom teritorija. Vidi o tom točnije: Derenčin, Tumač I. str. 22 i sl. i str. 24. N. 13. Rušnov-Posilović, Tumač I. str. 35.

Mjerodavni su za to propisi uvodnoga patenta od 1852., §§ 4., 34.—37., 300, o. g. z-a i §§ 21—24. izvanparbenoga postupnika ter §§ 77. i sl. sudovnika i § 29. interkonfesionalnoga zakona. U novije vrijeme pridodjoše tomu za područje ženidbenoga, tutorstvenoga i skrbničkoga prava ustanove haške državne konvencije. Uz te ustanove — jer se po njima sva pitanja ne mogu rješiti — ostavljeno je otvoreno polje prosudjivanju pitanja prema naravi stvari.

Od pojedinih teorija — teorija statuta, Wächterova, Savignyeva — za nas je najvažnija teorija statuta, jer gore spomenute ustanove o. g. z-a stoje na osnovi ove teorije. Prayi joj je smisao: pravni odnosi osobe kao takove prosudjuju se po pravu prebivališta osobe; pravni odnosi na stvari, po pravu mjesta, gdje se stvar nalazi; pravni odnosi, koji nastaju iz djelanjâ, po pravu mjesta, gdje je djelo poduzeto (statuta personalia, realia, mixta). No sve te općenite formule malo pomažu. Treba ući u detalji, te za svaki elemenat nekoga pravnog odnosa odrediti mjestno pravo (Bar). Naš zakon, kako jur rekosmo, recipirao je teoriju statuta uz modifikacije, o kojima pobliže u slijedećem paragrafu.

Kadikad imade domaće pravo prednost bez obzira na inače mjerodavna načela internacionalnoga privatnoga prava. Tako: 1. a posolutni prisilni zakoni; to su — kaže se — oni »koji počivaju na obzirima javnoga poretkâ i čudoredja«. Ovi hoće stanovitim načelima — na pr. monogamiji — pribaviti opću valjanost. 2. Uporaba tujeg prava osniva se na načelu međunarodne zajednice i zamjenitosti; gdje ta pretpostava fali, ne upotrebljuje se tujje pravo. Retorzija. §§ 33. o. g. z-a i § 23. izv. postup. 3. Načela internacionalnoga privatnoga prava vrijede samo među modernim kulturnim državama. 4. Ako pretpostave za uporabu inozemnoga prava nisu izbjistrene, dolazi do uporabe domaće pravo.

Interlokalno pravo. Kako gradjansko pravo u našoj novoj državi nije još jedinstveno uredjeno, mogu nastati kolizije izmedju privatnoga prava raznih provincija. Ovdje treba takodje normâ, po kojima se te kolizije rješavaju. Dobivamo ih većinom analognom primjenom internacionalnih kolizionih norma. No bolje je za razliku od ovih potonjih, ovdje govoriti o interlokalnim kolizijonim normama, o interlokalnom pravu.

Unger, S., I. str. 150., 162. i sl. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., I. str. 76. i 77. (V. izd.). Regelsberger, Pand. I. str. 162. i sl. Windscheid, Pand. (8. izd.) I. str. 118. N. 3. (§ 34.), Cosack, Lehrbuch der deutschen bürgerlichen Rechts. I. str. 47. (V. izd.).

§ 17.

2. Pojedini slučaji.

I. Osobna sposobnost. Stvar je radi §-a 4., osobito §-a 34. prijeporna. Unger, Pfaff, Krainz i dr. shvaćaju ju ovako. Osobna sposobnost

tuzemaca prosudjuje se po domaćim, a inozemaca po onim zakonima, kojima su inozemci podvrženi po svom prebivalištu (§§ 4. i 34.). U pomanjkanju ponjega podvrženi su inozemci zakonima prebivališta svoga oca u vrijeme svoga rodjenja. Prebivalište je naime mjerodavno za podsuđnost, a tim i za pripadnost državi u privatnopravnom pogledu. Od više prebivališta mjerodavno je ono, koje je najprije steceno.

To vrijedi i za osobnu sposobnost poduzimati pravne akte glede nekretnina, prem je § 300. o. g. z-a općenito koncipiran. No ni jurističke ni fizičke osobe, kojima su radi osobnih svoistava (na pr. radi plemstva) podijeljene osobite pogodnosti, ne mogu ove realizirati u inozemstvu, jer se privileg može realizovati samo u ovozemstvu. — Promjenom državljanstva odnosno prebivališta mijenja se i pravna i djelatna sposobnost, ali se ne gubi jedanput stecena punoljetnost.

Iznimke: 1. absolutni domaći zakoni uporabljaju se i na inozemce (domaći zakon, koji kaže, da »mrtva ruka« nije sposobna posjedovati, proteže se i na inozemne crkvene korporacije); 2. zabacuje li domaći zakon stanovite inozemne pravne institute (na pr. ropstvo), otpada uporaba inozemnog zakona; 3. sposobnost testiranja ravna se glede nekretnina, koje leže u ovozemstvu, po domaćem zakonu; 4. glede mjenbenih sposobnosti sraw. kod nas § 95. mjenib. zakona i čl. 84. austrijskog mjenbenog zakona; 5. slučaj retrorije.

Stubenrauch, Randa, Tilsch, Derenčin i dr., a u najnovije doba i Ehrenzweig, uče, da je za osobnu sposobnost inozemaca mjerodavno pravo njihove države (a ne pravo njihovoga prebivališta). Taj nazor prevladava u novije doba u teoriji i austrijskoj praksi.¹ I kod nas je držim radi §-a 29. interkonfesionalnoga zakona i čl. V. al. 2. uvodnoga patenta od 1852. ter dekreta dvorske kancelarije od 22. decembra 1814. (dodatak br. 15), ispravno reći, da je za pravnu sposobnost inozemaca mjerodavno državljanstvo a ne prebivalište, prem se austrijski pisci, koji uče, da se pravna sposobnost inozemaca ravna po pravu njihovoga prebivališta (tako na pr. Unger, Krainz i Pfaff) za utvrditi taj svoj nazor pozivaju medju ostalim i na gore citirani članak uvodnoga patenta.² Ali ispor. u Ungerovom sistemu I. str. 190. N. 118. Međutim to ne isključuje da i oni, koji smatraju mjerodavnim državljanstvo, mnoga pitanja internacionalnoga prava rješavaju po pravu prebivališta — s obzirom i radi same naravi stvari.³

I od pravila, da je za sposobnost ovozemaca odlučno samo državljanstvo — odustaje današnja austrijska praksa.⁴

II. Stvarna prava. Pogl. §. 300. o. g. z-a. Dakle naš zakon određuje prema doktrini svoga doba: za immobilia vrijedi lex rei sitae, a ostale

¹ Ehrenzweig u V. izd. Krainz-ovoga S. I. str. 82.

² Unger, S., I. str. 190. N. 118. a); Krainz-Pfaff, S., II. izd., sv. I., str. 43. N. 10, i str. 39. IV. A.

³ Ehrenzweig, l. c. str. 82.

⁴ Ehrenzweig, l. c. str. 80. i 81. I. bsi. V. mjesec vo slavenskoj

stvari stoje sa svojim vlasnikom pod jednakim zakonima. Pravi smisao §-a 300. jest: činjenice, koje imadu za neposrednu posljedicu stečenje ili gubitak stvarnih prava, prosudjuju se, ako se radi o nekretninama po lex rei sitae, u protivnom pak slučaju po personalnom statutu vlasnika stvari; nasuprot se § 300. ne proteže na činjenice, kojima se osniva zahtjev na ustup stvarnih prava (pravni titul).

Ali gdje načelo cit. §-a ne dostaje ili pače poraba njegova proizvodi komplikacije — tu će trebati riješiti dotično pitanje po naravi same stvari i naprsto upotrebiti lex rei sitae. Tako odlučuje samo lex rei sitae, kad se pita, da li je stvar pokretna ili nepokretna i da li je in commercio ili extra commercium; da li se neka stvar može smatrati res nullius, dakle da li je na njoj dopušteno ili je ograničeno stečenje vlasničtva okupacijom. I pravni odnosi nadjenih stvari prosudjuju se po lex rei sitae. I o pitanju posjeda odlučuje lex rei sitae. S tim u savezu se i potrepštine dosjelosti prosudjuju po lex rei sitae. Uporaba §-a 300. isključena je općenito, kad se radi o upotrebi zakonâ prisilne naravi.¹ I retorzija može biti razlogom, da se ne uporabljuje § 300.

Što se napose pokretnina tiče, to se izim stečenja vlasničtva specifikacijom, svi ostali originarni načini stečenja vlasničtva pokretninâ prosudjuju po lex rei sitae. — Pitanje, da li se može pred sudom realizovati pravo vlasničtva, prosudjuje se po zakonu onoga mjesa, gdje se je zbila činjenica, koja to realizovanje sprečava. Odnosni zakoni su apsolutne naravi. — Konačno za osnutak i uzdržanje založnoga prava na nekretninama inozemaca, ako se ove nalaze ovdje, ili inozemac u inozemstvu bez tradicije založene stvari donešen ovamo — potrebna je tradicija (apsolutni zakon).

Ehrenzweig uči,² da pravilo §-a 300. o. g. z-a kod stvarnih prava ne dolazi u obzir. Ovdje (u području stvarnih prava) je lex rei sitae mjerodavna — veli on — za sve stvari, koje se nalaze u našem području.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., sv. I., str. 35—38, i Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., IV. izd., I. sv., str. 65—69.; Unger, S., I. str. 169—179., osobito str. 174. Regelsberger, Pand., str. 171.

III. Pravo obligacija. Starija doktrina smatrala je mjerodavnim pravo mjesa, gdje je obligacija postala; kasnija ono pravo, kojemu su se stranke podvrgle i samo, ako nije ništa ustanovljeno, u dvojbi, ono mjesto, gdje je obligacija nastala. Tako u glavnom i naše pravo. Sravni §§ 35—37. o. g. z-a. K tomu još i ovo:

A. Obligacije iz ugovora. Ako su ugovori izmedju naših, ili naših i inozemaca sklopljeni u inozemstvu, ali imadu izvesti pravne posljedice u »ovim zemljama« (dakle oni, koje treba ovdje ispuniti) — s njima treba prema

¹ Na pr. § 367. Ograničenja vindikacije povjerene stvari treba prosuditi po pravu onoga mjesa, na kojem se je stvar nalazila u vrijeme, kada je učinjeno djelo iz kojega se izvodi ograničenje.

² Krainz-ov sistem V., izd. I. str. 83.

sadašnjem tumačenju austrijske prakse gledom na §. 4. o. g. z-a postupati kao da su ovdje sklopljeni.¹ — Apsolutno prisilne zakone treba uvijek primijeniti² (na pr. zakon proti lihvi). — Ako je mjesto, gdje je ugovor sklopljen, indiferentno (na pr. u vlaku), mjerodavno je pravo mjesta, gdje se pogodba imade ispuniti. Zato se u najnovije doba uči,³ da je mjesto sklapanja ugovora mjerodavno u pravilu samio onda, ako je inače važno. — Za ugovore medju odsutnima jest mjerodavno mjesto, gdje ponudiocu stigne prihvat, te će se takvi ugovori prosudjivati po pravu toga mjesta. No potrebama prometa odgovara, da bude za prosudjivanje ugovora medju odsutnima mjerodavno pravo mjesta, gdje jedna stranka izvršuje svoje zvanje, ako je ta stranka (a ne i druga) sklopila ugovor u izvršivanju svoga zvanja.⁴

Prema tomu svemu prosudjuju se: bitne potrepštine ugovora (ali ne i osobna sposobnost), upliv sile i straha, bludnja, uvjet, rok, nalog, šala, simulacija, mentalna rezervacija. Po gornjim načelima prosudjuju se i posljedice ugovora, jamstvo, nuzgredne činidbe, zastara, mjesto ispunjenja.

B. Obligacije iz delikta. O mjestnom pravu deliktnih obligacija nema ustanova u o. g. z-u; §§ 35—37. govore samo o »poslovima«. Prema navi stvari odlučno je pravo mjesta, gdje je delikt počinjen. Prema tomu se prosudjuje opseg odštete, odgovornost pro parte i t. d. Po tom pravu prosudjuju se i zahtjevi zavedene žene na naknadu. Ubrovivost ravna se po personalnom statutu. Sjedište propustnoga delikta je ono mjesto, na kojem je trebalo ispuniti dužnost.

C. Obligacije iz drugih pravnih razloga. Jednostrani pravni poslovi prosudjuju se po pravilima, koja vrijede za ugovorne obligacije, dakle po pravu mjesta, gdje se je djelo dogodilo. Kod obligacija, koje nastaju iz nekoga stanja (Zustand), treba za svako pojedino stanje istražiti mjestni odnos dotočnoga stanja i prema tomu odrediti mjestno pravo.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., sv. 1., str. 38. i sl.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., sv. 1., str. 85—87.

IV. Obiteljsko pravo. A. Ženidba. Pravo sklopiti brak normira načelno domaći zakon svakoga mladence. Čl. 1., I. haške konvencije. Dakako da se ta konvencija od toga načela u kasnijim člancima u mnogom udaljuje. Na tom principu stoe u ostalom i §§ 4. i 34. o. g. z-a, čl. V. uvodnoga patentu od 1852. godine ter § 29. interkonfesionalnoga zakona.

¹ Ehrenzweig u Krainz-ovom sistemu V. izd., sv. I., § 24., str. 85.

² Ehrenzweig, l. c. str. 86. Krainz-Pfaff II. izd. sv. 2., str. 38 veli: ugovor, koji se protivi domaćem ius publicum ne može sudac smatrati valjanim (na pr. dobava robova i stvari, koje je zabranjeno uvažati). Drugačije jest, ako je zakon obzire pravičnosti podigao do pravne dužnosti (na pr. vani ugovorene kamate protive se domaćemu kamatnjaku). Inače Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., IV. izd. § 22., N. 43.

³ Ehrenzweig, l. c. str. 86.

⁴ Ehrenzweig, l. c. str. 86.

Za formu braka je načelno mjerodavan zakon mjesta vjenčanja. Locus regit actum. Čl. 5. I. haške konyencije. Nu od toga imade iznimaka. Vidi čl. 5. i sl. cit. haške konvencije. Ispor. glede toga pitanja i U n g e r, S., I. str. 210.

R a s p u s t o d n o s n o r a s t a v a b r a k a može se tražiti načelno samo onda, ako domaći zakon suprugā i zakon mjesta gdje se »molba predaje« dopuštaju raspust odnosno rastavu brakova. Raspust odnosno rastava mora po odnosnim pravima biti in concreto dopuštena, makar iz raznih razloga. Čl. 1. i 2. II. haške konvencije.

K o m p e t e n t n a o b l a s t (la jurisdiction compétente) za raspust odnosno rastavu jest načelno: 1. oblast nadležna po domaćem zakonu suprugā; 2. oblast nadležna u mjestu, gdje supruzi domiciliraju. — Napose za naša područja bivše Austrije spominjem, da brakove bivših austrijskih državljanja mogu pravovaljano raspustiti odnosno rastaviti samo njihovi domaći sudovi i to samo po domaćem pravu. Ispor. austr. »Jur. Norm.« § 100. i § 81. br. 3. austr. »Exek. Ordnung«.

O p s e g m u ž e v e v l a s t i r a v n a se po njegovom personalnom statutu, koji za nj vrijedi u vrijeme, kad se o opsegu te vlasti radi. Ž e n i d b e n o i m o v i n s k o p r a v o r a v n a se po personalnom statutu muževom u vrijeme sklapanja braka i ne mijenja se. To vrijedi za imovinsko zakonsko ženidbeno pravo, kao i za ono, koje bazira na ženidbenim ugovorima, napose da li je ženidbom osnovana zajednica dobara ili dotalni sistem. No u koliko se radi o nepokretninama, vrijede za ove realni statuti. Intestatno naslijedno pravo ženidbenih drugova ravna se samo u toliko po zakonima, koji vrijede za staničito imovinsko ženidbeno pravo, koliko je s potomjim u nerazdruživom vezu. Ehrenzweig u V. izd. Krainz-ovca sistema, str. 88—90.

B. P r a v n i o d n o s i i z m e d j u r o d i t e l j a i d j e c e . Postanak očinske vlasti ravna se po očevom personalnom statutu (po zakonima mjesta, kojemu otac u vrijeme pravoosnivajuće činjenice po svom državljanstvu pripada). Opseg očeve vlasti u slučaju promjene državljanstva ravna se po dotičnom personalnom statutu. — Adopcija se prosudjuje po zakonima, kojima je adoptans u vrijeme iste podvržen za svoju osobu; legitimacija per subsequens matrimonium prosudjuje se po zakonima države, kojima je onaj, koji legitimira podvržen u vrijeme sklapanja braka. Prestanak očinske vlasti ravna se po zakonu mjesta, kojemu otac u to vrijeme pripada. — S očinskom vlasti vezana imovinska prava ravnaju se odnosno mijenjaju sa očevim državljanstvom. — Zahtjevi uzdržanja nezakonitoga djeteta naprama ocu prosudjuju se po našem domaćem pravu, ako je mati u vrijeme radjanja bila naša državljanka ili je kod nas stanovaла. Okolnost da je otac svoje prebivalište ovamo smjestio, te da su uslijed toga naši sudovi za nj kompetentni, to samo po sebi ne opravdava uporabu našega prava.

K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g , S., V. izd., 1. sv, str. 90—91.

C. T u t o r s t v o i s k r p s t v o . Prema III. haškoj konvenciji, ako i ne u skladu sa dosadašnjim shvaćanjem naših o tutorstvu u području internacijsko-

nalnoga prava, mjerodavan je u prvom redu za tutorstvo malodobnika njegov domaći zakon (čl. 1., III. haške konvencije). Po tom se prosudjuje: postavljanje tutorstva, uprava ter prava i dužnosti, koje proizlaze iz vodjenja tutorstva. Dakle u inozemstvu postavljenoga tutaora treba i ovdje kao takvoga priznati i to s djelokrugom, koji mu daje inozemno pravo.

Ako se malodobnik obično nalazi u inozemstvu, a domaći njegov zakon za taj slučaj ne uređuje tutorstvo, ima se za to pobrinuti diplomatski ili konzularni činovnik njegove države prema zakonu te države, ako se tomu ne protivi država gdje se malodobnik obično nalazi (čl. 2., III. haške konvencije).

Ne može li se tutorstvo postaviti na dosada spomenuti način (čl. 1. i 2. cit. konvencije), imade se odrediti i vršiti tutorstvo prema zakonu mjesta, gdje se pupil obično nalazi (čl. 3. III. haške konvencije). U prešnim slučajevima brinu se za pupila, dok nije određen tutor, mjestne oblasti (čl. 7. cit. konvencije).

Ako pupil inozemac posjeduje ovdje, ili ovozemni pupil u inozemstvu, nekretnine — to oblast u čijem kotaru leži dotično dobro, postavlja za to dobro kao upravitelja posebnoga kuratora; uprava njegova ravna se po lex rei sitae (§ 225. o. g. z-a. i čl. 6. III. haške konvencije).

III. haška konvencija; K r a i n z - P f a f f, S., II. izd., sv. 1., str. 41.; U n g e r, S., I. str. 199.; R e g e l s b e r g e r, Pand., str. 181.

I za skrpstvo je općenito mjerodavan personalni statut pupilov. Čl. 1. i 13. IV. haške konvencije.

V. N a s l j e d n o p r a v o. Nasljednopravna pitanja se prosudjuju, ako se radi o pokretnoj ostavinskoj imovini, po državljanstvu pokojnikovom; ako se radi o nepokretnoj imovini, po realnim statutima, Ispor. § 300. o. g. z-a i izv. parb. post. §§ 21—25., 140.; sudov. § 78. Dakako da se na taj način može desiti — ako se ostavnikova nepokretna dobra nalaze u različitim državama — da za svaku državu nastane druga nasljednopravna sukcesija. Prema tomu se prosudjuje, da li je proglašenje smrti usporedljivo pravoj smrti ili treba glede ovozemnih nekretnina novo proglašenje smrti njihovoga vlasnika; da li je pri-pad naslijedstva pravo stecenje sa transmisibilitetom, ili je tim tek dana mogućnost steci naslijedstvo; da li nastaje zakonsko, testamentarno ili ugovorno naslijedovanje; tko nastupa kao zakonski naslijednik; da li je imovina ošasna; da li je testator bio sposoban testirati; da li je posljednja volja radi straha ili bludnje nevaljana. Po tim zakonima ravna se i upliv uvjeta, roka, naloga; način očitovanja posljednje volje (§ 565.); da li i koji nužni naslijednici konkuriraju; veličina nužnoga dijela; zakonska ograničenja sadržaja odredbe; pravni odnos prema legatarima; dopustivost naslijednoga ugovora; posljedice stecenja na-slijedstva (ograničeno ili neograničeno jamstvo); odgovornost sunaslijednika za dugove i zapise. — No nasljednopravna sposobnost naslijednika i legatara — u koliko se ne osniva na zakonima strogo prisilne naravi (§§ 539., 543., 544.) — ravna se po njihovim vlastitim personalnim statutima.

K r a i n z - P f a f f, S., II. izd., 1. sv. str. 41. i 42.

VI. Forma pravnih posala. Ta bi se zapravo imala prosudjivati po onim načelima, koja su mjerodavna za ostale potrepštine pravnoga posla. Ali pošto se često ta forma u mjestu utanačenja ne bi mogla obdržavati, razvila se je od 16. stoljeća običajnim pravom zasada: *locus regit actum*. Ova zasada — ako i ne potpuno — ušla je u naše pravo. To ali ne isključuje, da je ovdje dovoljna i ona forma, koja odgovara pravu, kojemu dotični pravni odnos općenito potпадa (arg. §§ 35—37.). Prema tomu možemo očitovanje posljednje volje i naslijedne ugovore valjano načiniti u formi mjesta utanačenja. Isto je tako sa obligatornim ugovorima (naš mjenbeni zakon § 96., austr. čl. 85.). — Forma vjenčanja ravna se načelno po zakonima, gdje se vjenčamo (vidi čl. 5. i sl. I. haške konvencije i ovdje spomenute iznimke). — Isto tako ostali obiteljsko pravni ugovori. — Za stvarno pravne ugovore vrijede zakoni, koji su mjerodavni za odatle proizlazeća stvarna prava.

Krainz-Piaff, S., II. izd., 1. sv., str. 42.

§ 18.

Dodatak: Haške konvencije. Zakon. čl. XXI., XXII. i XXIII. ex 1911. uzakonjene su međunarodne haške konvencije od 12. juna 1902.:

1. o preduvjetima valjanosti ženidbe;
2. o raspustu braka, rastavi od stola i postelje i o sudovanju u tim predmetima;

3. o uređenju tutorstva nad malodobnicima. — Zakon. čl. LII. ex 1912. uzakonjena je haška konvencija od 17. jula 1905. »o tutorstvu nad punoljetnima i sličnim zaštitnim mjerama«.

Ovi zakonski članci bivšega zajedničkoga hrvatsko-ugarskoga sabora promulgirani su u hrvatskom saboru i publikovani u našem zborniku zakona i naredaba. Prema prijašnjem ustavu trebalo je ove zaključke haške konvencije uzakoniti autonomnim zakonom. Gornji zakoni dakle nisu nastali za Hrvatsku ustavnim putem. Ipak imadu naši sudovi ove ustanove kao pozitivne zakone primjenjivati i po njima suditi, jer čl. 6. zakona o sudačkoj vlasti veli, da sudovima ne pristoji suditi o tom, da li je zakon, koji je valjano proglašen, stvoren putem ustavnim.

Treba istaći, da te konvencije, napose one u ženidbenom pravu uzimaju u obzir i po mogućnosti respektuju pravno stanje svake ugovorne države, te nastoje samo ukloniti nesnosne kolizije raznih, osobito ženidbenih zakona.

Ipak su ovi propisi haške konvencije kod nas in praxi radi crkvenih naših ženidbenih sudova u pitanjima ženidbenoga prava neprovedivi i ostati će, dok se država ne pobrine i u tom području za sudove, koji će moći i morati respektirati njezine zakone.

L a n o v i Ć. Haške konvencije o ženidbenom pravu i naši zakoni. Mjesecnik, sv. I. ex 1912., str. 429. i sl.; 868. i sl., 977. i sl. ter sv. II. ex 1912., str. 31. i sl.

U slijedećem donosimo glavni sadržaj¹ ovih konvencija.

I. Haška konvencija (o preduvjetima valjanosti ženidbe; zbor. ex 1912. br. 25.).

Pravo sklapati ženidbu normira domaći zakon (*la loi nationale*) svakoga od mlađenaca (čl. 1.). — No zakon mjesata, gdje se ženidba sklapa, može braniti (interdire) ženidbu inozemaca, kojoj se protive neke absolutne ženidbene zapreke (čl. 2., toč. 1—3). Ipak je i usuprot toga sklopljena ženidba valjana, ako je valjana po domaćim zakonima mlađenaca. Ne dirajući u ustanove 1. alineje članka 6. ove konvencije, nijedna od ugovornih država ne obvezuje se, da će dati sklopiti ženidbu (*faire célébrer un mariage*), koja bi se radi prijašnje ženidbe ili zapreka vjerskoga značaja protivila njezinim zakonima. Povreda takovih zapreka ne može imati za posljedicu nevaljanost braka drugdje no u zemlji gdje je sklopljen (čl. 2. predzadnja i zadnja alineja). — Zakon mjesata vjenčanja može dozvoliti inozemicima, da sklope ženidbu usuprot zapreka zakona spomenutog u čl. 1., ako su te zapreke lih vjerskoga značaja (čl. 3.). Ostalim državama ostaje prosto ne priznati takav brak. — Za formu vjenčanja mjerodavan je svagdje zakon mjesata vjenčanja. No one zemlje, gdje zakonodavstvo propisuje crkveno vjenčanje, moći će i ne priznati valjanim ženidbe, što ih njihovi državljanini sklope u inozemstvu mimo te ustanove (čl. 5.). — Svagdje je s formalnoga gledišta valjana ženidba, sklopljena pred diplomatskim ili konzularnim činovnikom, u smislu njegovoga zakonodavstva, ake nijedan od mlađenaca nije državljanin države, gdje je ženidba sklopljena iako se ova država tomu ne protivi. No ne može se protiviti, ako se radi o ženidbi, koja je protivna njezinim zakonima radi prijašnje ženidbe ili radi zapreka vjerskoga karaktera. Priuzdržaj u čl. 5. vrijedi i za ženidbu pred diplomatskim i konzularnim činovnikom (čl. 6.). Ženidba nevaljana radi forme u zemlji gdje je sklopljena, moći će se priznati valjanom u ostalim zemljama, ako je obdržavana forma, koju propisuje domaći zakon obih mlađenaca (čl. 7.).

II. Haška konvencija (o raspustu braka, rastavi od stola ; postelje ; o sudovanju u tim predmetima; zbor. ex 1912. br. 26.) sadržaje ove glavne ustanove:

Raspust odnosno rastava može se tražiti samo ako domaći zakon supruga i zakon mjesata gdje se molba predaje (*ou la demande est formée*) dopuštaju raspust odn. rastavu (čl. 1.). — Raspust odn. rastava mora po odnosnim pravima biti in concreto dopuštena, makar iz raznih razloga (čl. 2.). — Ipak će se uporabiti jedino domaći zakon, ako lex fori to određuje ili dopušta (čl. 3.). — Ne možemo se pozivati na do sada spominjani domaći zakon, da činjenica, zbila se u vrijeme, kad smo bili državljanini druge države, postane razlogom za raspust odn. rastavu (čl. 4.). — Raspust odn. rastavu možemo moliti: 1. pred oblašću nadležnom po domaćem zakonu suprugâ; 2. pred oblašću nadležnom u mjestu gdje domiciliraju supruzi. Ako po domaćem zakonu nemaju isti domicil — kompetentna je oblast domicila tuženikova. Ako jedan suprug ostavi drugoga, ili se promijeni domicil nakon nastanka razloga za raspust odn. rastavu, može se predati molba i kod jurisdikcije nadležne po zadnjem zajedničkom domicilu. Ipak je domaća jurisdikcija rezervirana, koliko je ista jedino kompetentna za molbu za raspust odn. rastavu. Inozemna jurisdikcija ostaje kompetentna za ženidbu, kod koje nema mjesa molbi za raspust odn. rastavu pred domaćom jurisdikcijom (čl. 5.). — Raspust odnosno rastavu izrečenu pred nadležnim sudom treba svagdje priznati, ako su obdržavane ustanove ove konvencije. U slučaju kontumacije osude trebalo je tuženika pozvati po propisima, o kojima domaći zakon uvjetuje priznanje inozemnih osuda. I raspust odn. rastavu po upravnoj jurisdikciji izrečenu treba svagdje priznati, ako zakon obih supruga priznaje takav raspust odn. rastavu (čl. 7.). — Ako supruzi nemaju isto državljanstvo

¹ Dakle ne iscrpivo sve njihove članke već samo ponajvažnije i to prema prijevodu tih konvencija u »Zborniku«. I toga prijevoda ne držimo se baš doslovno, ni u onim člancima konvencije, koje ovdje donosimo.

(nationalité), imade se kod uporabe predidućih članaka posljednje nijihovo zajedničko zakonodavstvo smatrati domaćim nijihovim zakonom (čl. 8.). Nijedna država ne obvezuje se upotrebljavati zakon, koji nije zakon koje od ugovarajućih država (čl. 9.).

III. Haška konvencija (tutorstvo nad malodobnjima; zbor. ex 1912. br. 27.) određuje u glavnom slijedeće:

Za tutorstvo malodobnika mjerodavan je njegov domaći zakon (čl. 1.). Ako domaći zakon ne uređuje u domovini maloletnikovoj tutorstvo u slučaju, da se maloletnik obično nalazi (résidence habituelle) u inozemstvu — poskrbiti će se za to diplomatski i konzulski činovnik prema zakonu svoje države, ako se tomu ne protivi država, gdje se malodobnik obično nalazi (čl. 2.).¹

Nije ili ne može li se konstituirati tutorstvo u do sada rečenom smislu, ima se za malodobnika, koji se redovito nalazi u inozemstvu, odrediti i vršiti tutorstvo prema zakonu toga mjesta (čl. 3.).

Tutorstvo prema čl. 3. ne prijeći, da se konstituirira tutorstvo prema čl. 1. i 2. (čl. 4.).

Svakako počima i prestaje tutorstvo onda i s razloga, koje normira domaći zakon malodobnika (čl. 5.).

Tutorstvo se proteže na osobu malodobnika i na sva dobra njegova. Odатle može nastati iznimka, glede nekretnina, o kojima nijihova lex rei sitae drugačije određuje (čl. 6.).

Do ustrojenja tutorstva i u svim prešnim slučajevima brinu se mjestne oblasti (autorités locales) za osobu malodobnika i njegove interese (čl. 7.).

IV. Haška konvencija o »tutorstvu nad punoljetnjima«¹; zbor. ex 1913. br. 50.) ustanavljuje u glavnom ovo:

Interdikciju (interdiction) uredjuje principijelno domaći zakon odnosne osobe (čl. 1.).

Takvu interdikciju mogu izreći samo nadležne oblasti one države, kojoj ta osoba po svom državljanstvu (nationalité) spada i to po zakonu ove države (čl. 2.).

Privremene odredbe mogu učiniti i mjestne oblasti, ako postoje preduvjeti za interdikciju po domaćem zakonu odnosne osobe (čl. 3.).

Ako nastane potreba interdikcije za osobu, koja se obično nalazi (résidence habituelle) u inozemstvu, oblasti dotične države odmah će o tom obavijestiti domaće oblasti dotičnika (čl. 4.).

Ne stigne li odgovor unutar 6 mjeseci ili odgovore li domaće oblasti, da se apstiniraju, imaju oblasti mjesata gdje se dotičnik redovno nalazi, odlučiti o interdikciji uvezši u obzir zaprke, koje bi prema odgovoru domaćih oblasti priječile interdikciju nad dotičnikom u njegovoj domovini (čl. 6.).

U slučaju, kada su u smislu predidućeg članka nadležne oblasti redovnoga prebivališta, mogu zatražiti interdikciju one osobe i iz takvih razloga, koje dopušta podjedno domaći i zakon mjesata, gdje se dotičnik obično nalazi (čl. 7.).

Ako u smislu prijašnjega članka izreknu interdikciju oblasti redovitoga prebivališta, biti će mjerodavan mjestni zakon za upravu osobom i imovinom i za posljedice te interdikcije. Ipak, ako domaći zakon ustanavljuje, da se nadzor nad dotičnikom ima po pravu povjeriti stanovitoj osobi — treba to po mogućnosti respektovati (čl. 8.).

Interdikcija izrečena prema predidućim ustanovama biti će krepostna, što se tiče djelatne sposobnosti dotičnikove i »tutorstva nad njim u svim ugovornim državama. Ipak odredbe javnoga interesa, koje propisuje mjestni zakon za slučaj, kada

¹ Tako konstantno prevodi zvanični prevodilac francusku: »l' interdiction«. No tutorstvu nad punoljetnjima nije dobro kod nas govoriti.

tuzemne oblasti izreknu interdikciju, može taj zakon proglašiti obvezatnima (appliquables) ili ih nadomjestiti sličnim odredbama i za interdikciju, koju je izrekla inozemna vlast (čl. 9.).

Opstojnost »tutorstva« po čl. 8. ne priječi osnutak novoga »tutorstva« po domaćem zakonu (čl. 10.).

Interdikciju izrečenu po vlasti mjesta, u kojem se dotična osoba običajno nalazi — mogu ukinuti domaće oblasti po vlastitom zakonu. I mjestne oblasti, koje su izrekle interdikciju, mogu ju ukinuti s razloga predviđenih u zakonu domaćem ili mjestnom. Tražiti to mogu svi, koji su na to ovlašteni po jednom ili drugom zakonu. Dokinuće interdikcije kreposno je u svim ugovornim državama (čl. 11.).

Ustanove ove vrijede za mobilia i immobilia interdicirane osobe. Izuzimaju se one nekretnine, za koje po lex rei sitae vrijedi drugo (čl. 12.).

Konvencija ova vrijedi za interdikciju u pravom smislu (à l' interdiction proprement dite), za određenje štitničtva (à l' institution d' une curatelle), za po sudu imenovanoga pomoćnika¹ (conseil judiciaire), kao i za sve ine slične mјere, u koliko imadu za posljedicu ograničenje djelatne sposobnosti (restriction de la capacité) (čl. 13.).

Što se napose IV. haške konvencije tiče, napominjemo razumijevanja radi još ovo.

Naš prevodilac govori o »tutorstvu nad punoljetnima«. Francuski tekst kaže: »l'interdiction proprement dite«. Prema Planiol-u je interdikcija »un jugement, par lequel un tribunal civil, après avoir constaté l'état d'aliénation mental d'une personne, lui enlève l'administration des ses biens. Ce jugement entraîne comme conséquence la mise en tutelle de l'interdit. La loi n° indique que deux causes: l'imbecillité et la demence.«

L'interdiction une fois prononcée ouvre la tutelle (art. 509.): 1. Il faut que le défaut de développement ou alteration des facultés intellectuelles soit très grave; 2... soit du moins l'état habituel de la personne.«

Za tutorstvo veli isti Planiol: la tutelle est une fonction juridique confiée à une personne capable et qui consiste à prendre soin de la personne d'un incapable et à administrer ses biens. A na drugom mjestu opet kaže: la loi française moderne emploie également la tutelle comme mode de protection des alienés interdits.

No po francuskom pravu postoji i tutela minorum.

O emancipaciji malodobnika vidi čl. 476. code civil. Planiol veli: le mineur émancipé est pourvu d'un curateur. La fonction d'un curateur ne ressemble en rien à celle de tuteur: tandis que le tuteur gère, c'est à dire agit au nom du pupille et le représente, le curateur n'administre pas et n'accomplit pas lui-même aucun act. Toute son rôle se borne à assister le mineur dans les cas où cela est nécessaire; c'est toujours le mineur qui agit en personne (art. 484.).

Konačno glede »conseil judicair« veli Planiol: le conseil judicitaire est une personne désignée par le tribunal (de là son nom) pour en autoriser une autre à accomplir certains actes. Le mot »conseil« ne désigne ici une assemblée comme dans l'expression »conseil de famille«. — Le code permet la nomination d'un conseil: 1. aux faibles d'esprit (art. 499.); 2. aux prodiges (art. 513.) — Conseil de famille est une assemblée composée autant que possible des parents et d'alliés du mineur et qui est présidée par un juge de paix.

¹ Naš tekst govori ovdje o »obiteljskom vijeću«, što je očito krivo.

C. U vremenskom pogledu.

§ 19.

1. U opće.

I. Kod nas u Hrvatskoj i Slavoniji je prema zakonu od 28. XI. 1873. (§ 3.) vacatio legis od 15 dana pravilo. Drugačije jest po uredbi od 18. XI. 1919. Ispor. gore § 6. II.

O trajanju moći zakona pogl. § 9. o. g. z-a. Htjelo se je naglasiti, da zakon ne prestaje ni cessante ratione ni desuetudine, već da ga zakonodavac mora ukinuti.¹ Citirani § govori samo o vanjskim razlozima utruća (no i to ne iscrpivo) a nutarnje ni ne spominje, prem su dakako i ovi i kod nas mogući.

Novi zakon svojim sadržajem ukida sve starije zakone protivnoga sadržaja. Lex posterior derogat priori.² Stari zakon gubi svoju snagu tek nastupom kreposti novoga zakona. Promjenom pravila prestaju i zasade, koje iz pravila slijede, ali ne prestaju, u dvojbi, i iznimke ukinutoga pravila. Ukinućem ukidajućega zakona ne stupa prije ukinuti zakon sam po sebi na snagu, osim da je po vremenu posljednji zakon sastojao samo u odstranjenju ukidajućega zakona.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., sv. 1. str. 23.

II. Novi zakon ne dira u prava stečena na temelju starijega zakona. Pravne odnose nastale pod prijašnjim zakonom treba prosudjivati po tom zakonu i za vrijeme gospodstva novoga zakona. Zbude li se iznimno, da novi zakon dira jur stečena prava, velimo da je zakon unatraške djelovao. No pravilo je, da se »moć zakona ne proteže nazad« § 5. o. g. z-a.

Ali: 1. pod prije »stečenim« pravima razumijevamo samo konkretna, ekzistentnim postala subjektivna prava neke osobe, a ne i puke, po prijašnjem objektivnom pravu dane mogućnosti steći prava. K potonjim spada i na odredjenu dobu vezana sposobnost samostalno sticati stanovita imovinska prava. 2. I puka očekivanja ili nade steći prava, nisu još konkretna prava (na pr. ako se promijeni naslijedovanje ab intestato). 3. Ali prava, koja nam pripadaju pod uvjetom ili rokom, nisu samo očekivanja ili nade.

Novi preceptivni zakoni imadu kadikad natražnu moć, te uništju iz prevalentnih javnih obzira postojeća prava, ili davaju juristički kvalificiranim djelanjima ili okolnostima drugu kvalifikaciju. Tako jest, ako je novomu zakonu poglaviti motiv unapredjivanje javnoga blagostanja ili pravno sankcijoniranje neke etičke dužnosti. Natražnu moć imade dakle prisilni kurs bankovnih nota, ukinuće podložništva, aviticitete i t. d. No pravna ustanova, kojom se ono što pravičnost nalaže, diže na pravnu dužnost — nema natražne moći. Tako zabrana antihreze (§ 1372).

¹ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 214.

² Pfaff-Hofmann, I. c. str. 218 veli, da ta zasada vrijedi kod nas usuprot riječi: »izrijekom« u § 9. o. g. z-a.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., sv. 1. str. 23. i sl. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., sv. I. str. 67. i sl.

§ 20.

2. Glavni slučaji.

Sravnji pored §-a 5. o. g. z-a i čl. XII. uvod. patenta od 1852. i alineju 5. i 6. uvod. patenta od 1811.

I. Pravna i djelatna sposobnost. Za nju je mjerodavan zakon, koji vrijedi u ono vrijeme, kad se u toj sposobnosti radi. Čl. 12. 2. uvod. patenta od 1852. Jur stečena punoljetnost se ne gubi.¹

Regelsberger, Pand. str. 191.; Krainz-Pfaff, S., II. izd., I. sv., str. 26.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., I. sv., str. 68.

II. Obiteljsko pravo. 1. Ženidbeno pravo. Ispor. ponajprije čl. XII. 1. uvod. patenta od 1852. Za tim: Za opseg muževe vlasti mjerodavan je postojeći zakon. Ženidbeno imovinsko pravo, koliko nastaje bez ugovora, prosudjuje se po zakonu, kad je ženidba sklopljena; ženidbeno imovinsko pravo, utemeljeno ženidbenim paktima, prosudjuje se po zakonu, kad je ugovor sklopljen. O naslijedovanju među ženidbenim drugovima — vidi dolje. 2. Pravo roditelja i djece. Postanak i prestanak očinske vlasti prosudjuje se po zakonu onoga doba, kada se je dotična činjenica zbila. Opseg očinske vlasti prosudjuje se po postojećem zakonu. To vrijedi i za imovinsku stranu te vlasti (alimentacioni zahtjev, uprava dječje imovine i t. d.) — osim da je jur nastalo konkretno pravo na određenom dijelu imovine, ili da je nastala određena tražbina. Sravnji uvodni patent od 1852., čl. XII. 3. Prava i dužnosti između roditelja i nezakonite djece prosudjuju se po postojećem zakonu. 3. Tutorstvo. Novo pravo treba ovđe odmah primijeniti i na jur postojeća tutorstva. Ali se legislativno ne preporuča radi novih načela u delaciji mijenjati tutore jur postavljene. Čl. XII. 4.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., 1. sv., str. 26. i sl.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., 1. sv., str. 69. i sl., Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 160. i sl., Regelsberger, Pand. str. 193. i sl.

III. Stvarna prava. Za juristička svojstva stvari (po-kretnost, ekstrakomercijalitet, djeljivost i t. d.) mjerodavan je novi zakon. Posjed kao faktično stanje sa stanovitim pravnim posljedicama, prosudjuje se

¹ Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 160. N. 9., kažu, da je »naše zakonodavstvo« po višeput izreklo, da se jednom stečena punoljetnost ne gubi; tako i u proglasnom patentu za Erdelj, »ali ne — a to je veoma napadno — za Ugarsku, kako se vidi iz sasvim specijalnoga slučaja u čl. XII. br. 2. al. 1. in f. (arg. a contr.) i iz prispolobe sa čl. XII. br. 2. progl. pat. za Erdelj.«

Derenčin, Tumač I. str. 100. N. 20. kaže, da naš patent nema doduše takove ustanove, no da po njegovom mišljenju i s obzirom na čl. XII. 2. spomenutoga patentu, vrijedi isto što u Austriji i za Hrvatsku.

Medjutim sada zakon o punoljetnosti od 31. VII. 1919. (čl. 2.) izrijekom veli, da onaj, koji je od prije postao punoljetan, ostaje punoljetan.

odmah po novom zakonu. *Vlasničtvo*. Način stičenja vlasništva ravna se po zakonu doba stečenja; gubitak po onima zakonima, pod čijim se je gospodstvom zbilja činjenica, kojom se vlasničtvo gubi. Odredba, da se vlasničtvo na nekretninama stiče samo intabulacijom, vrijedi samo za budućnost (no vlasničtvo, koje je po starijem zakonu stečeno bez intabulacije, ne će uživati pogodnosti, koje su skopčane isključivo sa knjižnim stečenjem, a počivaju na principu publiciteta. (§§ 444., 451., 481.). Zakonska ograničenja (legalni servituti) stižu odmah svako vlasničtvo. — *Služnost*. Stečenje istih ravna se po zakonu, kad je služnost nastala. Nova odredba, da je potrebna intabulacija, nema natražne moći. U slučaju kolizije sa kasnijim knjižnim pravima, vrijedi ono, što je rečeno o vlasnosti. Pitanje, koja su ovlaštenja sadržana u nekoj služnosti — ravna se po zakonu doba, kad je služnost stečena. — Slično je sa *založnim pravom*. Po starijem zakonu stečeno antihretično založno pravo ostaje i nakon § 1372. Odredba, da je za stečenje hipoteke potrebna intabulacija, ne proteže se na jur postojeca založna prava, ter ostaju starije zakonske i generalne hipoteke, prem se ne slažu sa novim zakonom, a isto tako i njihov prioritet na snazi. No obično novi gruntovni redovi sadržavaju odredbe sa natražnom moći, jer je to jedino sredstvo za provedenje novoga sistema.

Krainz-Pfaff, S., II. izd., I. sv., str. 27. i sl. *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig*, S., V. izd., I. sv., str. 70. i sl.; *Pfaff-Hofmann*, Komm. II., str. 163.

IV. Pravo obligacija. 1. *Ugovori*. Ti se prosudjuju skroz po vremenu, kad je ugovor napravljen. Tako sposobnost stranaka i solenitetna forma, a i sadržaj, koji je trajno ustanovljen sumom dispozitivnih norma, koje su vrijedile, kad je ugovor sklopljen (a nisu izričnim sadržajem ugovora isključene). Isto vrijedi o pravilima interpretacije. Po zakonima vremena, kad je sklopljena pogodba prosudjuje se općenito i dopustivost sadržaja. Ali ako novi zakon ne zabranjuje samo ugovaranje činidbe nego i činidbu samu, to jest baš tako kao da je ispunjenje postalo faktičnom promjenom nemoguće.¹ Casus, culpa, dolus se glede posljedica prosudjuju po zakonu vremena, kad je ugovor sklopljen. No glede toga, kako se prosudjuje visina zateznih kamata, prepiru se.² Cesija — kao samostalni posao — prosudjuje se po zakonu svoga doba. Isto tako i većina razlogâ prestanka pogodbenih obligacija. Nasuprot se modaliteti isplate (vrijeme, mjesto i t. d.) — jer spadaju k sadržaju ugovora —

¹ Treba lučiti, da li novi zakon zabranjuje samo ugovaranje činidbe (kao § 879.) ili samu činidbu. Po ispravnom shvaćanju spadaju na pr. zakoni protiv lihve medju zbrane prve kategorije, dakle nemaju natražne moći. Isto tako i zakoni, kojima se kamatni maksimum povećava ili dopušta slobodno ugovaranje kamata. Ali srov. § 10. našega zakona od 8. XII. 1877. i Derenčin, Tumač I. str. 106. N. 39, i Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 164. N. 32a.

² Vidi s jedne strane: Unger, S. I. str. 138, *Krainz-Pfaff*, S., II. izd., 1. sv., str. 28. i praksa, s druge strane: *Pfaff-Hofmann*, *Exkurse*, I. str. 186, *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig*, S., V. izd. 1. sv. str. 72.

prosudjuju prema vremenu sklapanja pogodbe. Isto tako i pobjitnost i opozivost ugovora. 2. Deliktne obligacije prosudjuju se po zakonu vremena, kad je delikt počinjen. 3. Drugi razlozi. Mjerodavan je zakon vremena, kada se je zbila pravo osnivajuća činjenica (poslovodstvo bez naloga, in rem versio, plaćanja onoga što nije dug), jer je tim stечena tražbina.

Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 163. i sl., Krainz-Pfaff, S., izd. II., 1. sv., str. 28.

V. Nasljedno pravo. Sravni čl. VII. 2. ter čl. XII. 2. al. 3. i XII. 5. uvodnoga patentu od 1852. i §§ 6. i 8. patenta o aviticitetu ter čl. V. uvodnoga patentu od 1811. — 1. Testamentarno i ugovorno. Glede sposobnosti testirati, upliva sile, bludnje i prijevare na volju, forme ter mogućnosti i dopustivosti sadržaja. Mjerodavan je zakon vremena, kad je oporuka odnosno nasledna pogodba napravljena. Čl. XII. 2. al. 3. uvod. pat. od 1852. i pat. o aviticitetu § 6. ter čl. V. uvod. pat. od 1811. De lege ferenda bilo bi bolje, da se dužnost sjetiti se nužnih nasljednika ravna po zakonu u doba smrti ostaviteljeve,¹ ali naše zakonodavstvo (uvod. pat. od 1811. čl. V.) je drugačije odlučilo. Sposobnost honoriranoga prosudjuje se po zakonu u vrijeme sačinjenja posljednje volje (avit. pat. § 6).² Paragraf 612. o. g. z-a i dvor. dekret od 29. V. 1845. zb. prav. z. br. 888. (odnosno dodatak 54. k §-u 612.) imadu iz razloga javnoga blagostanja natražnu moć. 2. Z a k o n s k o n a s l j e d n o p r a v o ravna se po zakonu, koji vrijedi u vrijeme smrti ostaviteljeve (uvod. pat. od 1852. čl. VII. 2., avit. pat. § 8.).

Krainz-Pfaff, S., II. izd., 1. sv., str. 28. i sl. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., 1. sv., str. 73. i sl., Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 164. i sl., Derenčin, Tumač I. str. 106.

VI. Zastara i dosjelost. Opći gradjanski zakonik stoji na de lege ferenda neispravnom stanovištu, da već započeta zastara i dosjelost tvore stečeno pravo. Čl. XII. 6. al. 1. našega uvod. patenta i čl. VI. izr. 1. austr. uvod. patenta. Modifikacije: 1. Prva modifikacija — gdje je naime ostatak staroga roka veći od cijelog novoga — je sama po sebi razumljiva, a i izrično potvrđena u čl. XII. 6. al. 2. našega uvod. patenta i u 2. izreći čl. VI. austr. patenta od 1811. — 2. Ako novi zakon jedan slučaj zastare ukida, onda uništava i pendantne zastare ove vrsti. To se razabire iz čl. XII. 6. al. 2. našega uvod. patenta (samo je ovdje kontraran slučaj).³ — 3. Problematična modifikacija kod Pfaff-Hofmanna, Komm. I. str. 166.⁴

¹ Jer je nužni dio — dio portionis ab intestato.

² Drugačije Pfaff-Hofmann, Komm. I. str. 165. N. 38. Njima naime avit. pat. nije odlučan (srav. i str. 159 l. c.).

³ Pfaff-Hofmann, Exkurse, I. str. 282. N. 37.

⁴ Ako i u koliko se uzima, da treba razmijerno računati, kad iza privilegirane osobe dolazi nepriviligirana ili obratno (zastara je protiv jedne počela, a protiv druge nastavljena), onda mora biti isti račun u istom opsegu, kad je ista osoba po starom zakonu priviligirana, a po novom zakonu nepriviligirana ili obratno.

VII. *Forma pravnih posala.* Glede toga vrijedi pravilo: *tempus regit actum*, t. j. forma pravnih posala prosudjuje se po zakonima doba, kada je pravni posao poduzet. Od toga načela tvori singularnu iznimku § 7. avit. patenta.¹

Unger, S., I. str. 145. i sl. Pfaff-Hofmann, Excuse, I. str. 144. i sl.

Drugo poglavlje: O pravu u subjektivnom smislu i o dužnosti.

PRVI ODSJEK: PRAVO.

§ 21.

Pojam subjektivnoga prava.

Ovdje treba polazeći od prava u objektivnom smislu reći slijedeće.

Veoma je teško i samo je približno moguće ustanoviti pojам prava.²

Pod pravom u objektivnom smislu razumijevamo: skup shodnih i potrebitom garancijom provedenja providjenih norma, kojima se u svrhu vanjskoga poretku u ljudskom društvu (do stanovitih granica) uredjuju naši čini i propusti. Pod pravom u subjektivnom smislu razumijevamo: objektivnim pravom stvorenu vlast pojedinca nad nekim predmetom.³

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., 1. sv., str. 96. i 98.

A. Javno i privatno pravo.

§ 22.

O javnom odnosno privatnom pravu u objektivnom smislu isporedi gore § 1. Vlasti nastale iz tih norma tvore javna odnosno privatna prava u subjektivnom smislu.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., 1. sv., str. 99.

¹ »Valjanost odredaba posljednje volje učinjenih prije kreposti o. g. z-a treba u obziru vanjskih formaliteta prosudjivati po starom ili novom zakonu, prema tomu, koji je za uzdržanje odredbe posljednje volje povoljniji.« (Unger, S., I. str. 146. N. 75.)

² Biermann, Bürgerliches Recht, I. str. 6., br. 3. sa prijegledom raznih mnenja.

³ Hoće li se u definiciji istaći, da posjed nije pravo, onda se može reći: pravo u subjektivnom smislu jest objektivnim pravom stvorena i definitivno priznata vlast nad nekim predmetom. Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd. I. c. Ispor još i II. izdanje §. 24. in f. sistema Krainz-Pfaffova g.

B. Vrste privatnih prava.

§ 23.

Pravo osobnosti.

Prema §-u 15. o. g. z-a »neka prava osoba tiču se osobnih vlastitosti i odnošenja, a neka imaju temelj u odnošenju porodice«. Prvo su absolutna, a drugo relativna prava osoba. Medju prvima (§§ 15—39.) na prvom mjestu — § 16. — spominje naš zakon »prava prirodjena«, koja se »poznaju sanim razumom«, a proizlaze »iz značaja osobnosti«. Prema tomu ih u teoriji i zovu: »pravo osobnosti« (»das Recht des Persönlichkeit«). Amo spada pravo na život, zdravlje, slobodu, t. j. prava, koja nam kao osobi pripadaju.

Medutim sâm gradjanski zakon ne kaže, koja prava spadaju medju »prirodjena prava« ter je nesigurno kako daleko ova sežu i koji im je sadržaj. Dok jedni¹ vele, da je o. g. z. u §-u 16. shvaćanje naravnoga prava naprosti prihvatio, drugi² poriču citiranom §-u svako dispozitivno znamenovanje i priznavaju de lege lata o. g. z-a samo ona »prirodjena prava«, koja gr. zakon mimo citiranoga §-a 16. napose priznaje.³

Stariji odlični pisci — U n g e r,⁴ R a n d a⁵ i dr. — uče nasuprot, da ta »prirodjena prava« kao što u opće absolutna prava osoba, o kojima govori o. g. z. u §§ 15—39., nisu u opće nikakva privatna prava, već faktične pretpostavke, s kojima zakon skapča stanovite pravne posljedice.

Pitanje o ekzistenciji i sadržaju prava osobnosti jest dakako prijeporno u civilističkoj teoriji i izvan područja o. g. z-a.

K r a i n z - P f a f f, S., II. izd., 1. sv., str. 63. i sl., K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, S., V. izd., 1. sv., str. 100—103.; S t u b e n r a u c h, Kommentar VIII. izd.; 1. sv. str. 52. N. 2. R e g e l s b e r g e r, Pand., str. 197. i sl.

§ 24.

Stvarno, obvezno, obiteljsko i naslijedno pravo. Pravo na imaterijalnim dobrima.

I. Karakteristikom stvarnih prava je neposredni pravni odnos osobe prema stvari. (Ispor. §. 307. o. g. z.) O tom i savezno s tim, koja prava spadaju medju stvarna — prepire se u nauci.

Naš zakon navodi u §-u 308. kao stvarna prava: »pravo posjeda, vlastnosti, zaloga, služnosti i pravo naslijedstva«. Svakako naslijedno pravo nije stvarno. Samo identifikacijom stvarnosti i absolutnosti — što je dakako krivo

¹ M a u c z k a, Festschrift zur Jahrhundertfeier des A. B. G. B., II, str. 233.

² E. A d l e r, Festschrift II. str. 187. i sl.

³ A to su prema A d l e r u, I. c. str. 194: pravo na slobodu, na tjelesni integritet i na čast.

⁴ System, I. § 60.

⁵ Besitz, IV. izd., str. 622.

— dolazi naslijedno pravo, budući absolutno, među stvarna prava. I o založnom se pravu prepire, da li je uvijek, da li je samo pod okolnostima stvarno, ili nije nikada stvarno pravo, već samo absolutno.¹

Naslijedni zakup, dačevina i podnina spadaju takodjer među stvarna prava.

II. U obveznom pravu radi se o odnosu osobe prema osobi (§ 307.), t. j. vjerovnik imade pravo na određeno dijelanje dužnika. Gradijski zakon zove obvezna prava: »prava osobna na stvari« (§ 307.), jer to određeno djelovanje, činičbu, takodjer broji među stvari. (§ 285.).

I realni tereti, »Bannrechte« i regali jesu prema shvaćanju nekih² obvezna prava. — 1. Realni teret jest sa zemljištem vezana privatnopravna dužnost nešta redovno činiti. Dužnik je posjednik opterećenoga zemljišta. Ti tereti su danas većinom ukinuti. — 2. T. zv. »Bannrecht« je pravo, po kojem stanovnik određenoga kotara ne smije stanovite potrebe namiriti kod nikoga drugoga nego li kod ovlaštenika (»den Bannberechtigten«). Dužnici se mijenjaju nastupom u kotar (»Bannbezirk«) odnosno istupom iz njega. Ova prava danas ne ekzistiraju. — 3. Regali u privatnopravnom smislu su stanovita isključivo državi pripadajuća prava, da realizuje privatna tečenja. Kod regala kaošto i kod »Bannrechte« postoji dužnost nešta propustiti. Samo je teritorij unutar kojega moramo stanovito djelovanje propustiti kod regala mnogo veći, t. j. tu je taj teritorij — teritorij države. — Nešto drugo jesu regali staroga hrv.-ugarskoga prava i njihovi današnji ostaci. Nu ovo ne spada u ova predavanja. Zapravo bi ovi potonji regali prije spadali pod točku 2.

III. I obiteljska prava su upravljena protiv određenih osoba, te se tim, zajedno sa obveznim pravima, razlikuju od stvarnih prava. Ali i među obveznim i obiteljskim pravima imade karakternih razlika. Među ostalim³ udara osobito u oči, da među najužim obiteljskim odnosima, kod najvažnijih obiteljskih prava postoji neka pravna nadredjenost i podredjenost, dok nasuprot vjerovnik nije pravno nadredjen dužniku.

IV. Pod naslijednim pravom u objektivnom smislu razumijevamo skup pravnih pravila, po kojima se ima postupati sa imovinom pokojnika. Naslijedno pravo u subjektivnom smislu je pravo naslijednika, kao takovoga. Međutim se prepire, da li i u kojem opsegu opстоje subjektivno naslijedno pravo.⁴

V. Noviji pravni razvitak stvorio je novu vrst prava, koja daje vlast nad stanovitim netjelesnim dobrima, produktima duševnoga ili umjetničkoga rada. Na tim imaterijalnim dobrima dade se pomisliti, a

¹ Schiffner, Syst. Lehrbuch, str. 85 i sl.

² Krainz-Pfaff, S., I. izd., sv. I., str. 45 i sl.; Randa, Besitz, IV. izd., str. 644, N. 37.

³ Pobliže o tom: Regelsberger, Pand. str. 203.

⁴ Ispor. Krainz-ov »System« § 29. (I. i IV. izd.); Regelsberger, Pandekten, str. 202.

i postoji, gospodstvo u bitnosti jednako stvarnom pravu. Pored toga imade ovdje još niz zahtjeva, koji imadu pravni temelj u individualnom pravu autora. Ovamo spadaju: književna djela i glazbena, proizvodi »obrazovne« umjetnosti, »svjetlopisi« (fotografije), tehnički izumi te obrtne muštre i modeli. Ispor. kod nas: zakon o autorskom pravu (zak. čl. XVI. : 1884.); zak. o patentima (zak. čl. XXXVII. : 1895.); zak. za zaštitu »ogledah (muštarah)« od 7. XII. 1858. d. z. l. ex 1858. br. 237.

U krajevima naše domovine, koji su bili pod Austrijom: »Urheberrecht« (zak. od 26. XII. 1895.); »Patentgesetz« (od 11. I. 1897.); »Musterschutzgesetz« (od 7. XII. 1858.).

Regelsberger, Pand., str. 197. i sl.; Kainz-Pfaff, S., I. izd., 1. sv. str. 45. i sl.; Mitteis, Zur Kenntnis des lit. art. Urheberrechts str. 10.

C. Svojstva privatnih prava.

§ 25.

I. Apsolutnost i relativnost. Neka privatna prava — apsolutna — djeluju protiv svih. Tako pravo osobnosti, velika većina stvarnih prava (sva stvarna prava nisu apsolutna, ispor. § 372. o. g. z-a), obiteljskopravne vlasti i t. d. Druga prava — relativna — djeluju samo protiv odredjenih osoba. Ovamo spadaju poglavito obvezna prava. I obvezna prava djeluju kadikad protiv trećih. Tako: 1. Uslijed §-a 4. služinskoga reda za gradove od 19. I. 1857. (»Ako se služinče najmilo za više gospodara, dužno je stupiti u službu kod onoga gospodara, komu se je najprije obreklo«). 2. I pravom pobijanja (zak. od 24. III. 1897. i austrijski zakon od 10. XII. 1914.) postaje tražbina djelotvorna protiv trećega. 3. Svaka tražbina djeluje protiv trećega toliko, što vjerovniku pripada protiv svakoga, koji si tu tražbinu prisvaja, tužba, da se toga ostavi i izruči ono, što je dobio. S toga imade prijašnji cesijonar protiv kasnjeg — ako je »cessus« za ovoga prije saznao — tužbu, da izda plaćenu mu sumu.

Sama okolnost, da neko pravo nije unaprijed upravljeno protiv određene osobe, već protiv one, koja na nekoj stvari steće vlasništvo, ili posjed, ili stupa u drugi koji odnos, s kojim je skopčana dužnost — ne čini relativno pravo apsolutnim.

Kainzov »System«, V. izd. §§ 36. i 37. i II. izd. §§ 41. i 42.

II. Samostalna i pobočna prava. Neka prava imadu odredjenje, da drugo pravo ojače ili prošire. Na pr. založno pravo, poručanstvo, kamatne obligacije. Ona se prislanjaju uz drugo pravo, te ih zato zovemo akcesorna, pobočna prava. No način i opseg ove ovisnosti nije uvijek, t. j. kod svih pobočnih prava, jednak. Neka pobočna prava utrućem glavnoga prava nužno prestaju (na pr. poručanstvo po §-u 1363.); no neka mogu potrajati ma da glavno pravo utrne (na pr. podzaložno pravo, §§ 454., 455.). Pobočna prava sa glavnim pravom redovno prelaze na stečnika; nu kod gdjekojih nije isključen prijenos na drugoga (na pr. prijenos kamatne tražbine na jednu, a glavnične na drugu).

osobu). Osiguranje glavnoga prava ne obuhvaća nužno i akcesorno pravo, a ako ga i obuhvati, nije nužno, da ga obuhvati u cijelom opsegu (§ 1353.). Po-bočno pravo može biti utuživo, prem glavno to nije (§ 1352.).

Regelsberger, Pand., str. 206. i sl.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd.; § 50.

III. Veza na i nevezana prava. Imade prava, koja nam pripadaju posredstvom odnosa,¹ u kojem stojimo, napose jer smo vlasnici ili posjednici neke stvari. Tako su realna prava spojena sa vlasničtvom zemljišta, a tražbine iz papira na donosnika sa vlasničtvom tih papira.

Imade i dužnosti, koje nam posredno pripadaju. Tako su sa posjedom opterećenoga zemljišta vezani tereti.

Subjekt vezanih prava je redovno tako određen kao kod nevezanih. Samo u slučaju da napustimo posredujuće pravo, nastaje prolazna neodređenost.

Medju nevezanim pravima imade takvih, koja su s osobom ovlaštenika tako usko skopčana, da se ne mogu prenositi na drugoga ter s toga sa smrću utrnuju (§§ 442., 1393., 1448.). Zovemo ih: »na osobu ograničena« prava, »höchstpersönliche Rechte«. Imade i takvih dužnosti. Ta se prava i dužnosti osnivaju na čisto osobnim odnosima i sposobnostima (§§ 531., 918.). Ovamo spada: pravo porabe (§ 507.), razni zahtjevi uzdržanja, pravo stvar nazad kupiti (§ 1070.), pravo prekupa (§ 1074.); zatim dužnosti iz ortakluka (§§ 1186., 1206.), mandata (1022), iz pogodbe radnje za plaću, gdje je odlučna osobita sposobnost osobe (§ 1162.) i t. d.

IV. Djeljiva i nedjeljiva prava; prema tomu, da li ih možemo ili ne možemo u kvotama steći, izgubiti i realizovati. Kod djeljivih prava nastupom više subjekata nastaju te kvote, kod nedjeljivih ne nastaju. — Djeljivo je: pravo vlasničtva, uživanje (svučnik može na dijelu, a samovlasnik na kvoti svoga vlasničtva osnovati uživanje; imade li više osoba zajedno uživanje, smrću jednoga uživaoca utrnuje dio uživanja) i založno pravo (pravo namirenja možemo izvršiti na kvoti zaloga, a i prema kvotama tražbine). Djeljive su nadalje tražbine, kojima je djeljiva činidba predmetom ter pravo nasljedno. — Nedjeljiva su: zemljištne služnosti (ne mogu u kvotama nastati propasti ili utužene biti, §§ 485., 844.), poraba i tražbine sa nedjeljivom činidbom.

Od diobe prava razlikujemo diobu s obzirom na izvršivanje. Tako možemo dijeliti i po sebi nedjeljiva prava (na pr. služnosti).

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., 1. sv. str. 125. i sl.

¹ Krainz-Pfaff, S., II. izd., 1. sv., str. 106. N. 3. govore o: stanju (»Zustand«).

D. Zahtjev (»Anspruch«).

§ 26.

Njemački tehnički terminus: »Anspruch« prevodimo sa »zahtjev«, a razumijevamo pod tim pravo od drugoga nešta tražiti, rimsku akciju u materijalno pravnom značenju.

Lahko je lučiti zahtjeve, koji nastaju povredom absolutnih prava, od samih tih prava. No koja je razlika između tražbine i zahtjeva na dugovanu činidbu? Jedni vele, da zahtjev nastaje tek dospielošću tražbine, dočim tražbina već od prije postoji. Drugi opet shvaćaju taj odnos baš obratno. Ima također mnjenje, prema kojem se tražbina i zahtjev podudaraju. Prema tomu je nedospjela tražbina, nedospjeli zahtjev. Ali sе ipak — po istom shvaćanju — imade rabiti izraz »tražbina« obično samo za obligatorne zahtjeve (za razliku od stvarnopravnih, obiteljskopravnih i naslijednopravnih zahtjeva).

U o. g. z-u nije izraz »Anspruch« tehnički terminus; njegovo značenje je na različitim mjestima zakonika različito.¹

Iz K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, S., V. izd. § 46.

E. Izvršivanje prava.

§ 27.

I. Izvršivanje prava je faktično realizovanje u pravu sadržanih ovlasti, dakle realizovanje sadržaja, koji leži u pravu. No sva prava ne dopuštaju višekratno izvršavanje: neka prestaju jednokratnim normalnim vršenjem (na pr. većina obveznih prava).

II. Izvršivanje privatnih prava je ovlast, a nije to dužnost. (Od toga ima iznimaka, na pr. u rudnom zak. §. 170.). Dakako da neizvršivanje prava kroz dulje vrijeme može za sobom povlačiti i štetne posljedice — pače prouzročiti i utruće prava (na pr. služnosti).

III. Izvršivanje prava može prolazno biti i spriječeno (na pr. crkveno patronatsko pravo je u rukama nekršćanina).

IV. Pogl. paragraf 1305. o. g. z-a. Motivi čina su irelevantni. Svojim pravom možemo se služiti i ako nam to ne koristi, a i iz puke šikane.²

V. Redovno možemo izvršavati prava i po drugima (zastupnicima, pomoćnicima). Pače mogu drugi naše pravo vršiti i bez našega znanja i privođenja i našega interesa. Oboje je važno u nauci o posjedu.

U n g e r, S., I. str. 612. i sl.; R e g e l s b e r g e r, Pand., str. 228., i sl.; srov. i W i n d s c h e i d, P., I. str. 657., N. 5., zatim K r a i n z o v »System« V. izd. §§ 52. i sl. Konačno isti sistem II. izd., 1. sv. str. 698. i S t u b e n r a u c h, Komm., VIII. izd., II. sv. str. 931.

¹ Vidi glede toga: U n g e r, S., II., str. 324. N. 2.

² No srovni sada § 154., III. austr. novele, al. 2. (novi § 1295. o. g. z-a).

F. Kolizija prava.

§ 28.

O koliziji govorimo, kad se više pravâ u istom sadržaju tako steku, da izvršivanje jednoga prava vršenje drugoga sasvim ili dijelom onemoguće. Kolizija prepostavlja prava jednakoga sadržaja, koja bi se načelno mogla izvršiti, ali se in concreto ipak ne mogu (na pr. više novčanih tražbina protiv istoga insolventnoga dužnika).

Nema kolizije: 1. ako si dva prava faktično ne stoje nasuprot (jedno je uvjetno, drugo je bezuvjetno); 2. ako su odnosna prava različitoga sadržaja (vlasništvo i tražbina; §§ 430. i 1120.); 3. ako jedno pravo samo ograničuje drugo pravo (uživanje kao ograničenje vlasništva).

Kod kolizije valja lučiti, da li ima jedno pravo pred drugim kakovu prednost. Prednost imade na pr. kod konkurenциje dvaju stvarnih prava — stare (§ 486.). Nadalje u slučaju konkurenциje osobnih prava imade jedno prednost pred drugim u slučaju konkurza; inače veoma rijetko (§ 150.).

Ne dade li se prednost jednoga prava pred drugim ustanoći, odlučuje prevencija; na pr. korealni vjerovnik, kojemu je najprije plaćeno (§ 895.). Izvan toga mora svaki trpteti razmjerne ograničenje u izvršivanju svoga prava, a ako to nije moguće odlučuje ždrijeb (ispor. §§ 835., 841., 1273.).

Krainz - ov »System« § 57.

DRUGI ODSJEK: DUŽNOST.

§ 29.

Dužnost je obično samo naličje (pars aversa) prava.

Svakoj dužnosti ne odgovara neko subjektivno pravo (na pr. kada se očitovanjem posljednje volje učini nalog, modus). Isto tako — gdje si pravo i dužnost nasuprot stoje — nije odnos izmedju prava i dužnosti uvijek jednak. Biva da je težište u dužnosti, a pravo je posljedak njezin (tako na pr. kod alimentacije dužnosti).

Dužnost — kaošto i pravo — može prolazno biti bez subjekta.

Mnoge dužnosti možemo ispuniti po zastupniku.

Ono što je pravo, može podjedno biti dužnost, tako da pravo i dužnost nisu razdijeljene medju razne osobe (tako pravo odnosno dužnost oca odgajati djecu).

Regelsberger, Pand., str. 79. i sl.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd. § 45.

TREĆI ODSJEK: ŽIVOTNE FAZE PRAVA I DUŽNOSTI.

§ 30.

Pod tima mislim na postanak i prijenos ter stečenje, nadalje na opterećenje, promjenu i utrnuće prava. Glede toga svega upućujemo na teoriju općega prava, a napose ističemo ovdje samo slijedeće.

I. O neposrednom i posrednom načinu stečenja. Poznato je, da se uči u nauci općega prava, da je stečenje prava konstitutivno ili translativno — prema tomu, da li stičemo pravo, koje do sada ili opće nije postojalo ili barem ne kao posebno, ili pak stičemo pravo, koje je jur prije postojalo kao posebno pravo u osobi trećega. Nadalje se tamo uči, da je stečenje prava ili originarno, ili derivativno — prema tomu, da li pravo nastaje samostalno i neovisno o tujem pravu u osobi stečnikovoj, ili stečnik svoje pravo izvodi od dosadašnjega ovlaštenika.

Naš o. g. z. govori u §§ 314., 381., 423. o stečenju neposrednom i posrednom (»neposredno, kada se zauzmu prava i stvari, koje nisu ničije; ili posredno, kada se zauzme kakovo pravo, ili tudi kakva stvar«. § 314.). Pod neposrednim stečenjem posjeda stvari ili posjeda prava razumijeva dakle zakon stečenje posjeda »prava i stvari, koje nisu ničije«, a pod posrednim »zauzeće« prava ili tudi stvari. Isto tako pod neposrednim stečenjem prava vlasništva razumijeva zakon stečenje vlasništva na stvarima, koje nisu ničije, a pod posrednim ono na stvarima, koje su u vlasništvu (§§ 381. i 423.).

Već Unger¹ kritizuje, da se pojmovi: neposredni i posredni način stečenja, ovako u zakonu ustanovljuju.

Randa, Besitz, str. 490. N. 15., 4. izd.; Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 59. (V. izd.).

II. Universalna sukcesija. Po našem pravu spada ovamo nasleđovanje i učeće u posjed ošasne ostavine, a ne darovanje cijelog imetka (§ 944.) ni prodaja nasljedstva (§ 1278.).

Ispor. Krainz-Pfaff, S., II. izd., §. 59. N. 11. i § 491. str. 504.

III. O naslovu i načinu stečenja. Starija teorija nastojala je sve stečenja prava (ili barem stvarnih prava) svesti na dvije potrepštine: titul (Rechtsgrund), mogućnost stečenja i modus, način stečenja. Ishodište ove teorije je u nauci o vlasništvu, pošto se je polazilo sa stanovišta, da po rimskom pravu svako stečenje vlasništva pretpostavlja titul. O. g. z. prihvatio je ovu teoriju i na oko proveo u stvarnom i naslijednom pravu² (§§ 380., 424., 425., 381., 449., 480., 481., 553.).

Noviji pisci općega i austr. prava zabacuju ovo razlikovanje između naslova i načina stečenja, ali ipak priznavaju, da je valjan titul potrebit za stečenje imobilija.³

Mnjenje, koje sadā prevladava (Strohal-ovo), jest, da se nauka o titulu i modusu, na sve načine stečenja vlasništva upotrebljena — teoretski ne

¹ System, II. str. 5. N. 9.

² Vidi Randa, Eigentum, str. 259, N. 1. a. Unger, S., II. str. 11. misli, da je o. g. z. razlikovanje između titula i modusa prenesao i u područje obligacija, te da kod cesije tražbine razlikuje titul i modus (§§. 427., 1393.). Protivno glede toga Randa, I. c. str. 259, N. 1. a.

³ Randa, Eigentum, str. 297, N. 56, te Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 60. in f.

dade održati, a praktično nema vrijednosti; ali za dobrovoljni prijenos vlasništva je pored predaje potreban i valjan titul, t. j. takav, koji prelaz vlasništva objektivno opravdava. Protiv Strohal-a opsežno Randa u svom »Eigentum« str. 292. i sl.

Unger, S., II. str. 8. i sl. i Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd., I. sv. str. 135. i sl.; Randa, Eigentum, str. 258. i sl.

Treće poglavlje: O osobama.

§ 31.

Uopće.

Bića, sposobna imati prava i dužnosti zovemo osobe. To pak svojstvo, t. j. sposobnost imati prava i dužnosti, biti nosilac njihov, biti pravni subjekt nazivamo pravnom sposobnošću.

Od pravne sposobnosti razlikujemo djelatnu sposobnost, t. j. sposobnost proizvesti vlastitim djelanjima pravne efekte. Jedno i drugo naziva o. g. z.: »osobna sposobnost«, »sposobnost osobe« (§§ 4., 34., marg. rubr. ad § 865., 1460.). Djelatna sposobnost obuhvaća pored poslovne i deliktnu sposobnost. Djelatna sposobnost može biti i ograničena.

Osobe su: ili fizičke — ljudi, ili jurističke.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., §§ 65. i 66. (V. izd.); Regelsberger, Pand., str. 234.

PRVI ODSJEK.

FIZIČKE OSOBE.

A. Njihova ekzistencija.

§ 32.

1. Početak osobnosti.

Osobnost započinje dovršenim porodom živa djeteta. Sposobnost živjeti (bolje rečeno: sposobnost dalje živjeti) se ne traži.

Glede »nerodjene djece« — nasciturusa vidi § 22. o. g. z-a. Po našem zakonu (§ 23.) je juristička presumpcija, da je dijete živo došlo na svijet.

I sa nezačetima se u stanovitom pogledu postupa kao sa sadašnjim pravnim subjektima — §§ 612., 630., 632. i br. 54. dodatką k našem zakoniku.

Ispor. i § 274. o. g. z-a.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd. § 67. Cosack, Lehrbuch des deutsch. bürg. R. I. str. 80.

§ 33.

2. Svršetak osobnosti.

Osobnost prestaje smrću; ni prije (usuprot svečanim redovničkim za-vjetima; ispor. § 182. izvan parb. p.) ni kasnije (usuprot §-u 547. o. g. z-a). Određenja osobnosti kod nas¹ nema (§ 538. je nespretno stiliziran).

Redovno se dokazuje smrt smrtnim listom (izvatkom iz matice umrlih. Vidi i § 114. sl. d) našega parb. p.). Smrt možemo dokazati i po svjedocima. Postupak pri tom sadržaje g. p. p. §§ 193. i sl. Ne može li se smrt na taj način dokazati, može se sudskim proglašenjem smrti osnovati presumpcija smrti (praesumtio iuris). O tom (t. zv. redovno proglašenje smrti): §§ 24., 277. i 278. o. g. z-a. Stari §§ 24. i 278. gr. zakona izmijenjeni su novim zakonom od 13. aprila 1918.: »O proglašenju mrtvima« (Zb. ex 1918., kom. VI. br. 26.). Sudska rješidba, kojom se tko proglašuje mrtvima ima do tom novom zakonu deklarativen karakter, dočim je po starom zakonu imala karakter konstitutivni; a može se — budući stvara običnu predmijevu — obeskrnjepiti protudokazom. Biva to, kad se naknadno dokaže, da je nepritomnik umro prije ili poslije ili pače da još živi. U prvom slučaju ravna se naslijedovanje prema dokazanom momentu smrti, te pravlj naslijednici imadu protiv onih, kojima je naslijedstvo uručeno, običnu tužbu o naslijedstvu po § 823. o. g. z-a,² u potonjem pak slučaju imade nepritomni, koji se je vratio, tužbu analognu tužbi o naslijedstvu.

O t. zv. svečanom proglašenju smrti — u svrhu ponovne ženidbe — govore §§ 112—114. o. g. z-a. Prepiru se, da li § 112. o. g. z-a traži osobite — pored onih u § 24. propisanih — okolnosti.³

O »iznovičnoj ženidbi« katolika »uslijed« proglašenja, da je ženidbeni drug umro — ispor. kod nas gradjanski ženidbeni zakon §§ 23—27., ženid. naputak § 246. i sl. ter § 70. istoga naputka. O tom čitaj Rušnov-Posilović, Tumač ad §§ 112—114. ter Derenčin, Tumač I. str. 460. i sl.

U našim zemljama bivše Austrije su gore citirane ustanove o. g. z-a (§§ 24., 112—114., 277. i 278.) u mnogom modificirane kasnijim propisima, napose: §-om 1. I. »djelomične« austr. novele o. g. z-a (od 12. X. 1914. d. z. l. br. 276.), zakonom o proglašenju smrti onih, kojih je u sadašnjem ratu nestalo (z. od 31. III. 1918. d. z. l. br. 128.), nadalje zakonom od 16. II. 1883. d. z. l. br. 20. ter konačno zakonom od 31. III. 1918. d. z. l. br. 129. o promjeni zakona od 16. II. 1883. d. z. l. br. 20 (glede postupka u svrhu proglašenja smrti i doka-

¹ Francuskim zakonom od 31. V. 1854. ukinuta je civilna smrt (la mort civile) čl. 22. i sl. code civile.

² Očito neće ni § 278. in f. reći drugo. O tom §-u pobliže vidi Kainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd. § 68, N. 11.

³ Negativno Unger, S., I. str. 240, N. 22. Drugačije Derenčin, Tumač I. str. 458. N. 3.; o saopćenju Pfaff-ovom glede shvaćanja redaktorâ ispor. Stubenrauch, VIII. izd. str. 190. N. 2.

zivanja smrti.). — Potonji zakoni sadržaju posebni postupak o dokazivanju smrti ter postupak o proglašenju smrti; u oba slučaja imade sudska rješidba deklaratori karakter (§§ 8. i 10. zakona od 1883.). Zakon od 1883. ne pozna više svečano, već samo jedno proglašenje smrti; nu iznovična ženidba dopuštena je samo onda, ako je u rješidi bi izrično rečeno, da se brak imade smatrati razriješenim (§ 9. cit. zakona). — Novi austr. zakon od 1918., kojim se mijenja zakon od 1883. (d. z. I. br. 129.) imade i posebne ustanove o ukinuću i ispravku proglašenja smrti ili dokazivanja smrti (§§ 10. a—c.).

Glede pitanja, koja od više preminulih osoba je prije umrla ispor. § 25. o. g. z-a.

Unger, S., I. str. 235. i sl. K r a i n z - o v »System« § 68. (II. i V. izd.), Stubenrauch, Komm., ad. §§ 24., 112—114., 277., 278. (VIII. izd.). D e - renčin, Tumač, I. sv. kod istih §§.

B. Pravno relevantne razlike ljudi.

§ 34.

S p o l .

Upliv spola u o. g. z-u nije znatan. Žene su redovno¹ nesposobne za tu-torstvo i skrpstvo (§§ 192., 281.; ali § 198.) ter za svjedočanstva (§§ 434., 591., 1249.; ali § 597.); one su redovno isključene od sukcesije u obiteljske fideikomise (§§ 624., 626.). Ispor. još u ženidbenom pravu §§ 91., 92., 1238.

K r a i n z - P f a f f , S., II. izd. § 76.; U n g e r , S., I. str. 279. i sl.

Velike promjene uvedene su u tom u našim krajevima bivše Austrije (I. »djelomičnom novelom« §§ 3., 21—26.,² 56.³).

§ 35.

D o b a .

Prema §-u 21. o. g. z-a razlikujemo glede onih, koji »nemaju potpunih godina«: d j e c u (do navršene 7. godine), n e d o r a s l e (do navršene 14. godine) i m a l o l j e t n i k e (koji dvadeset i prvu godinu života svojega nisu navršili).⁴

D o n a v r š e n e 7. g o d i n e traje potpuna djelatna nesposobnost (§§ 865. i arg. a contr. iz § 310.).

U dobi n e d o r a s l o s t i (do navršene 14. godine) smo djelomično dje-

¹ Iznimno mogu biti tutori (§ 198.) i svjedoci oporučni (§ 597.).

² Time su promijenjeni §§ 192—198. o. g. z-a.

³ Time je promijenjen § 591. o. g. z-a.

⁴ Zakon »o punoljetnosti« od 31. jula 1919. (čl. 1.).

latno sposobni. Isporedi: a) §§ 865. i 310.; b) §§ 151. in pr. i 246. izreka 2.,¹ ali i § 569. in pr.; c) § 246. in pr. (taj vrijedi, prama vladajućem nazoru² za one, koji su pod tutorstvom, a ne za one pod očinskom vlasti; § 145.); d) nedorasli su za civil. delikt sposobni (§§ 1308—1310).³, dočim su djeca civilnopravno neubrojiva.

Glede doraslih maloljetnika (od navršene 14. do navršene 21. godine) isporedi ponajprije § 865. o. g. z-a. Nadalje mogu dorasle osobe raspolagati sa stvarima, koje su im »predane, da se njima služe« (§§ 151. in f. i 246. in f.). Do navršene 18. godine ograničena je njihova sposobnost testiranja (§ 569.);⁴ isto tako ne mogu redovno⁵ do te dobe biti svjedoci u posljednjim naredbama (§ 591.). Za maloljetnike, koji su navršili 20. godinu, vidi posebnu ustanovu §-a 247. o. g. z-a.

O mogućnosti odnosno nemogućnosti sklopiti valjanu ženidbu po doraslim odnosno nedoraslim osobama vidi §§ 48. i 49. o. g. z-a.

O izlaženju »ispod očinske vlasti« prije navršene 21. godine, odnosno o »oproštenju maloljetstva« ispor. §§ 174. i 252., a o produženju očinske odnosno tutorske vlasti srov. §§ 172. i 251. o. g. z-a.

Neku važnost u vrijeme punoljetnosti imadu 50.⁶ (§ 180.) i 60. (§ 195.) godina.

Krainzov »System« § 75. (II. i V. izd.).

§ 36.

Zdravlje.

Razlikujemo ovdje tjelesno i duševno zdravlje.

Tjelesni nedostaci su prema §§ 173. i 251. razlozi produženja očinske odnosno tutorske vlasti. Glede gluhonijemih ispor. § 275. Glede onih, koji imadu »primljive bolesti« srov. §§ 53., 109., 598.

Ovdje navodimo i ustanove bilježničkoga reda o »sačinjanju« bilježničkih spisa sa slijepima i gluhimima« ter o »naredjivanju posljednje volje gluhih, nije-

¹ Prijeporno. Tako Krainz-Pfaff, S., §§ 75., 458., 471. (I. i II. izd.); Stu-
benrauch, Komm., I. izd., 1. sv. str. 415, 416 i 563; Krasnopolski, Lehrbuch des
öst. Privatrechts, IV. sv., str. 254 i sl. i 332 i sl.; Schiffner, Lehrbuch, str. 138 i sl.
Drugacije Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., IV. izd., sv. 2., str. 522 i V. izd.
§ 75.; Burckhard, System des öst. Privatrechts, II. str. 26, N. 6., a i Unger, S., II.
str. 31. Prvo mnjenje je opravdanje de lege lata, a potonje de lege ferenda.

² Ali ispor.: »Bericht der Kommission für Justizgegenstände« (za novelu k o. g. z-u) str. 18.

³ Prema §§ 4. i 225. III. austr. djelom. novele (novi §§ 248. i 1308. o. g. z-a) počima civil. pravna deliktna sposobnost navršenom 14. godinom.

⁴ U našim krajevima bivše Austrije mogu osobe ispod 18. godine usmeno pred bilježnikom očitovati svoju posljednju volju (§ 70. tamošnjega bilj. reda od 25. VII. 1871. br. 75. d. z. l.). Kod nas to ne ide (§ 60. našega bilj. reda).

⁵ Iznimka: § 597. o. g. z-a.

⁶ Za naše krajeve bivše Austrije ispor. I. djelom. austr. novelu § 18.

mih i gluhonijemih: §§ 52. i sl. 63. i sl. našega bilježničkoga reda. U našim krajevima bivše Austrije traži se — zak. od 25. VII. 1871., d. z. l. br. 76. — za valjanost isprava o pravnim poslovima inter vivos, koje sačiniše slijepi, ili koje sačiniše gluhi, koji ne mogu čitati, ili nijemi, koji ne mogu pisati.¹ — notariatski akt. Ispor. povrh toga još §§ 56. d), 59—61. i 72. austr. bilj. reda od 25. VII. 1871. d. z. l. br. 75.

D u š e v n o bolesni su potpuno djelatno nesposobni: §§ 48., 310., 566., 865., ter stoje pod osobitom zaštitom zakona (§ 21.) tim, da im se postavlja zastupnik (§§ 173., 251., 270.). Prije odredjenja skrpstva mjerodavna je naravna sposobnost dotičnikova; nakon što je odredjeno skrpstvo, nesposoban je skrblijenik, sve dok to skrpstvo traje. Iznimku čini § 567. I »prolazna zabuna pameti« uništava djelatnu sposobnost (§§ 1307., 565., 566., 865.).

Naš zakon ne pravi jurističke razlike između: »bijesnih, mahnitih i slaboumnih«.²

Glede naših krajeva bivše Austrije ispor. ali austr. zakon od 28. VI. 1916., d. z. l. 207., t. zv. »Entmündigungsordnung« — zakon o »oduzimanju svojevlasnosti«. Ovaj razlikuje »voll- u. beschränkt Entmündigte«, potpuno i djelomično oduzimanje »svojevlasnosti«. Prvi su u svojoj djelatnoj sposobnosti uspoređeni djeci prije navršene 7. godine, a potonji doraslim maloljetnicima. Pobliže o tom i o razlozima jednoga i drugoga (potpunoga i djelomičnoga) »oduzimanja svojevlasnosti« vidi u §§ 1.—11. cit. zakona. Ispor. i R. Hermann, Entmündigungsordnung, Wien, 1916.

§ 37.

V j e r a .

Ispor. ponajprije § 39. o. g. z-a. Iznimka: §§ 115., 123—136., 768. o. g. z-a. Ostale iznimke — napose što se Židova tiče — su kasnije ukinute.

Ispor. još o tom pitanju: naš zakon od 21. X. 1873., o ravnopravnosti Židova sa ostalim zak. priznatim vjeroispovijestima ter zakon od 17. I. 1906. o vjeroispovjednim odnosima, a u najnovije doba zakon od 27. IV. 1916. o priznajuju islamske vjeroispovijesti. — Glede protestanata spada ovamo čl. 57. car. patenta od 1. IX. 1859. (d. z. l. br. 160.).

Za naše krajeve bivše Austrije: temeljni državni zakon od 21. VII. 1867. (d. z. l. br. 142.) ter zakona od 25. V. 1868. (d. z. l. br. 49). Člankom 7. potonjega zakona ukinut je u Austriji § 768. toč. 1. o. g. z-a.

K r a i n z - P f a f f, S., II. izd. § 72. ter B u r c k h a r d, S., § 32.

¹ Prijepor o tom: ispor. T i l s c h, Einfluss der Zivilprozessgesetze str. 208, N. 24.

² Njemački tekst veli: »Blödsinnige«. Naši su to preveli: »slaboumni«. Nu slaboumnik je zapravo »der Schwachsinnige«. O slaboumnosti u tom smislu: K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g, S., § 77. (V. izd.).

§ 38.

Č a s t.

I. Privatnopravne posljedice kaznene osude normirane u §§ 61 (§ 12. gradj. ženidb. z.) 574. i 868. o. g. z-a ukinute su čl. XII. aut. zakona od 10. VI. 1890. (»o posljedicah kaznenih osudah i kaznih«), a one u §§ 191., 254., 281. o. g. z-a sadržane, cit. zakon od 1890. istim čl. XII. preinačuje. Ostale u o. g. z-u normirane posljedice kaznene osude ostale su na snazi: §§ 592., 109., 115., 768., 769. i 782. — Glede §§ 279. i 176. o. g. z-a vidi bilješke kod tih §§ u S p e v Č e v o m izdanju gradj. zakonika.

Glede štetnih posljedica kažnjivoga djela samoga posebi bez obzira na osudu vidi §§: 540., 542. i 948.

O štetnim posljedicama činâ prikornih s gledišta javnoga mora la pogled. §§: 191., 281., 768. Vidi i ustanove ženidb. prava: §§ 53., 58., 121. (ženidb. gradj. z. §§ 9. i 73.).

U našim krajevima bivše Austrije vrijedi zakon od 15. XI. 1867. br. 131. (»Strafgesetznovelle«)¹ i austr. »I. djelom. novela« k o. g. z-u od god. 1914. § 57. i III. od 1916. § 63.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 70. (V. izd.).

II. D e z e r c i j a. Tehnički njezin pojam daje vojnički kazneni zakon (od 15. I. 1855. d. z. l. br. 19.)* § 183.² Dezerter³ je od dezercije do povratka (dobrovoljnoga ili prisilnoga) nesposoban raspolagati svojim imetkom inter vivos i mortis causa. I svako prije izvršene dezercije načinjeno očitovanje poslednje

¹ O prijeporima, koji nastave uslijed te novele — navlastito radi § 6. — vidi primjerice Burckhard, S., § 33. N. 6. i Stubenrauch, Komm., ter Manz-ov tekst zakona — kod odnosnih §§.

² »Wer nach abgelegten Militärdiensteide das Regiment, Corps oder den Dienstzweig, dem er angehört, oder den ihm angewiesenen Aufenthalt eigenmächtig, und mit dem Vorsatze, sich seiner Dienstpflicht für immer zu entziehen verlässt oder davon in gleicher Absicht sich entfernt hält, ist der Desertion schuldig.« — O. g. z. u §-u 544. kaže: »Naredbe političke ustanovljuju, u koliko gube pravo nasljedstva tuzemci, koji su ostavili... vojničku službu bez urednoga dopuštenja.«

³ Austr. pisci protežu ove posljedice samo na dezertere linije i rezerve, a ne na one od domobranstva. (Vidi na pr. Randa, Eigentum, § 2. N. 1.) Čine pak to na osnovu austr. zakona od 23. V. 1871. d. z. l. br. 45. ter zakona od 2. IV. 1885. d. z. l. br. 93.

* Sada je regentovim ukazom od 19. VIII. 1919. (br. 91. »Služb. Novina« od 1919.) odredjeno, da »privremeno važe za sve oblasti kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca dosadašnji vojni zakoni kraljevine Srbije« medju ostalim i »vojni kazneni zakonik«... »sa svim dosadašnjim izmenama i dopunama u tim zakonima i uredbama, pravilima i propisima, koji su na njim zasnovani.«

U ukazu se preporučuje vojnom ministru, da »što prije podnese narodnom predstavničtvu projekte novih zakona, a dotle će svojim naredbama regulisavati izvršenje pojedinih odredaba gornjih zakona saobrazno odredbama ostalih zakona, koji važe u kraljevstvu.«

volje jest nevaljano glede u državi nalazeće se imovine. Imovinu, koja pripadne dezerteru, dok ga ne zatvore ili se ne povrati, titulu naslijedstva, zapisa ili darovanja za slučaj smrti unutar područja države, treba dati onim zakonskim naslijednicima, kojima bi to imovina pripala, da dezerter nije doživio dan pripada (§ 208. voj. kaz. z.).

Burckhard, S., § 33. N. 11. i Mayr, Das bürger. Recht. — Supplementband (Studienausgabe österr. Gesetze) ad § 544.

III. Izseleњe. Prema patentu od 24. III. 1832. (dodatak k o. g. z-u br. 13.) ima nepovlašteno izseleњe stanovite štetne posljedice (§ 10. i sl. cit. z.). Svakako je taj patenat novijim našim zakonima o stećenju i gubitku državljanstva (zak. čl. L : 1879.) i obranbenoj sili, modificiran. S obzirom na novije zakone o obranbenoj sili, napose na onaj austr. od 11. IV. 1889. d. z. l. br. 41. (§ 45.) — a taj je suglasan sa našim z. čl. VI. : 1889.. zb. br. 23. (§ 45.) — tvrdi Randa, da su civilnopravne štetne posljedice ustavnovljene u spomenutom patentu, izgubile danas svoje praktično značenje.¹

Za naše krajeve bivše Austrije napominjem još ovo. Austrijski temeljni državni zakon od 21. XII. 1867. d. z. l. br. 142. veli u čl. 4.: »Sloboda seobe je države radi ograničena samo obranbenom dužnosti«. Prepiru se, da li je gore navedeni izseljenički patent tim člankom temeljnoga zakona ukinut.²

§ 39.

Interdikcija.

Interdikcija je sudska zabrana upravljati vlastitom imovinom.

A. Radi rasipnosti. Ispor. §§ 273. i 270. o. g. z-a. Položaj sudske proglašenoga rasipnika je u glavnom jednak onomu dorasloga maloljetnika. U svim poslovima, kojima se otudjuje njegova imovina ili mu se nalaže kakva obveza — smatra se on djelatno nesposobnim a zastupa ga skrbnik (§ 865.) Sudski proglašeni razmetnik ne može se bez privole svoga oca odnosno zakon. zastupstva valjano oženiti (§ 49.), obustavlja mu se očinska vlast (§ 176.), gubi tutorstvo i skrpstvo (§§ 191., 281.), a ako je »ortak«, može prije vremena isključen biti iz ortakluka (§ 1210.). No sudske proglašen razmetnik može polovinom ostavine testirati (§ 568.) i opozvati svoju posljednju volju (§ 718.).

I bez sudskega proglašenja možemo nužnoga naslijednika, ako je razmetnik, bona mente ekshereditirati.

Za naše krajeve bivše Austrije ispor. §§ 2., 3., 4., 6. i 7. austr. »Entmündigungsordnung« (d. z. l. ex 1916. br. 207.).

B. Otvorenje stečaja je drugi slučaj interdikcije. Njim prestaje prezaduženikovo pravo da raspolaže stečajnom masom (§ 5. al. 1. steč. zakona

¹ Vidi: Randa, Eigentum § 2. N. 1a).

² Ispor. Randa, Eigentum I. c.

od 28. III. 1897.).¹ To pravo vrši stečajni upravitelj uz potporu i nadzor vjerovničkoga odbora (§§ 5. i 98. steč. z.). Stečajnom upravitelju pristoji i pravo, da u ime prezaduženika uvjetno prihvati naslijedstvo (§ 6.) O upravi stečajne mase ispor. još §§ 142. i sl. steč. z. Stečajnoga upravitelja imenuje sud (§ 88. steč. z.), a vjerovnički odbor izabiru vjerovnici na općem likvidacionom ročištu (§ 97. steč. z.).

Prema stečajnim vjerovnicima ništetan je svaki pravni čin poslije no što »počme krepost otvorena stečaja« (§ 5. al. 3. steč. z.). Ako tko nakon otvorena stečaja plati prezaduženiku, što bi imao platiti u masu stečajnu, vrijedi to samo toliko, koliko je plaćena vrijednost dospjela u tu masu (§ 7. al. 1. steč. z.). Modifikacije toga načela vidi u 2. i 3. alineji istoga §-a steč. zakona. — Ne ide u steč. masu, što prezaduženik privredi svojim marom za trajanja stečaja (§ 2. al. 2.).

Za naše krajeve bivše Austrije ispor.: §§ 1., 2., 3., 4. i 5., zatim 79.. 80. i sl. ter 88. i sl. austr. steč. reda od 10. XII. 1914. d. z. l. br. 337.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 78. (V. izd.); Burckhard, S., § 30.

§ 40.

Državljanstvo.

Paragraf 28. in pr. o. g. z-a nema radi §-a 33. in pr. o. g. z-a veliko značenje. Preduvjet civilnopravne jednakosti inozemaca sa tuzencima jest t. zv. formalni reciprocitet. Vidi § 33. in f. Materialni reciprocitet nasuprot sastojci u tom, da se kod nas jednaka zasada upotrebljuje na tujdinja, koja se na našega državljanina uporavlja u tujini, prem u odnosnoj inozemnoj državi ne postupaju drugačije ni sa svojim vlastitim državljanima.

Uporaba načela zamjenitosti jedino kao posljedica gorega postupanja u drugoj kojoj zemlji sa svima inozemcima ili samo sa onima stanovite neke zemlje — zove se retorija.

U §§ 28—32. govori naš o. g. z. o tom, kako se zadobiva i gubi državljanstvo. To kao što i nauka o pojmu državljanstva ne spada u privatno već u javno pravo; a povrh toga je kod nas glede stečenja i gubitka državljanstva danas mjerodavan zak. čl. L : 1879.

Za naše krajeve bivše Austrije vrijede i sad — uz neke preinake — §§ 28—32. o. g. z-a. O tim promjenama vidi: Manz-Schey, izdanje o. g. z-a §§ 28—32.

Stubenrauch, Komm. I. sv., str. 76., 82. N. 2., 84. (VIII. izd.). Unger, S., I. str. 305. N. 31., Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 73. N. 8. (V. izd.); Derenčin, Tumač, I. str. 190.

¹ Što »tvori« stečajnu masu — o tom § 2. steč. zakona.

§ 41.

Stalež.

Tri staleža — ne po rodu (»Geburtsstand«) već po zanimanju (»Berufsstand«) — imaju neku veću važnost u privatnom pravu: svećenički (redovnički), vojnički i trgovački.¹

1. Svećenički i redovnički stalež.

»Duhovnici, koji su primili posvećenja« ne mogu se valjano oženiti (§ 63.).² Svećenici ne mogu adoptirati³ i ne mogu protiv svoje volje biti prisiljeni, da se prime tutorstva (§ 195.). U naslјednom pravu ispor. § 761. o. g. z-a,⁴ čl. VII. toč. 3. uvod. patenta i konkordat od 1855. čl. XX.⁵

I redovničke osobe, koje su položile »svećane zavjete bezženstva«, ne mogu se valjano oženiti (§ 63.); ne mogu adoptirati (§ 179.). Redovnicima ne može se redovito naložiti tutorstvo (§ 192.); ne mogu testirati (§ 573.)⁶ ni redovno biti svjedoci oporučni (§ 591., 597.).

U opće osobe, koje pripadaju kojemukatoličkomu ili grčko-istočnomu redu gube — koliko pravila reda ili posebni zakoni ne čine iznimke — radi zavjeta siromaštva sposobnost sticati imovinu i baštiniti (§ 538.). Dosadašnji imetak ne gube, ali ne mogu njim raspolagati, te im se postavlja kurator (§ 182. izv. p. p.).

U našim krajevima bivše Austrije mogu sada prema noveli od 1914. i redovnici biti uvijek oporučni svjedoci (§§ 591. i 597. noveliranoga o. g. z-a).

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., §§ 74. i 79. (V. izd.).

2. Vojnički stalež.

Što se vojnikâ tiče, pogled, u o. g. z-u osobito §§: 54. (glede ženidbe), 195.⁷ (glede tutorstva), 600 i bilješku kod toga §-a u Spevčevom izdanju o. g. z-a (glede oporučnih povlastica).

¹ O staležu u starijem smislu riječi govori se u o. g. z-u §§ 92., 146., 162., 165., 182., (prijenos plemstva na ženu i djecu).

² Vidi ženidbeni naputak §§ 24., 58.

³ Ispor. Derenčin, Tumač ad § 179. str. 543. Drugi (na pr. Krainz, S., § 453. N. 2.) uče protivno, jer svećenici ne polazu svećani zavjet bezženstva, a § 179. vidi samo u zavjetu zapreku.

⁴ Ispor i bilješku kog toga §-a u izdanju o. g. z-a, što ga je priredio Spevec, a za naše krajeve bivše Austrije notu kod istoga §-a u izdanju o. g. z-a od Schey-Manz-a.

⁵ O tom ispor. Aichner, Compendium iuris ecclesiastici, str. 817.

⁶ Ispor. notu kod §-a 573. u Spevčevom izdanju gr. z-a. Isto tako — za naše krajeve bivše Austrije — vidi bilješku kod §-a 573. kod Schey-Manz-a.

⁷ Sada modificiran u bivšoj Austriji novelom I. § 24.

§§ 41. i 42.

Nadalje čl. X. naš. uvod. patenta i al. VII. austr. uvod. patenta.
Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 79. (V. izd.), Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 79.

3. Trgovački stalež.

Glede toga ispor. iz o. g. z-a osobito: §§ 995. (§§ 281. i sl. naš. i čl. 287. i sl. austr. trg. z-a) i N. kod toga §-a (kamate), 1203—1204. (ortakluk), 1027. do 1033. (opunovlaštenje; srov. i §§ 37. i sl. našega i čl. 41. i sl. austr. trg. zakona).

O trgovcima pobliže u trg. zakonu; no veći dio njegovih norma radi o trgovačkim poslovima.

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 79. (V. izd.); Burckhard, S., § 37.

Dodatak. I seljački stalež dolazi danas u obzir samo kao stalež do zanimanju. No §§ o. g. z-a 284., 433., 1146. i dr. danas ne vrijede.

Napose srovni § 761. o. g. z-a, čl. VII. 1, 2 uvod. pat. od 1852. i bilješku kod §-a 761. (u izd. prof. Spevca).

DRUGI ODSJEK.

JURISTIČKE OSOBE.

A. Pojam i vrste.

§ 42.

I. Prepiru se o pojmu jurističke osobe. Teorija, koja još uvijek pretežito vlada (teorija fikcije) veli: juristička osoba jest takova osoba, koja u istinu ne eksistira, već se samo fingira, a postupa se šnjom kao sa subjektom prava i dužnosti.¹ Pregled raznih drugih teorija vidi kod Krainz-Pfaff-Ehrenzweig-a S., § 80. (V. izd.) i Regelsberger, Pand., § 76. Napose o protivnom shvaćanju, da je juristička osoba prava (»wirkliche«), a da nije samo umišljena (»eine gedachte«) osoba — vidi osobito Windscheid, Pand. I. § 49. N. 8.

O. g. z. ne konstruira pojam jurističke osobe. Ni izraz taj (»juristička osoba«) ne nalazimo u njem.² Iz mjerodavnoga §-a 26. i odnosne marginalne

¹ Windscheid, Pand. I. § 57.

² O. g. z. rabi izraz: »moralna osoba«, »društvo« (marg. rubr. ad §. 26. ter §§ 26. i 286.), »zbor« (§§ 13., 559., 1023., 1472.), »moralni zbor« (§ 1454.), »općina« (§§ 27., 337., 867.) i »zajednica« (§ 1023.).

rubrike (»Po moralnoj osobi«) pače vidimo, da ovdje naš zakon — prema starijoj doktrini¹ — identificira društvo i osobu »moralnu«, t. j. jurističku, točnije korporaciju.² No radi absurdnih konzekvencija, koje odatle slijede, a i radi nekih mjesata u zakonu — § 1203.³ — moramo svakako i po gradjanskem zakonu jedno lučiti od drugoga. Istočemo napose: kod društva su članovi nosioci prava i dužnosti, korporacija pak je posebni (idealni) pravni subjekt.⁴

II. Razlikujemo javne i privatne jurističke osobe. Prve realizuju pretežno javne, a potonje pretežno privatne svrhe i ciljeve.⁵ Kriterija, po kojima bismo mogli sa sigurnošću lučiti jedne od drugih, nema,⁶ a prema tomu ni stalnih granica medju njima. Svakako se država za ekzistenciju i djelovanje javnih jurističkih osoba više zanima, te se prema njima i drugačije gerira nego li prema privatnim jurističkim osobama: ona naime na prve intenzivnije utječe. Ovo različito stajalište, što ga pravni poredak prema raznim jurističkim osobama zauzimlje, vrijedi kao važan znak — simptom — kod prosudjivanja, da li je koja juristička osoba javna ili privatna.⁷

Dalje lučimo jurističke osobe u: korporacije, zavode i zaklade. No ni ovdje nisu granice oštore. Ima korporacija sa jakom zavodskom primjesom — na pr. država, općina — a zavoda sa korporativnim elementima (na pr. njemačka sveučilišta).

Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd. I. c.; Regelsberger, I. c., str. 297.

¹ Prema ovoj je svako udruženje od više osoba, da se zajedničkim sredstvima postigne zajednička svrha — moralna osoba.

² Starija doktrina, a šnjom i § 26. o. g. z-a, odnosi se samo na jednu vrstu moralnih osoba, na universitas personarum, korporaciju. Unger, S., str. 318, 319.

³ Sravni Unger, S., I. str. 323 i N. 23.

⁴ Krainz-Pfaff, S., sv. I., str. 167 (II. izd.). — O starijoj doktrini i o §-u 26. o. g. z-a: Unger, S., I. str. 318 i sl.; Krainz-Pfaff, I. c., str. 169. Sravni i Burckhard, S., § 46. N. 8.

⁵ Ispor. na pr. Arndts, Pand., § 42. s jedne a Biermann, Bürg, R. § 128. s druge strane. — Tako smo i gore u §-u 1. postavili razliku izmedju privatnoga i javnoga prava.

⁶ Neka mišljenja o tom vidi kod Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., § 80., str. 173 (V. izd.). (Javne jurističke osobe su obvezane državi raditi prema svomu određenju; kod njih je sučlanstvo obligatorno; njih je država privela u život itd.). Regelsberger, Pand., str. 354 veli napose glede javnih zavoda i zaklada, da spadaju k nužnim ili za nužne smatranim uredjenjima države ili koje javne crkvene zajednice.

⁷ Regelsberger, Pand., § 80. pridaje tomu veće znamenovanje. Njemu je to baza za lučenje jurističkih osoba u javne i privatne.

Svakako je kod korporacija ekzistencija više osoba (članova) uvjet za postanak korporacije. Nadalje se može reći, da volja većine u korporaciji u velike gospoduje korporacijom. Zavodi i zaklade nasuprot realizuju svoje ciljeve po stalnim pravilima ter nemaju poput korporacije članova, koji bi mogli određivati njihov rad.¹

Još teže je reći, u čem stoji razlika izmedju z a v o d a i z a k l a d a . Jedni se drže izraza: »zaklada«,² drugi ističu poglavito »zavode«,³ a zaklade smatraju samo podvršcu zavodâ,⁴ treći ih napokon uvijek zajedno spominju ter vele, da si pobliže lučenje možemo prištediti, pošto i zavodi i zaklade stoje pod istim pravnim propisima.⁵

Što se napose o. g. z-a tiče, to smo već gore rekli, da § 26. toga zakona poznaje samo universitas personarum; starija naime doktrina identificira ove sa jurističkim osobama u opće. No na drugim mjestima — §§ 646., 694., 778. — zakona govori se i o zavodima i zakladama. Poimence § 646. napominje jedne i druge, i to u odnosu uzroka i posljedice.

No odatle ne samo da još ne razabiremo zakonski pojам zavoda, odnosno zaklade, nego ni to, da li je zakon imao pred očima t. zv. samostalne zavode i zaklade, ili se njegovi zavodi i zaklade imadu prisloniti na postojeće jurističke osobe: državu, crkvu i općinu (danas bismo u tom slučaju govorili o nesamostalnim zavodima i zakladama⁶). U n g e r⁷ zastupa prvo mišljenje; ono potonje pak više odgovara vremenu i milieu-u iz kojega je proizašao o. g. z.⁸ Svakako kasnije⁹ i današnje pozitivno naše pravo poznaje zavode i zaklade i kao samostalne osobe ter kao posebnu vrstu jurističkih osoba.

¹ Rašireno je mnijenje, da je tjelesna podloga (körperliche Unterlage) mjerodavna za razlučivanje obih ovih klasa. Kod jedne tvori tu podlogu udruženje osobâ (universitas personarum), kod druge skup dobara (universitas bonorum). No u praksi ostavlja nas ovaj »kriterij« na cijedilu. R e g e l s b e r g e r , I. c., str. 296. S toga on i (I. c.) drži, da je ispravnije reći: korporacija sama sobom vlada, zavodom pak i zakladem vlada tudi volja.

² Tako njem. gradj. zakonik zavod posebno ne spominje, te time ni ne priznaje, da bi isti bio nešta od zaklade osobita. O e r t m a n n - G a r e i s , Komm. I. str. 205. — I novi švicarski gradj. zak. govori samo o udrugama (»Vereine«) — § 60. — i o zakladama (»Stiftungen«) — § 80.

³ W i n d s c h e i d , Pad., §. 57. br. 2.

⁴ K r a i n z - P f a f f - E h r e n z w e i g , S., sv. 1., str. 173 (V. izd.).

⁵ R e g e l s b e r g e r , Pand., str. 294.

⁶ O tom još dolje.

⁷ U n g e r , S., I. str. 319, N. 35.; K r a i n z - P f a f f , S., II. izd., § 80., str. 173. (i to prva polovina cit. strane, ali sravni i drugu polovinu iste strane).

⁸ P f a f f - H o f m a n n , Komm., II. § 646., str. 382 i sl.; Z e i l l e r , Komm. II. 2., str. 578.

⁹ Vidi na pr. § 25. gradj. sudovnika.

B. Korporacije.

§ 43.

Pojam. — Ina i slična udruženja. — Osnivanje korporacije i sticanje jurističke osobnosti. — Ustav korporacije. — Djelatna i pravna sposobnost korporacije. — Organi i članovi korporacije. — Promjena i prestanak korporacije. — Imovina prestale korporacije.

I. Korporacija je idealni pravni subjekt sa određenom nekom svrhom; subjekt taj bazira na za to prikladnom udruženju od više osoba i treba da je priznat pravnom zasadom. Unger, S., str. 327. i 317. Pored toga Regelsberger, Pand. str. 303.

II. I societas i većina trgovačkih društva su udruženja od više osoba sa određenim nekim ciljem, a ipak nisu korporacije. Ona su nastala samo za sadašnje članove, a nisu poput korporacije proračunana za pristup još nepoznatih.¹ Treba u opće imati na umu, da između korporacije s jedne, a društva kao čisto ugovornoga pravnog odnosa s druge strane imade veliki broj prelazâ i nuancâ, te raznih društva, koja su organizovana kao korporacije.

Medjutim nije moći naći kriterij, po kojem bi u svakom slučaju mogli prosuditi, da li opстоji ili ne opстоji in concreto korporacija. Udruženje treba uočiti kao cjelinu i iz sveukupnih obilježja istoga stvoriti si sud, da li predleži ili ne predleži korporacija.

Regelsberger, I. c., str. 303., 317.; Kainz-ov »System«, II. izd. § 80., str. 167. ter V. izd., § 80., str. 177. i 178.

III. Osnutak korporacije bazira: na zaključku interesenata, na višoj odredbi² ili na volji koga trećega. No i u prvom slučaju može sudjelovati viša vlast, a u drugom interesenti. Ugovor o osnutku korporacije podvrgava kompaciscente korporaciji (»Unterwerfungsvertrag«) i uredjuje odnose korporacije (»Organisationsvertrag«).

Pozitivno pravo pokazuje dakako već u stadiju osnutka i postanja korporacije svoj upliv i utjecaj. Tako u javno pravo spadajući propisi o udruživanju stavljuju granice, kojih treba da se i pri osnutku korporacijâ držimo; samo corpora licita, t. j. udruženja državno-policajno dopustiva, mogu biti no-

¹ Ovo ostaje ispravno i nije u protuslovju s onim mjestom Kainz-ovoga sistema (2. izd.) § 80., str. 172) gdje se veli, da po trgovackom zakonu ni promjena članova ne upliviše na jurističko jedinstvo društva. O pravnom karakteru trgov. društva savni Randa, Handelsrecht II. str. 30 i sl.; Lehmann, Handelsrecht, str. 279 i sl. 290.

² Ispor. kod nas § 81. al. 1. zak. o vodnom pravu (od g. 1891.).

sioci pravne osobnosti, a nikada udruženja, koja ne odgovaraju javnom udružnom pravu (*corpora illicita*). Korporacije pak osnovane unutar granicâ gore spomenutih propisa imadu jurističku sposobnost.¹

To je i stanovište §-a 26. o. g. z-a. Prema tomu naš zakon ne stoji na stajalištu teorije koncesije — t. j. da za stečenje pravne sposobnosti korporacije treba osobito državno podjeljenje — niti postavlja normativne ustanove za temeljni zakon (statut) korporacije.

IV. Skupni red, po kojem se po više osoba udružilo i svoj posebni oblik dobilo — jest ustav korporacije. Taj se osniva ili na zakonu (državni ustav, općinski zakon, crkveni zakon) ili na autonomnoj tvorevini (statuta, observantia) ili na obojem.

Svaka korporacija imade svoj ustav, skupni red; prema tomu je protimba: *universitates ordinatae et inordinatae, samo relativna; gdje autonomno uredjenje ne dostaje, dolaze do uporabe općeniti propisi.*

Dakle postanák, daljni razvitak, prestanak korporacije, odredjenje syrhe, osnutak i ukinuće članstva, položaj cijelosti prema članovima ter iz članstva proističuća pravâ i dužnosti, kakvoća i odgovornost organâ korporacije: sve to jest uredjeno zakonom, statutom, opservancijom. No sve to je kod raznih korporacija tako različito, da je jedinstveni prikaz gotovo nemoguć.

Regelsberger, I. c., str. 304. i sl., 308., 331.

V. i VI. O. g. z. u §-u 21. ubraja »općine« medju one, koji »nisu sposobni skrbiti se sami kao što treba o svojim poslovima«. Dakle su korporacije, isto kao djeca i duševno bolesni, dje latno nesposobni.

Poslove za korporaciju obavljaju njezini organi, koji su po svojoj pravoj naravi zastupnici (§ 21. o. g. z-a).²

Koji organi zastupaju korporaciju, na to odgovara ustav korporacije. O tom imade i mnogo upravnih propisa, na koje o. g. z. samo općenito upućuje (§§ 27., 290., 867.).

I skupština članova je organ korporacije, i to najviši organ.

Pojedini članovi korporacije, ako i nisu njezini organi, imadu osebujna prava i dužnosti, koja proističu iz pripadnosti k udruzi. To su posebna prava i

¹ Da su koncesije, koje se daju društvinama samo policijne naravi, te ih čine samo dopuštenima, a ne daju im nipošto karakter jurističke osobe — uči Unger, S., I. str. 339 i sl. I K r a i n z - P f a f f, S., II. izd. § 82., str. 183 uči, da po austr. pravu nije redovno potrebno osobito priznanje jurističke osobnosti sa strane državne vlasti, da nastane juristička osoba. — Drugačije E h r e n z w e i g u V. izd., § 82., str. 195 istoga sistema.

² Tako i sa stanovišta teorije fikcije: no drugačije oni, kojima su korporacije socijalni organizmi odn. organizacije volje. Vidi R e g e l s b e r g e r, I. c., str. 323. »Ali ako djelanje organa imade biti podjedno djelanje korporacije, za što da to nije u svim slučajevima neposrednoga zastupstva. Organ i neposredni zastupnik nisu oprečni pojmovi, već je in nucleo neposredni zastupnik — organ.« K r a i n z, V. izd. str. 188 i T h u r, S., I. str. 461.

posebne dužnosti (*Sonderrechte und Sonderpflichten*), u koliko pripadaju pojedinom članu. To su korporativna prava i dužnosti, jer imadu svoj temelj u udruženju.¹

Glede pravne sposobnosti korporacije veli § 26. o. g. z-a, da prema drugima uživaju... redovito ista prava, koja uživa pojedina osoba.« Naravski da se ovo usporedjenje odnosi samo na imovinska prava (ispor. § 290.). Obiteljskih prava nema korporacija, već s toga jer ne može biti u obiteljskim odnosima; korporacija dakle ne bi mogla adoptirati. Isto tako ne može ona udioničtvovati u onim imovinskim pravima, koja se osnivaju na obiteljskim odnosima (na pr. naslijedovanje ab intestato, dužnost alimentacije). Glede ostalih imovinskih prava je korporacija u pravnoj sposobnosti općenito usporedjena naravnim osobama, gdjeđe pače i pogodovana (zastara: § 1472., 1485.; zak. i privilegovana založna prava). Gdjekad su korporacije opet zapostavljane fizičkim osobama (duhovni redovi, koji po pravilima svoga reda ne mogu sticati vlasništva nekretnina).

Napose ističemo: korporacija može posjedovati (§ 337.). — Što se tiče pitanja, može li korporacija biti obvezana iz delikta, treba reći: prema §-a 337. se »posjed općine prosudjuje po poštenju ili nepoštenju punovlasnika«. Po tom je protiv »općine«, koja se imade smatrati nepoštenom, dopuštena tužba ex delicto po §-u 335. Za deliktnu odgovornost željezničkih poduzeća najjasnije govori naš zakon od 8. XII. 1877., zbor. br. 71. (o dužnosti željezničkih podhvata naknaditi štetu, počinjenu na željeznicah dogadjaji, s kojih čovjek izgubi život ili bude ranjen).² — Korporacija je sposobna baštiniti (§§ 559. i 778.), ali samo temeljem testamenta. Stanovite jurističke osobe pače po naslijednom pravu tek nastaju — naime zaklade, koje nastaju tek sa smrću testatora. Prijašnja nesposobnost »mrtve ruke« da baštini (§ 539.), ukinuta je.³ No korporacija ne može testirati, jer to prepostavlja djelatnu sposobnost, a ta fali korporaciji.

O tom svem Krainz-ov »System« § 81. (II. i V. izd.).

VII. Promjena korporacije tiče se ili broja članova korporacije, ili stvarne podloge, ili svrhe, ili organizacije. Gdjekad usuprot takve promjene ostaje korporacija i dalje, gdjekad opet imadu ovakove promjene prestanak korporacije za posljedicu. Pored toga pridolaze kao razlozi prestanka korporacije: razlazak i ukinuće korporacije po višoj vlasti.

Napose treba još spomenuti:

Načelno je moguć daljni opstanak korporacije, ako su ostala i samo dva rjezina člana.

Korporacije, uvjetovane nekom stvarnom podlogom, prestaju uništenjem te stvarne podloge.

¹ Regelsberger, l. c., str. 331.

² Za naše krajeve bivše Austrije ispor. austr. zak. od 5. III. 1869., d. z. 1. br. 27.

³ Čl. 29. konkordata od 1855.

Na određeno vrijeme osnovane korporacije prestaju izminućem toga vremena.

Provedenjem zadaće, koja je korporaciji postavljena ustavom njezinim, prestaje korporacija; isto tako prestaje korporacija uslijed nemogućnosti oživotvoriti svoju zadaću.

Pitanje: koliko je moguća promjena svrhe ili organizacije — jest *quaestio facti*.

Glede prestanka korporacije razlaskom, na temelju zaključka korporacije, treba razlikovati privatne od javnih korporacija. Prve se mogu razići uslijed zaključka na to ovlaštenoga organa korporacije. Oblasti se ne običavaju miješati u to. Drugačije jest kod javnih korporacija; čim veći interes imade država na njihovoј ekzistenciji, tim je veći njezin utjecaj na nje i u tom pogledu.

Državna vlast može ukinuti korporaciju putem zakonodavstva (sekularizacije). Državni ekzekutivni organi, sudovi i upravne vlasti, mogu odrediti prestanak korporacije u skladu sa zakonskim propisima.

Regelsberger, l. c., str. 334. i sl. *Srav. i Burckhard*, S., II. § 49., str. 91.

VIII. Pita se, šta biva u dvojbi, t. j. ako nije drugačije napose određeno, s imovinom korporacije nakon prestanka korporacije?

Prema jednom shvaćanju treba ovdje primijeniti analogno § 760. o. g. z-a »o zaostavštini ošasnoj«. Po drugom pak mišljenju je ovdje umjesnija analogija §-a 710. o. g. z-a i drugih zakonskih ustanova, koje postoje za neke posebne slučajevе, a to je § 33. štedioničkoga regulativa od 1844.¹ ter § 154. našega obrtnoga zakona.²

Prvi je nazor — naime da je takva imovina bonum vacans — u svojoj općenitosti neispravan; jer ošasnost prepostavlja sposobnost imati našljednika, a korporacija te sposobnosti nema.³ Povrh toga nije ni rezultat, do kojega dolazimo pošavši ovim putem, t. j. da imovina korporacije pripadne na prostu fisku, povoljan.

Ispravnosti drugoga od gore navedenih shvaćanja bi se takodjer moglo prigovoriti, no rezultat, koji se ovim putem polučuje, da se naime imovina korporacije imade obratiti u istu ili sličnu svrhu, je svakako povoljniji.

Prema tomu odgovor na gornje pitanje glasi: imetak prestale korporacije imade se pridržati dosadašnjoj svrsi, a ako je to nemoguće, imade se upotrebiti za sličnu svrhu. I u praksi je tako bivalo. Imetak samostana, što ih je ukinuo Josip II., upotrebljen je za religiozne i nastavne svrhe.

¹ O tom vidi moj prijevod *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig*-ovoga sistema (IV. izd.) str. 15, N. 17.

² Za naše krajeve bivše Austrije §. 128. tamošnjega obrtnoga zakona.

³ Mogli bismo s toga, veli *Regelsberger*, govoriti samo o res nullius i načela o ošasnoj imovini analogno upotrebiti. No da li je imovina ovakove korporacije bez gospodara, ili je bez gospodara u drugom smislu nego li hereditas iacens — to je »pretpitanje«. *Regelsberger*, l. c., str. 338.

No to dakako ne vrijedi za korporacije, koje služe samo imovinskim interesima svojih članova, na pr. kod akcijonarnih društva; tu se čista aktiva razdijeli medju članove.¹

Ako je u statutu korporacije rečeno, što imade biti sa imetkom korporacije u slučaju njezina prestanka, onda je mjerodavan statut. Isto tako, ako korporaciji statutarno pripada pravo raspoložbe sa njezinom imovinom, jest mjerodavno ono, što je korporacija prije razlaza u tom pogledu pravovaljano zaključila.²

C. Zavodi i zaklade.

§ 44.

Nesamostalni i samostalni zavodi i zaklade. — Osnivanje zavoda i zaklada. — Ustav (pravno uređenje) zavoda i zaklada. — Pravna djelatna sposobnost zavoda i zaklada. — Promjena i prestanak zavoda i zaklada. — Imovina nakon prestanka zavoda i zaklada.

I. Zavode i zaklade lučimo: u nesamostalne i samostalne.

U prvom slučaju je imetak, određen za zavode i zaklade, dan drugoj osobi s nalogom, da se brine za oživotvorenje zavodske ili zakladne svrhe. Primalac ili dobiva imovinu u potpunu slobodnu raspoložbu s nalogom, da iz cijele svoje imovine nosi troškove za izvedenje svrhe; ili ju dobiva s nalogom, da sredstva za provedenje svrhe uzme direktno i isključivo iz namijenjene imovine. Pobilje o tom vidi Regelsberger, Pand., I. str. 342. i sl.

Prinosi sa prolaznom svrhom nisu zaklada. Na pr. prinosi, da se postavi spomenik. No određenje neke imovine za uzdržavanje spomenika, bila bi zaklada. Vidi i o tom dalje kod Regelsberger-a, Pand., I. str. 343. i sl. s jedne, a Krainz-ov sistem (V. izd.), § 80., str. 186., s druge strane.

Ali zavodi i zaklade mogu postojati i kao posebni pravni subjekt, komu pripada odnosna imovina — tu govorimo o samostalnom zavodu i zakladi. O ovim potonjima je ovdje dalje govor.

II. Daleko pretežno nastali su zavodi i zaklade nekim aktom volje, osnivanjem, zakladanjem (Stiftung) ter pribavom potrebne gospodarstvene baze. Zakladni posao treba da sadržaje: 1. navedenje svrhe; ova treba da je dopustiva i tako točno naznačena, da se može izvesti; 2. oznaku imovine, ako je ta

¹ Regelsberger, I. c., str. 340 uči, da se imovina korporacija ima podijeliti medju članove, ako korporacija ide za čisto privatnim interesima tih članova — svejedno, da li su to imovinski ili idealni interesi.

² Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., IV. izd., § 82.; Burckhard, S., II. § 49. str. 91.

potrebna; 3. izraženu volju, da zavod ili zaklada hoće postojati kao pravno samostalni subjekt; 4. uredjenje uprave; ali ako odredba u tom pogledu i potpuno fali, nije tim ništa zakladni akt.

Zakladni posao, u koliko je privatno-pravni posao, ili je pravni posao medju živima ili je pravni posao za slučaj smrti.

Posebno podjeljenje jurističke osobnosti zavodi i zaklade ne trebaju;¹ oni nastaju pod samim gornjim preduvjetima, jer § 26. o. g. z-a — ako i poznaje samo universitatem personarum — dolazi i ovdje do analognе primjene. Od toga treba lučiti koncesiju — t. zv. akceptaciju sa strane javne vlasti, koja imade policijsko (a ne jurističko) znamenovanje i natražno djelovanje. Da napose zavod i zaklada osnovana odredbom posljedne volje ne treba za postanje jurističke osobnosti posebno privoljenje, slijedi već odatile, što bi inače radi §§ 545. i 546. o. g. z-a bio osuđen sâm osnutak zavoda ili zaklade.²

III. Pravno uredjenje (ustav) zavoda i zaklade ovisi u prvom redu o odredbi zakladateljevoj, a zatim o zakonu i opservanciji. Odnosi se to pravno uredjenje na organe zavoda i zaklade i na njihovu kompetenciju ter sadržaje temeljna pravila glede ispunjenja zavodske i zakladne svrhe.

IV. Što se pravne sposobnosti zavoda i zaklade tiče, to su ovi u tom pogledu usporedjeni korporacijama. Po našem pravu imadu sigurno i zavodi i zaklade pogodnost §§ 1472., 1485.³

Što organi zavoda i zaklade čine unutar svoje kompetencije, smatra se, da je učinio zavod ili zaklada. Nu ta kompetencija je ograničenija od one kod korporacija, jer je životna svrha zavoda i zaklade skučenja. Uprava imovine njihove sastoji u tom, da se usručva i pomnoži imetak po načelima racionalnoga gospodarstva ter da se prihod upotrebi u smislu zaklade. Preko toga se kod zavoda i zaklada ne ide. Pri tom treba respektovati odredbe zakladateljeve, osim da se pokaže, da su škodljive. Uprava zavoda i zaklade stoji po zakonu i opservanciji pod nadzorom državne vlasti. Regelsberger, l. c., str. 352.

V. Volju zakladateljevu i svrhu zaklade treba po mogućnosti respektovati. Ipak je kadikad promjena potrebna: gdjekad će biti nužno ukinuće, gdjekad samo promjena svrhe ili propisa o načinu ispunjenja svrhe. Zakonodavna vlast je na to uvijek ovlaštена, a upravna u skladu sa zakonskim propisima. Regelsberger, l. c., str. 354.

Ima razloga prestanka zavoda i zaklade, koji baziraju na općoj naruvi i pravnom položaju zavoda i zaklade. Potpunim provedenjem svrhe prislijeli su zavodi i zaklade koncu. Ako je izvedenje zavodske i zakladne svrhe

¹ Drugačije Burckhard, S., § 52. a donekle i Unger, S., I. str. 349 i sl. Ali sravnji Krainz, S., I. izd., § 82., a glede pandekt. prava: Windscheid, Pand., § 60. N. 3.

² Krainz, S., I. izd. § 82.

³ Unger, S., I. str. 351, N. 21.

nemoguće — mora nadzorna državna vlast — ako promjenom u gornjem smislu nije pomoženo — ukinuti zavod i zaklada. Gubitak cjelokupne imovine dovodi kod zavoda, koji baziraju na imetku ter kod zaklada, do propasti, ako nove »ressources« fale. No zavodi su u tom pogledu žilaviji od zaklada.

I zavod i zaklada može se ukinuti zakonom; državni ekzekutivni organi mogu to samo iz razloga u zakonu priznatih.

VI. Često određuje zakladnica, što biva sa imovinom propaloga zavoda i zaklade. Isto tako i zakon, kojim se izriče ukinuće.

Inače je princip, da se zavodska ili zakladna imovina usčuva po mogućnosti za svoju svrhu ili barem privede k sličnoj svrsi. Regelsberger, I. c., str. 355. i sl.

Četvrto poglavlje: O stvarima.

I. Općenito.

§ 45.

Riječ »stvar« imade višestruko značenje: 1. u smislu njemačkoga »Ding« t. j. omne quod est aut cogitatur; 2. u smislu o. g. z-a prema §-u 285.; 3. zapravo spada realna ekzistencija — tjelesnost — k pojmu stvari.¹ Tako i njemački gr. zakon § 90. — O. g. z-u su one stvari tjelesne, koje u »čutilo padaju«. (§ 292.). O toj definiciji nepovoljno Unger, S., I. str. 359. i Randa, Eigentum str. 53. N. 38.

Nije potrebno, da stvar ima novčanu vrijednost. To se podudara sa §-om 285. o. g. z-a.

I dijelovi stvari, kao i stvari buduće, mogu biti predmet pravnih poslova (»viseći«, a i budući plodovi).

Ehrenzweig u V. izd. Krainz-ovoga sistema I. sv. str. 203.

II. Prometna sposobnost stvari.

A. Uopće.

§ 46.

Sposobnost stvari biti predmet pravâ i pravnih posala zove se prometna sposobnost. Neki objekti su odatle sasvim izuzeti ili djelomično, t. j. tako, da mogu doduše biti predmet pravâ, ali ne mogu biti predmet pravnih posala ili svih pravnih posala. Za ove velimo, da su izvan prometa — extra commercium — §§ 311., 878., 880. o. g. z-a za razliku od onih, koji se nalaze u prometu — in commercio — § 303. Ispor. o tom i Randa, Eigentum str. 37. N. 3.

¹ Windscheid, Pand., § 137.: ».... das einzelne Stück der vernunftlosen Natur.«

Neke stvari su privremeno bez gospodara — herrenlos, res nullius — t. j. one slučajno nisu još, prem bi to mogle biti, u ničjem vlasničtvu. O. g. z. uzima (§§ 286., 287.), da su u vlasničtvu države, ali da si ih može privatnik — koliko si država nije to vlasničtvu pridržala — prisvojiti zaposjednućem. Za to ih zove njemački tekst zakonika »freistehende Sachen«. Novo shvaćanje je krivo, jer se tim zamjenjuje vrhovničtvu sa vlasničtvom te načela vlasničtva primjenjuju na stvari, na kojima treba vlasničtvu tek steći. Krainz-ov sistem II. izd. i V., § 84.

R e s s a c r a e (stvari odredjene neposredno za vršenje bogoslužja) stoje i danas pod osobitom zaštitom zakona. Ispor. kod nas § 24. zakona od 13. I. 1883. (»o stegah ovršnoga prava«¹) i §§ 122 b) i 175 a) k. z-a. Kanonsko pravo zabranjuje na tim stvarima »usum profanum«, a to nije kod nas ni danas od važnosti samo »za područje savjesti«, jer konkordat² kod nas nije ukinut. Prema tomu je prometna sposobnost tih stvari odredjenjem njihovim ograničena. Tomu usuprot stoje res sacrae u vlasničtvu crkve, a i države (garnizonske crkve) i privatnika (kućne kapele) ter je i otudjenje njihovo dopustivo, kad se tim otudjenjem dopustivo namjerava ukinuti odredjenje tih stvari.

R e s r e l i g i o s a e (groblja). I groblja stoje u vlasničtvu crkve, općine ili države. Profana upotreba jest i na tim stvarima nedopustiva.

Pored opće porabe imade u crkvi i na grobljima posebnih porabovnih prava (»Sondernutzungsrechte«): posebno pravo na sjedalo u crkvi i pravo na grob (»Kirchenstuhlrechte« i »die Rechte auf einen Begräbnisplatz«).

Sa propisima rimskoga prava o r e s s a n c t a e (gradski zidovi i vrata) je i ovaj pojam potpuno antikviran.

Literatura o res divini juris: R e g e l s b e r g e r, I. c., str. 411. i sl.; U n g e r, S., I. str. 367. i sl. Krainz, II. i V. izd. § 84.; R a n d a, Eigentum, str. 52. N. 36. D e r e n c i n, Tumač II. str. 8.; zb. rješ. sv. 39. br. 1929 (res ex. c.: nedopustivost steći vlasničtvu na parceli groblja).

U ostalom je sve to veoma prepornc.

B. Napose.

1. Res omnium communes.

§ 47.

Neke stvari služe općoj porabi već po naravi svojoj, koja drugu porabu ne dopušta. To su res omnium communes. Amo spada; zrak, koji nas okružuje, tekuća voda, otvoreno more. Zrak i voda dolaze in commercium čim smo odredjeni kvantum toga zaposjeli. O. g. z. ne spominje res umnum communes.

W i n d s c h e i d, P., I. § 146.; Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 85. N. 1.

¹ Za naše krajeve bivše Austrije § 250. austr. ovrš. reda.

² Čl. XV., XVI., XXXIV. i XXXV.

2. Javno dobro (res publicae).

§ 48.

O »općenom ili javnom dobru« ter »dobru općine« s jedne strane, a o »državnoj imovini« ter »imovini općine« s druge strane — vidi §§ 287. i 288. o. g. z. To »javno dobro« jest prema §-u 286. — dobro državno, dok je »dobro općine« prema istom §-u (286.) — »dobro posebničko«.

Glede §§ 287. i 288. imademo primijetiti, da državne ceste ne služe samo državljanom na porabu, a ni općinski putovi samo općinarnima.

Glede §-a 286. pak ističemo, da usuprot tomu §-u zovemo sva dobra, koja su opredijeljena služiti općoj porabi — dakle i dobro općine — javnim dobrrom. Tako je i u gruntovnim propisima.¹

U novije doba stavlja se javnim stvarima nasuprot: imovina upravna — neposredno za upravne svrhe (na pr. državna zgrada, kasarna i t. d.) ter imovina finansijska — posredno za ove svrhe (na pr. novac, komorska dobra, rudnici i t. d.). Oboje ne стоји u općoj porabi. O. g. z. stavlja nasuprot javnim stvarima samo finansijsku imovinu — kao »državnu imovinu« i »imovinu općine«. *Krainz-Pfaff-Ehrenzweig, S., V. izd.* § 86.

Javni putovi su redovno u vlasništvu države ili općine; za to, ako budu otudjeni, dobivena naplata ide u državnu ili općinsku blagajnu. Budu li javni putovi napušteni, država odnosno općina slobodno raspolaže sa tлом. Prometna njihova sposobnost je uslijed njihova odredjenja ograničena; napose nisu putovi podvrgnuti ovrhi. Njihove akcesije (trava, plodovi od drvoreda) pripadaju vlasniku tla. — Vlasnik dotičnoga tla ne mora baš biti država ili općina; javni putovi mogu postojati i na tlu kojega privatnika (na pr. prolazi u gradovima).

Način i opseg opće porabe ravna se prema svrsi stvari ter je jednakim, svakomu pristojećim, pravom porabe pobliže određen. Država odnosno općina može prepustiti drugima privatna prava (na pr. pravo vodo-voda preko ceste) na javnom dobru — u koliko to ne smeta općoj porabi.

O tom, kako se javni putovi ter u opće javno dobro »stiče«, »sačuva« i »na druge prenosi« — § 290. o. g. z-a.

Državno i općinsko dobro, što služi za opću porabu, unosimo u tako zv. »popis I.«

Osebujnost glede sticanja posjeda i glede dosjelosti javnih općinskih putova jest u tom, da ovdje posjed ne sastoji u djelima općinske reprezentacije već u faktičnoj porabi stanovnika općine.

¹ Ispor. dr. Košutić, Gruntovno pravo, str. 61 i u Rušnov-ovom, Gruntovni zakoni, obrazac XV. na str. 253 (Popis I.), konačno i svakako Randa, Eigentum, str. 469.

O javnosti puta odlučuje u prvom redu upravna oblast, ona i štiti opću porabu. No nije ona zvana da odlučuje o vlasništvu i t. d. na odnosnom tlu — to je stvar s u c a.

R a n d a, Eigentum, str. 43. i sl.; K r a i n z - o v sistem II. i V. izd. § 86.

K javnim stvarima, koje su odredjene za opću porabu, spadaju po o. g. z-u (§ 287.) i j a v n e v o d e.

Pravne odnošaje glede vodâ treba danas prosudjivati po načelima o. g. z-a samo toliko, koliko autonomni zakon o »vodnom pravu« od 31. XII. 1891. ne »sadržaje drugih ustanova« (§ 1. cit. z.). Iz toga gledišta treba prosudjivati odnosne §§ o. g. z-a: 287., 407—413., 340., 477., 490., 496., 497., 854., 1459.

Napose upozorujem na slijedeće §§ cit. autonomnoga zakona: 1—9. (»općenite ustanove«), 10., 13., 14., 17—24. (iz poglavlja: »o porabi vodah«), 41. i sl. (»o vodnih gradjevinah«), 55. i sl. (»o vodnih teretih i služnostih«), 67., 68. (iz poglavlja: »vodne zadruge«), 149., 159., 161., 162. (iz poglavlja: »oblasti i postupak«), 183—185. (iz poglavlja »zaglavne ustanove«).

Pored cit. zakona o vodnom pravu ter o. g. z-a valjaju kod nas dijelom i ustanove zak. čl. XXIII. : 1885., koji u svomu §-u 194. veli: »Odredbe zakona ovoga, tičuće se mineralnih i ljekovitih vrela i voda, kao takodjer i regulacijah u brodih rijeka, imaju valjanost takodjer u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji.«

Najposlijed napominjem ovdje još ovo. Tekuća voda (u rijekama i potocima — aqua profluens — ne može se smatrati s naravnih razloga predmetom vlasništva.¹ Za to se i cit. aut. zakon voli uklanjati izrazu »vlasnik« vode, te radije govori o pravu »onoga čija je voda« (na pr. u §-u 14. cit. z. al. 1 — ali sravnji i al. 2. §-a 14.!) No i u nucleo imadu oba izraza značiti isto.² Svakako nije to vlasništvo u tehničkom smislu (§ 354. o. g. z-a) već skup prava, koja nekomu pripadaju glede neke vode. To vrijedi ne samo glede javnih već i glede »privatnih voda tekućica« (§§ 19. i sl. i 14. v. z.). Pravo vlasništva dade se zanimali samo na vodi stajaći, zatvorenoj na zemljisu posjednikovom. R a n d a, Besitz str. 393. i sl. i R a n d a, Eigentum, str. 88. al. zadnja i str. 100. i sl. 349. i sl.

Vidi i S p e v e c u »Mjesečniku« sv. XVI. str. 514. i sl. ter sv. XVII. str. 349. i sl.

3. Daljna prometna ograničenja.

§ 49.

Neke stvari izuzete su sasvim ili djelomice iz prometa uslijed raznih odredaba, koje se osnivaju na raznovrsnim razlozima.

Ispor. bilješku kod §-a 356. o. g. z-a (izd. S p e v Č e v o) i N. kod istoga §-a u M a n z - o v o m XIX. izdanju o. g. z-a.

¹ R a n d a, Eigentum, str. 60.

² R a n d a, Besitz. str. 393, N. 6a) i njegov Eigentum, str. 80, N. 48.

III. Pravno relevantna svojstva stvari (§ 291. o. g. z-a).

A. Pokretnost i nepokretnost.

§ 50.

Pogl. § 293. o. g. z-a in pr. Nepokretno je jedino tlo i zemljište (»Grund und Boden«),¹ t. j. omedjašeni dijelovi njegovi sa svim, što se nalazi ispod površine ter sa svim, što iznad iste stoji sa zemljištem u organskom ili mehaničkom vezu. K r a i n z - o v sistem II. i V. izd. § 88. i U n g e r , S., I., str. 382.

Paragraf 293. al. 2. govori o stvarima, koje su »po sebi pokretne«, ali se »drže u smislu pravnom da su nepokretne«, ako su »pripadnost kakve stvari nepokretne« (res civiliter immobiles). Prema tomu se sa tim stvarima postupa u stanovitim — ne u svim² — pravnim odnosima kao sa nekretninama. Što pak o. g. z. razumijeva pod pripadnošću o tom § 294. ter §§ 295—297. zakona. U timi pak §§ 295—297. navadja zakon kao pripadnost, što ni po širokom pojmu pripadnosti, koje nam daje zakon u §-u 294. ne bi bila pripadnost; tako »ribe u ribnjacima« i »divljač u šumi«³ (§ 295. al. 2.) ter »prostor od zraka«, koji je »nad zemljištem u potezu (liniji) kalamirskom« (§ 297.).

Što se napose zgrada tiče (§ 297.), čini o. g. z. ovisnim njihovu kvalifikaciju, kao dijelove nekretnina, o tom, da se »grade na zemljištu i podu, u toj namjeri, da nā njem svagda ostanu«. No sama ta namjera nije odlučna, jer se mora razabirati iz uskoga veza zgrade sa zemljištem. B u r c h a r d , S., § 62. str. 129. U n g e r , S., I., str. 384. K r a i n z , S., II. izd. § 88.

Pravni propisi tičući se nekretnina u mnogom su drugačiji od onih glede pokretnina. Tako samo primjerice: u stvarnom pravu — §§ 431., 444., 445., 451., 481. i t. d. — u obveznom pravu — §§ 933., 1070., 1073., 1095. — i u obiteljskom pravu — § 230. K r a i n z , S., II. izd., sv. 1., str. 202.

I prava treba po našem zakonu supsumirati pod ovu diobu. Ispor. §§ 298. i 299. o. g. z-a. Prema tomu se broje medju stvari nepokretnе: prava, ako su skopčana sa posjedom, koje stvari nepokretnе ili ako su »u stavom pokrajinskim proglašena za stvar nepokretnu«. Glede prvih od spomenutih prava, t. j. onih, koja su »skopčana sa posjedom« nekretnine, uče stariji pisci (S t u b e n r a u c h)⁴ da su nepokretna s toga, jer su pripadnost nepokretnе stvari. Z e i l l e r⁵ motivira to napose glede vlasništva na

¹ O. g. z. veli: »zemljište i pod« u §§ 295. i 297.

² U n g e r , S., I. str. 391.

³ U n g e r , S., I. str. 453, N. 45. veli, da je samo pravilo interpretacije, kad zakon u § 295. ribe u ribnjaku i divljač u šumi smatra pripadnošću. Za zračni prostor nad zemljištem kaže isti pisac, S., str. 363, N. 4., da je tu izraz: »pripadnost« uzet u onom vulgarnom nejurističkom smislu, koji je najbolje ne rabiti.

⁴ Kommentar, I. izd., 1. sv. str. 618.

⁵ Kommentar, II., str. 23 i 24.

nekretninama tim, jer da samo tako dugo traje, dok traje posjed nepokretne stvari i poziva se pri tom na §§ 350. i 444. o. g. z-a.¹ U n g e r² nasuprot kaže, da se tu riječ: »posjed« u §-u 298. ima uzeti u širokom nejurističkom smislu, gdje je posjed identičan sa vlasničtvom. (Držim da U n g e r o v o shvaćanje dalje stoji shvaćanju o. g. z-a nego li mnenje Z e i l l e r a i S t u b e n r a u c h - a).

Prema tomu treba smatrati nepokretninama: pravo vlasničtva na nekretnim stvarima, predialne servitute, patronatska prava, realne terete i t. d. Nadalje temeljem posebne odredbe — odštete, koje su stupile na mjesto dokinutih podaničkih davanja, rudničko vlasničtvvo i dr.³ Ostala prava spadaju među pokretnine, napose: uživanje na zemljištu, založno pravo i »iskanja... osigurana na dobro nekretno«.

B. Potrošnost i nepotrošnost.

§ 51.

Mislimo ovdje na stvari potrošne i nepotrošne u jurističkom smislu.⁴ Prema ovom je stvar potrošna, ako redovnom⁵ uporabom odmah potpuno propadne ili se tim njezina supstancija vidljivo umanji. Zakon veli u §-u 301.: »Stvari potrošne zovu se one, koje donose običajnu korist samo kada se razruše ili potroše, a one, koje su protivne naravi, zovu se nepotrošne«. Potrošni su i konsumni artikuli, mast (unguentum), svjeće i t. d. Novac je, jer mu redovna poraba sastoji u otudjenju — potrošan. Odijelo je nepotrošno.

Ako su potrošne stvari kao takove predmet pravnoga posla, onda nastaju pravni odnosi odgovarajući ovom svojstvu tih stvari. Prema tomu potrošne stvari kao takove ne mogu biti predmet pravnih poslova, koji smjeraju na povratak in specie: one kao takove nisu predmet posudne pogodbe ni uživanja. Ustupom naime potrošne stvari kao takove dobivamo vlasničtvvo: §§ 983., 1227. No stranke mogu potrošnoj stvari oduzeti ovaj kriterij, a nepotrošnoj dati. Tako dakle mogu i potrošne stvari voljom stranaka biti predmet uzufrukta i komodata.

U n g e r , S., I. str. 403. K r a i n z - P f a f f , S., II. izd. § 89.

C. Zamjenjivost.

§ 52.

Zamjenjive stvari, kvantiteti, res fungibiles, su takove stvari, kod kojih je razlikovanje individuâ unutar odredjene vrste irelevantno. Individui su ovdje

¹ Z e i l l e r , I. c., str. 23 i 24.

² System, I. str. 576 i 395, N. 55.

³ Ispor. D e r e n c i n , Tumač, II., ad § 298., str. 21 i sl. (ter § 16. sv. I., str. 137.)

§ 100. ⁴ »U apsolutnom smislu su sve stvari potrošne«. R e g e l s b e r g e r , I. c.,

⁵ »O r d e n t l i c h « — veli K r a i n z u §-u 89.; »b e s t i m m u n g s g e m ä s s « — R e g e l s b e r g e r u §-u 100.

tako jednaki i jednakovrijede, da jedan drugoga zamjenjuje (pondere, numero vel mensura constant). Ovamo spada: žito, vino, ulje, vuna, novac i t. d.

Redovno se zamjenjivost podudara sa potrošnošću, za to i § 301. o. g. z-a ustanavljuje samo pojam potrošnosti. Ali ima potrošnih nezamjenjivih (jedna flaša 100 godina staroga vina), a još više zamjenjivih nepotrošnih stvari (igle, daske, knjige i t. d.).

Zamjenjivost je gospodarsko svojstvo stvari ter se osniva na tom, kako se stvar u prometu cijeni i kako s njom postupaju. No interesenti mogu sa stvarima po sebi zamjenjivima postupati u stanovitom smislu kao sa nezamjenjivima i obratno (na pr. dademo nekomu novac, da se pred drugima šnjime podići). Zamjenjive stvari kao takove nisu redovno predmet stavnoga prava.¹

Pojam zamjenjivosti i nezamjenjivosti dade se uporabiti i na dijanja, kao na objekte obligacija. Djela, za koja je svejedno, tko će ih obaviti, jesu zamjenjiva, a takovi dugovi mogu se prenijeti na druge, jesu dakle nasljedivi (§§ 918., 1162., 1448.) ter mogu biti realni dugovi, a može dužnik i drugoga ispunjenja radi supstituirati.

Unger, S., I. str. 404. i sl. Krainz, S., II. i V. izd. § 90., Regelsberger, Pand. str. 378. i sl. Windscheid, Pand., § 141.; Dernburg, Pand., § 63.

D. Djeljivost.

§ 53.

Djeljiva je ona stvar, koju možemo razdijeliti u više stvari, a da pri tom pridržaje svoju vrijednost i ostaje onoj vrsti, kojoj je i prije pripadala.

Prema tomu su nedjeljive: 1. stvari, koje ne možemo razdijeliti a da ne uništimo njihovo bivstvo (dakle živu životinju), 2. stvari, koje razdijeljenjem u vrijednosti znatno padaju.

Nedjeljive su i stvari, koje je zabranjeno dijeliti.²

Zabranjena dioba je ništava.

Pokretnine su većinom nedjeljive, nekretnine pak djeljive.

Djeljivost je važna u slučaju zajednice, jer o djeljivosti ovisi, da li je moguća realna ili t. zv. civilna dioba (dioba cijene, § 843.).

Stvari dijelimo ili fizičkom rastavom (na pr. komad drva) ili matematičkom linijom, tako da ipak ostaje communio pro diviso (zapravo susjedstvo).³

¹ Ispor. Schey, Obl. I. str. 387 i sl. (vindikacija kvantiteta). Drugačije Unger, S., I. str. 406, N. 12.

² Tako određuje kod nas zakon o zadrugama (od god. 1899.), da se zadružno zemljište, ako nema stanoviti minimalni opseg ne smije »cijepati u naravi«. (Za primorje 3 jutra, ličko-modruška i varaždinska županija 4 jutra, zagrebačka i bjelovarska 6 jutara, slavonske županije — požeška, virovitička i srijemska — 8 jutara, § 35. cit. zak.).

³ Sravn. glede comm. pro diviso na pokretninama: Regelsberger, Pan., str. 382 in f., Windscheid, P. §. 142., N. 4. Randa, Eigentum § 9., N. 6.

Biva to kod zemljišta, koje ne možemo fizički rastaviti. I kuće, »tini« (§§ 854. i sl.), »medjnici« (§ 844.) dijele se ovom linijom — i to vertikalnom (arg. § 417.), jer ne može jedan dobiti kuću a drugi tlo,¹ jedan stablo drugi vrt, jedan prvi kat a drugi razizemlje.²

Ako stvar nekolicini zajednički pripadne po kvotama, idealno zamišljennim dijelovima, govorimo o intelektualnoj diobi stvari (communio pro indiviso). Ovdje je podijeljeno pravo a ne stvar. Ta communio pro indiviso je pače protivna od prave diobe.

Intelektualno su djeljive sve stvari, glede kojih takva dioba nije napose zabranjena.

Krainz, S., II. i V. izd., § 91.

E. Procjenjivost.

§ 54.

Vrijednost stvari, t. j. sposobnost njezina za namirenje potreba naših, ili je vrijednost porabe ili pak vrijednost promjene — prema tomu, da li nam dotična stvar služi neposredno za individualne svrhe, ili si njom možemo nabaviti druge potrebne stvari. Jedna vrijednost ne odgovara uvijek drugoj: stvar neka može imati i samo vrijednost porabe (svjedočba, putnica i t d.). Isto vrijedi i za djelanja.

Gledom na vrijednost stvari odnosno ustanovljenje te vrijednosti u prometu govori naš zakon o stvarima procjenjivim i neprocjenjivim (§ 303.) ter s tim u savezu o cijeni (§ 304. in pr.). Isporedi te §§ u zakoniku.

Procjenjivost je važno svojstvo u mnogim pravnim odnosima: u slučaju odštete, zalaganja, kod izračunavanja naslijednoga i nužnoga dijela, u slučajima §§ 654. i 662. i t. d.

Sudske procjene imadu se učiniti u novcu (§ 304. in f.). Novac je uslijed svojih svojstva ponekuda općenito sredstvo isplate, te s toga možemo također reći, da su procjenjive one stvari, koje imadu novčanu vrijednost.

Procjenjujući stvari možemo poći ili sa objektivnoga stajališta, te prosudjivati stvar ili »po koristi, koju ona gledajući na vrijeme i na mjesto običajno i općenito donosi«, ili gledajući »na osobita odnošenja i na posebnu u slučajnim vlastitostima stvari, utemeljenu naklonost one osobe, kojoj se vrijednost ima naknaditi«. Prvo je cijena »uredna i običajna« (vera rei aestimatio), drugo pak cijena »izvanredna« (id quod interest; interes), koja se osniva ili na spomenutim »osobitim odnošenjima« ili na »posebnoj... naklonosti« (interes afekcijoni). Isporedi § 305. o. g. z-a. U pravilu treba platiti »urednu« cijenu (§ 306. o. g. z-a).

Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 92.

¹ Moguće je osnovati samo superficies: §§ 1125., 1147.

² Unger, S., I. str. 415; Randa, Eigentum, str. 245; Krainz, S., II. izd., 1. sv., str. 207. Drugačije Zeiller, Komm., II. str. 121 i Krainz, S., V. izd., 1. sv., str. 224.

IV. Zajedinstvo stvari.

A. Sastavljena stvar i njezini dijelovi ter dijelovi jednosta vne stvari.

§ 55.

Medju sastavljenim stvarima ističemo napose one, gdje je više stvari tjelesno tako spojeno, da tvore novu jedinstvenu cjelinu (*universitates rerum cohaerentium*).¹ Ovamo ubrajamo: kuću, makinu, brod, uru i dr.

I te stvari su juristički samo jedna stvar, a ne više stvari sa posebnim posjedom i vlasničtvom. Stvar dakle ostaje ista, ma da i izmijenimo njezine dijelove (§ 416.). To je važno, kad se pita, da li založno pravo, uživanje i zapis još opstoje (§§ 467., 525., 724. o. g. z-a).

No na samostalnim dijelovima sastavljenih stvari, t. j. takvima, koji usuprot spoja, pridržaše neku pojedinačnu ekzistenciju (»*Einzel-existenz*«), moguća su i posebna prava. Na pr. na kotaču od kola, na kamenu od prstena i t. d. (§§ 414., 415.).

Dijelovi (česti, sastojine) jednosta vnih stvari nemaju dakako posebne pravne sudbine, t. j. na njima nije moguć samostalan posjed, odijeljeno vlasništvo i založno pravo. Za to nije redovno moguće odijeljeno vlasništvo ni na bilju i drveću, koje je već pustilo korjenje (§ 420.), a ni na plodovima »stojećim i visećim«. I oni su dio tla i zemljišta (*pars fundi*). No i dijelovi jednostavnih stvari mogu biti predmet pravnih odnosa kao stvari buduće. Tako je zalaganje plodova »stojećih i visećih — zalaganje budućih stvari (§ 457. o. g. z-a).

Krainz, S., II. i V. izd. § 93., Schiffner i Windscheid, I. c.

B. »Pripadnost«.²

§ 56.

O pripadnosti govori naš zakon u §-u 293. u svezi sa pokretnošću i ne-pokretnošću stvari. Sâm pak pojam pripadnosti postavlja o. g. z. u §-u 294. Po-red onoga, što smo o tom već gore (§ 50.) rekli, treba istaći gledom na cit. §§ gradjanskoga zakonika: zakon govori u jednu ruku samo o pripadnostima ne-kretnina, u drugu pak ruku određuje pojam pripadnosti veoma široko ter smatra pripadnošću »ne samo pri raštaj stvari, dok se god ne rastavi od nje, nego i stvari p o b o č n e, bez kojih se glavna stvar upotrebiti ne može, ili koje su po zakonu ili vlasniku odredjene na stalnu porabu stvari poglavite«. No ako uočimo ovo razlikovanje unutar pripadnosti po §-u 294., a uz to i §§ 457. i 1047. našega zakonika — prvi govori o pri raštaju i pripadnosti zaloga, a potonji o dijelovima (»*Bestandteile*«) i o »svem onom što spada na stvar« (»Zu-

¹ Ima i tako sastavljenih stvari, gdje ne nastaje takva jedinstvena cjelost. Sravni na pr. Schiffner, Lehrbuch, § 75. i Windscheid, Pand., § 138.

² Pojam taj je u teoriji i praksi veoma težak. Randa, Besitz, str. 531 (IV izd.).

gehör») — dolazimo do toga, da i po samom zakonu postoji neki uži pojam pripadnosti, različit od priraštaja i dijela stvari.

Priraštaj neke stvari napose čine oni u podredjenom odnosu prema njoj stojeći tjelesni komadi, koji su s njom tek kasnije stupili u svezu, ali kao njezini sastavni dio u vidi.¹ (Gradjanski zakon govori u §-u 404. o priraštaju s gledišta sticanja vlasništva, ali polazeći i od toga stanovišta, jest ta definicija kriva.)

Prema tomu je pripadnost užem smislu, pertinencija, pobočna stvar, nije dio stvari, a odredjena je i rabi za stalnu njezinu porabu.

I. Pertinencija je pobočna, drugoj — glavnoj — stvari podredjena stvar. Za to viljuške odnosno nož nisu pertinencija, jer ne stoje u odnosu međusobne nadredjenosti i podredjenosti.

II. Pertinencija je trajno (»stalno«) odredjena za odredjenu neku stvar. Tako je na pr. munjovod odredjen za trajnu porabu odredjene kuće. Ali odatle ne slijedi, da pertinencija mora biti tako udešena, da može služiti samo toj odredjenoj² stvari. Stvari, koje služe samo individualnoj potrebi dotičnoga držaoca, nisu pertinencija.

III. Stvar postaje pertinencijom pravnim aktom volje,³ ali pod pretpostavkom, da se vezanost jedne stvari sa drugom može razabrati iz faktične uporabe prema postojećem shvaćanju u prometu.

Zakon naš u §-u 294. veli, da su pripadnost i one stvari, koje su po zakonu odredjene za stalnu porabu stvari poglavite, no tim se hoće samo reći, da u nekim slučajevima, gdje iz naravi neke stvari ne proizlazi, da ove imadu stalno služiti glavnoj stvari, zakon tu stalnost presumira. Tako osobito u slučaju §-a 296. (inventar dobra).^{4 i 5} Ali i ovdje mora postojati akt volje sa strane odredjene osobe.

Arg. verb.: »... na ... porabu« slijedi pak, da i po našem zakonu nije jedino mjerodavan spomenuti akt volje,⁶ te ne možemo kakvugod stvar — to bi bile t. zv. svojevoljne pertinencije⁷ — učiniti pertinencijom druge stvari.

¹ K r a i n z , S., IV. izd. § 94.

² U n g e r , S., str. 454, N. 48.

³ R e g e l s b e r g e r , Pand., str. 388.

⁴ K r a i n z - P f a f f , S., II. izd., 1. sv. str. 217.

⁵ U n g e r , S., I. str. 448 i sl., veli, glede odnosnoga mjesta — § 294. — u zakonu, da se je ovdje zakon skroz neshodno izrazio. Nikada, kaže U n g e r , ne određuje zakon neku stvar da služi glavnoj stvari, već uvijek odredjena osoba. Zakon samo veli, da se za stanovite stvari, koje su stavljene u stanoviti odnos prema drugima, predmijeva, da im pripada svojstvo pertinencije.

⁶ K r a i n z , S., V. izd., 1. sv. str. 236.

⁷ U n g e r , I. str. 448; K r a i n z , S., II. izd., 1. sv. str. 216 i R e g e l s b e r g e r , Pand., str. 389.

IV. Mjerodavna je volja vlasnika glavne stvari, jer on, budući je vlasnik, određuje, da njegova stvar dobiva stalnu pripomoć, pertinenciju.¹

V. Zaključak, da jedna stvar imade služiti drugoj (vidi gore pod III. ovoga §-a) treba da bude izveden.² Prodaja kuće u ljetu ne obuhvaća jur naručene zimske prozore.

VI. Tjelosan vez pertinencije sa glavnom stvari nitije potreban nitije dovoljan.³ Tako je, glede prve tvrdnje, na pr. sa briljantima i etui-om; a glede potonje, sa slikom pribitom na zidu.

VII. Dočim je dio čest, sastojina neke jednostavne ili sastavljenе stvari; pertinencija prepostavlja gotovu stvar, koju pertinencija potpomaže, za to ju i zovu »Hilfsache«.⁴ Stube, vrata, prozori su dijelovi, česti, kuće; munjovod, žaluzije su njezina pertinencija.

I mnogi dijelovi stvari pridolaze jur gotovoj stvari, odnosno proizlaze iz nje — to su mnogi t. zv. »priraštaji«, no ovi su vazda⁵ u tjelosnom vezu sa glavnom stvari, ne tvore posebne stvari, te nemaju one samostalnosti, koju imadu pertinencije.

VIII. Pita se, da li su u zgradi postavljene makinе čest, dio zgrade ili su pertinencije. Makine su, ako je odnošna zgrada tako uredjena za nje, da bez njih nije ni sama zgrada gotova cijelost — dijelovi, sastojine takove zgrade.⁶⁷

IX. Kako već rekosmo, zakon govori samo o pripadnostima nekretnina, i to o pokretnoj pripadnosti nepokretnе stvari; no imade i pokretnih pertinencija pokretnе stvari (etui i juveli).⁸

¹ Krainz, S., II. izd., 1. sv. str. 216; ispor. i Unger, S., I. str. 443, u savezu sa str. 449.

² Regelsberger, str. 391 i 392.

³ Unger, S., I. str. 459 to izvodi iz §-a 294. u savezu sa §-om 297. Mislim, da je § 297. glede »vincta fixaque« konzervacija širokoga pojma pripadnosti u §-u 294.

⁴ Naš zakon u §-u 294. veli:... i stvari pobočne, bez kojih se glavna stvar upotrebiti ne može...« To su također »Bestandteile«, jer čine sa glavnom stvari cijelost. Vidi i Unger, S., I. str. 431, N. 3. in f.

⁵ Vidi gore postavljenu definiciju »priraštaja«.

⁶ Regelsberger, I. c. str. 392.

⁷ Paragraf 10. III. austr. djelom. novele određuje, da makine, stavljene u savez sa nepokretnom stvari, nisu pripadnost, ako se sa privolom vlasnika nekretnine zabilježi u gruntovnici, da su te makine tudi vlasništvo. — Tim ali nije rečeno da li i kada su makine po sebi, t. j. u smislu §-a 297. pertinencija, već se samo kaže, da se takvima u slučaju spomenutoga zabilježenja ne smatraju ni onda, ako to po sebi jesu.

⁸ Unger, S., I. str. 456 govori i o nepokretnim stvarima kao pertinencijama; isto i Krainz, S., II. izd., 1. sv., str. 219. Mislim, da je ispravno, kada Ehrenzweig u V. izd. Krainz-ovoga sistema (str. 238, sv. 1.) veli, da nekretne stvari mogu biti samo dijelovi (»Bestandteile«) a ne pertinencije, jer grunt. zakon poznaje samo samostalna gruntovna tijela i njihove česti.

X. Prepitu se¹ o tom, da li mogu i prava biti pertinencije stvari ter stvari pertinencije pravâ. O tom, da pobočna prava (»Nebenrechte«) kod prenosâ i opterećenâ dijele sudbinu glavne stvari i obtatno, da su neke stvari vezane sa nekim pravom — o tom nema dvojbe. (Tko ima tražbinu imade i pravo na držanje isprave. Ispor. i § 121. rudnoga zakona.) Regelsberger, l. c. str. 392. i Krainz, S., V. izd. § 94., str. 234. i 235.

XI. Kvalitet pertinencije važan je jurištički s toga, jer pertinencija redovno dijeli pravnu sudbinu glavne stvari.² No ima pravnih odnosa, u kojim pertinencija pridržaje svoju »propriam et separatum conditionem«.³

1. Kad se kaže: pokretne pertinencije ne k r e t n i n â su u pravnom smislu nekretne, to će reći: ove pertinencije stoje same po sebi u stanovitim pravnim odnosima, u kojima stoji i glavna stvar; ali ne u svima: napose ih kao pokretnine posjedujemo i dosjedamo.⁴ Kad pak preuzimamo ili opterećujemo nekretnu glavnu stvar, posebni način prenosa ili opterećenja glavne stvari obuhvaća i pertinenciju. (Prenos ili opterećenje glavne stvari intabulacijom proteže se i na pertinenciju.)⁵

2. Tko samo glavnu stvar samovlasno uzme u posjed, ne stiče posjed na pertinenciji; drugačije jest, ako nam glavna stvar bude predana — naravski, ako prema vidljivoj nakani obih stranaka imade time i pertinencija preći u naš posjed.⁶

3. V l a s n i k glavne stvari ne postaje ni indirektno vlasnik tudije stvari tim da ju učini pertinencijom. Ona postaje u dosadašnjem vlasništvu, te ju vlasnik može vindicirati.⁷

4. U dvojbi protežu se pravni poslovi iz kojih nastaje obvezâ — prodaja, zakupna pogodba, zapis⁸ — i na pertinencije, koje postoje u vrijeme učinjenja posla.

5. Kod z a l a g a n j a založena je ne samo pertinencija, koja je postojala u vrijeme zalaganja, nego i kasnije pridošla pertinencija (§ 457.). Ali naravno samo tako dugo, dok je dotična stvar pertinencija. S toga ne može založni vjerovnik realizovati svoje pravo na stvarima, koje su medjutim izgubile svojstvo

¹ Unger, S., I. str. 455 i sl. i Krainz, S., II. izd., 1. sv., str. 214 s jedne, a Krainz, S., V. izd., 1. sv., str. 234 i sl. s druge strane. Vidi i judikat ex 1905., br. 173. (G. U. 42. sv., br. 3245.). Tu se prama starijem shvaćanju veli: »Bloss körperliche Sachen können ein Zugehör haben« (str. 688).

² Unger, S., I. str. 440.

³ Unger, l. c. str. 441.

⁴ Unger, l. c. str. 442.

⁵ Krainz, S., II. izd., 1. sv. str. 220.

⁶ Krainz, S., V. izd., 1. sv., str. 240.

⁷ Unger, S., I. str. 443 i sl.; drugačije Krainz, II. i V. izd. str. 220 odnosno 240 (1. sv.).

⁸ Krainz, S., V. izd., str. 240 (1. sv.).

pertinencije. Stičemo to založno pravo zajedno sa založnim pravom na glavnou stvari. (§ 451. o. g. z-a). Samu pertinenciju, dok je pertinencija, ne možemo založiti. Za to i veli naš zakon od 18. I. 1883. (o stegama ovršnoga prava) u §-u 26. toč. 8., da se nared nekretnine može uzeti pod ovrhu samo zajedno sa nekretninama. (Ispor. za naše krajeve bivše Austrije §§ 140. i 252. austr. ovršnoga reda.) Pošto je to založno pravo radi mijenjanja pojedinih pertinencija prolazne naravi, te bi se moglo i lako izigrati, mjerodavan je momenat, kad se digne založna tužba (analogija §-a 1101. o. g. z-a).¹

C. Drvo na medji

§ 57.

O tom ispor. najprije §§ 421. i 422. o. g. z-a.

Ako je dakle deblo (»trup«) posve na našem tlu, pripada nam cijelo drvo i onda, ako su žile njegove na susjedovom zemljištu. No susjed može istrgnuti iz svoje zemlje žile toga drveta (§ 422.).

Pravo susjedovo na grane, koje vise nad njegovim prostorom zračnim (»Ueberhangsrecht«) je njemačkoga podrijetla. Temeljem toga prava može susjed to granje posjeći i za se zadržati, a može ga i »upotrebiti na inu način«, t. j. prisvojiti si lišće i plodove.

Ako je deblo baš na granici, pita se, da li je to communio pro divisio ili communio pro indiviso.

Pošto je samo zemljište u comm. pro divisio i pošto to po §§ 854. i 855. o. g. z-a vrijedi i za »tine« (pregrade) stojeće s njim u vezi — čini se da isto mora da vrijedi i za drveće na medji. Drvo naime ne može ni djelomice pripadati drugomu, do li onomu čije je tlo. Razdijeljeno je pak drvo medjašnom crtom zemljištâ protegnutom okomito u vis. Prema tomu je svaki susjed neograničeni vlasnik dijela drveta, što se nalazi u njegovom zračnom prostoru, sa ograničenjem kao kod medjašnoga zida (§ 855.).²

Medjutim ovo pitanje (da li predleži communio pro divisio ili communio pro indiviso) nije bez prepora.³ Pobliže o tom: K r a i n z - P f a f f, S., II. izd. § 95. str. 223. i sl. i tamo cit. (N. 34.) literatura ter motivi njem. gr. z-a III. sv., str. 277. i sl. (osobito str. 279.) i njem. z. § 923.

¹ Za naše krajeve bivše Austrije vidi radi §-a 140. tamošnjega ovrš. reda. — K r a i n z, V. izd., 1. sv. str. 241 (§ 95. in f.).

² K r a i n z, S., II. izd. § 95. (str. 223) i V. izd. § 96. (str. 243).

³ U n g e r, S., I. str. 414, N. 17. veli, da se sa izrazom: »vlasnost zajednička« (§ 361. o. g. z-a); 2. communio pro divisio (§ 854.). — R a n d a, E i g e n t u m, II. izd., str. 240 i sl., napose N. 45. veli, da zakon pod vlasnosti »zajedničkom« (§§. 361., 825. i sl., 833.) razumijeva samo c. pro indiviso. Krivo je, veli R a n d a, reći, da se u slučaju §§. 854.—856. radi o c. pro divisio. Na to zavodi dopuštenje »služiti se zidom do polovine«; no to je samo modifikacija konzekvencijâ communionis pro indiviso. U tom pose N. 16d.

D. Plodovi.

§ 58.

Izrazi: »plodovi« i »koristi« dolaze u čitavom nizu §§ našega zakona;¹ no promotriši sva ta mjesta u zakonu, gdje ti izrazi dolaze, vidimo da ih naš zakon samo napominje, a da ne veli u čem sastoje.² Jedino § 405. in pr. kaže, da su naravski plodovi zemljišta »takove koristi, koje radja zemljište bez radnje«.

Isto tako ni odnos izmedju »plodova« s jedne a »koristi« s druge strane nije u zakonu takav, da bi se mogao bespreorno ustanoviti.³

Plodovi su:

a) organski proizvodi neke stvari, prihod njezin, t. j. korist, koju nam ta stvar bez umanjenja supstancije daje i tim svoje gospodarstveno znamenovanje dobiva;

b) prihod neke stvari i od neorganskih njezinih proizvoda (kamenje, pjesak, kreda);

c) u širem smislu je plod i onaj prihod, koji ne pruža stvar sama, već ga od nje dobivamo posredstvom nekoga pravnoga odnosa (najmnina, kamate). U ovom slučaju govorimo — za razliku od naravnih plodova ili plodova stvari (Sachfrüchte) — o jurističkim ili civilnim plodovima.⁴

Glede prvih — naravnih plodova ili plodova stvari — ističemo. Plodovi ti su ili: čisto naravski, ili industrijalni (fructus mere naturales — fructus industrielles) — prema tomu, da li su nastali samo naravnom snagom, ili uz ljudsko sudjelovanje (§§ 405., 420.).

Plodovi naravni su ili stojeći i viseci, ili razlučeni (fructus stantes, pendentes — fructus separati); prvi su još priraštaj glavne stvari; potonji su od nje rastavljeni (§§ 294., 295., 330., 1107.). Razlučenje plodova je samo slično diobi stvari: za razlučeni plod ne vrijedi bezuvjetno sve ono, što vrijedi za glavnu stvar (§§ 330., 457.).

¹ Vidi Schiffner, Lehrbuch, § 79. in pr. Krainz, S., II. izd. § 97., N. 13. i 14.

² Drugačije njem. gr. z. § 99. Vidi »Motive« sv. III. str. 67 i sl. i švic. z. čl. 643.

³ Krainz, I. c. str. 227, N. 13. i 14. i tekst kod tih nota. S druge strane: Zeiller, Komm., II. str. 71 i 356; Unger, S., I. str. 469, N. 39 i Schey, Ueber den redlichen... Besitzer, str. 54, N. 3.

⁴ Windscheid, Pand., I. § 144.; Randa, Eigentum, str. 380. Prema Petraczyckiju odgovara civilopravni pojam ploda obilježjima dohotka (»des Einkommens«). O tom Windscheid-Kipp, Pand., I. § 144. N. * i 12.

Notice razlučene ili uzete plodove zovemo gledom na onoga, u čiji pri-log je to učinjeno, plodovi s a b r a n i (fructus percepti).¹

Vlasnik i pošteni posjednik ter oni, koji imadu s t v a r n o pravo porabe na t u d j o j stvari, dakle uzufruktuar i t. zv. koristovni vlasnik — ali ne uzaar — stiču vlasništvo plodova s e p a r a c i j o m (§§ 330., 354., 405., 509., 1122., 1125., 1147; 519.); oni pak, kojima pripada o b l i g a t o r n o pravo porabe — napose zakupnici — stiču vlasništvo plodova tek p e r c e p c i j o m.² Pošto potonji (obligatori ovlaštenici) nemaju neposredno pravo na stvar i njezine koristi, temelji se njihov zahtjev na plodove samo na p r i v o l i v l a s n i k a (ili onoga, koji je inače stvarnopravno ovlašten rabiti stvar) prisvojiti si plodove. Sticanje dakle temelji se ovdje ponekuda na tradiciji longa manu ter se traži primitak ili podignuće (percepcija) plodova.

Uzaar stiče plodove percepcijom, jer on imade pravo na plodove samo prema svojoj (individualnoj) potrebi (§ 504.).

Tako o sticanju plodova separacijom i percepcijom: R a n d a, E i g e n t u m s r e c h t.³ Tomu se prigovara, da se ovdje naše pravo romanizira. Prema K r a i n z u dobiva onaj, komu temeljem posebnoga pravnoga naslova pripada pravo na plodove t u d j e stvari, vlasništvo na tim plodovima s v a k i m, na kojigod način tečajem trajanja koristovanja zbivšem se r a z l u č e n j e m tih plodova od glavne stvari (uživalac, § 509.; zakupnik, § 1091.; kupac zemljišta nakon predaje do uknjižbe prava vlasništva).

I z a n e m a r e n i plodovi (fructus percipendi) dolaze u našem pravu u obzir (§§ 335., 338., 379.).

Glede c i v i l n i h plodova ističemo — pored onoga, što smo uvodno o njima rekli — slijedeće. I kod civilnih plodova možemo govoriti o plodovima s a b r a n i m, n e s a b r a n i m i z a n e m a r e n i m.⁴ (§§ 330., 519., 335.). Druga važna razlika unutar tih plodova jest: plodovi d o s p i e l i i n e d o s p i e l i (§§ 330. i 102.). Konačno — a to je i najvažnije — bez sumnje vrijedi za civilne plodove donekle isto što i za naravne plodove. Pitanje, kako d a l e k o imade ići to usporedjenje civilnih i naravnih plodova, jest preporuk.⁵

¹ K r a i n z, S., V. izd. str. 245 (1. sv.); U n g e r, S., I. str. 465, N. 22. — D e r n b u r g, Pand., I., str. 132, N. 7. veli glede separacije i percepcije ovo: Dok je plod sa glavnom stvari govorimo o fructus pendentes i stantes; poslije odijeljenja od glavne stvari silom prirode ili ljudskim djelom o fructus separati — na njima se može zbiti i posebni akt stečenja; perceptio. Separacija je naravni dogodjak, koji po sebi ne uplivise na vlasništvo ili na druga prava, za to si ni ne treba vlasnik plodove posebice prisvojiti. Za percepciju je potreban pravni titul.

² R a n d a, E i g e n t u m, str. 373, N. 3. I s p o r. i W i n s c h e i d, Pand., I., § 186.

³ Str. 372 i sl., 378, 379 i N. 3.

⁴ U n g e r, S., I. str. 469 i sl.

⁵ U n g e r, S., I., str. 470, N. 48. in f.; K r a i n z, S., II. izd., 1. sv., str. 227 i 228; K r a i n z, S., V. izd., 1. sv., str. 245, 246; R a n d a, E i g e n t u m, str. 380 i N. 19.; R e g e l s b e r g e r, Pand., str. 396.

Nauka o plodovima važna je u onim pravnim odnosima, gdje nam pripadaju plodovi tudiće stvari (uživanje — § 509., odnos iz uporabne pogodbe — § 1190., fideikomisarna supstitucija — § 613., obiteljski fideikomis — § 631. i dr.). Važna je nadalje ta nauka, kad treba vratiti stvar vlasniku (§§ 330., 824., 519.), u slučaju predaje plodonosne stvari singularnomu sljedniku (§§ 1050., 1051., 686.), u nauci o stečenju vlasništva (§§ 330., 422. i dr.) i t. d.¹

E. »Ukupnost stvari« (»Universitas rerum«).

§ 59.

Ispor. o tom ponajprije § 302. o. g. z-a, koji sadržaje definiciju ukupne stvari ter § 427., koji navodi kao primjer ukupne stvari skladište robe.

Definicija §-a 302. o. g. z-a učinjena je prema uzoru pruskoga »zemaljskoga prava« (»Allgemeines Landrecht«) i stoji u skladu sa tadašnjom književnošću općega prava o »universitas rerum« (»Gesamtsache«). Kao primjer skupne stvari navodimo — pored gore spomenutoga skladišta robe — biblioteku, galeriju slikâ, stado i t. d.

Stariju razliku: universitas iuris² et facti (skup tjelesnih i netjelesnih stvari ter skup samo tjelesnih stvari) nema naš zakon u spomenutom §-u 302. pred očima ter govori ovdje samo o »universitas facti« (»... stvari, koje se običavaju... znamenovati³ imenom zajedničkim...«)

Pita se, da li se po našem pravu imade skupna stvar smatrati posebnim pravnim objektom, koji se od pojedinih stvari, koje sačinjavaju tu skupnu stvar, razlikuje.

Ex ner⁴ tvrdi, da se iz §-a 302. nipošto ne smije zaključivati, da je t. zv. skupna stvar posebni »idealni pravni objekt«, jer to bi bila pretpostava za materijalne konzekvencije, koje naš zakon u istinu ne poznaje. Napose nema po našem pravu vlasništva i prava založnoga na skupnoj stvari kao takovo.⁵ No i ako dopustimo, nastavlja isti autor, da iz §-a 427. o. g. z-a slijedi, da je skupna stvar, stvar netjelesna, ipak bi odatile slijedilo samo to, kako se vlasništvo na takvoj stvari stiče, a ne i to: što jest i u čem sastoji. Bez

¹ Krainz, S., V. izd., 1. sv., str. 246.

² Primjer za universitas iuris: hereditas.

³ »Jer se fikcija univ. iuris osniva na zakonu — za to se i zove universitas iuris — a ne na govoru.« Tako Randa, Besitz, § 19., N. 4. Vidi i Krainz, S., II. izd., I. sv., str. 230, ter Unger, S., I. str. 475.

⁴ Die Lehre v. Rechtserwerb durch Tradition, str. 244 i sl. Već prije njega donekle Unger, S., I. str. 470 i sl. Zatim Krainz u svom sistemu (I. sv., str. 229 i sl. II. izd.). Vidi i važne modifikacije o tom kod Ehrenzweig-a u V. izd. istoga sistema (sv. I., str. 247 i sl.).

⁵ Drugačije Unger, S., str. 483, N. 43. i str. 487, N. 62. — radi dopustivosti simbolske tradicije.

toga pak je vlasništvo na »universitas rerum« pojam bez materijalne sadržine i za to juristički neuporabiv. Po Exner-u je § 302. suvišno, jer u svojoj općinitosti neuporabivo, pravilo interpretacijono. Rečeno je — veli on — u o. g. z-u samo to, da kod raspoložbe stvari, koje se radi toga, što faktično zajedno spadaju, običavaju u životu smatrati kao cijelost — treba na to njihovo svojstvo i u pravu (t. j. kod interpretacije dotičnoga akta) uzeti primjerен obzir.

Prema tomu i kod skupnih stvari nije stvar kao takova predmet pravnih odnosa već pojedini u njoj se nahodeći komadi. Dakle kad se kod zapisa, tradicije, otudjenja, zalaganja i uživanja označuje skupna stvar kao objekt prava, radi se u istinu samo u skraćenom načinu izražavanja, o pokraćenom označenju svih pojedinih komada, koji tu skupnost sačinjavaju. Dispozicija sa skupnom stvari jest zapravo suma pravih pojedinačnih dispozicija o svim tim pojedinim stvarima.¹

No konzektventno provadjanje ove nauke sili njezine pristaše, da vazda posiju za raznim pomagalima, ne će li da in concreto dodju do praktično ne-povoljnih rezultata. Tako bi trgovac, koji je založio svoje skladište, a ne bi mogao pojedine komade izlučivati, morao zatvoriti svoj dućan.² Ovaj očito ne-povoljni rezultat paralizuje se tim, da se uzima da je ugovoren, da se pojedine stvari smiju izlučiti, a novo nadošle vrijede kao založene. To pak dokazuje, da forsirano nastojanje smanjiti znamenovanje §-a 302. nije opravdano.

Krainz-Pfaff, S., II. i V. izd. § 98.; Unger, S., I. str. 470. i sl.; Exner, Tradition str. 244. i sl.; Schiffner, Lehrbuch § 77.

¹ Tako primjerice Krainz-Pfaff, S., II. izd. § 98., str. 230 i sl. potanko dokazuju, da su kod zapisa, tradicije, otudjenja, zalaganja i uživanja skupne stvari pojedini njezini komadi pravi i neposredni objekti dotičnih pravnih odnosa.

² Vidi o tom shvaćanje Ehrenzweig-a u V. izd. Krainz-ovoga sistema, 1. sv., str. 247 i 248.

Konac prvoga sveska.

Чиње
52505

